

K *ra* **s**

REVIJA ZA VSAK DOM

junij 1994 št.3 cena 400 SIT

Dr. Alojzij Šuštar:
**DRUŽINA JE SREDIŠČE,
V KATEREM SE DOGAJAJO
NAJUSODNEJŠE ODLOČITVE
NAŠEGA ŽIVLJENJA**

Stojan Spetič:
**KLJUČNEGA POMENA JE
VSEKAKOR VZDUŠJE
OB MEJI...**

Jolka Milič:
**BREZ ZAMERE,
ZAME JE SLOVENIJA
LEPA PROVINCA**

Dr. Andrej Kranjc:
**VSAKDO
BI MORAL VEDETI,
KAM ODTEKA
ODPADNA VODA...**

Darko Cerkvenik:
**KRAŠKA RDEČA ZEMLJA
IN POSEBNA KLIMA
Z BURJO
USTVARJAJO POGOJE
ZA PRIDELOVANJE
TERANA**

SN 1318-3257

poština plačana pri pošti 61102 Ljubljana

Spoštovani bralci!

Izdajatelji smo se odločili letos na jesen urediti in izdati tematsko številko revije Kras, ki bo namenjena celoviti predstavitvi zamisli o razglasitvi Notranjskega pokrajinskega narodnega parka in Kraškega pokrajinskega narodnega parka v ustreznih listinah Republike Slovenije. Pripravili jo bomo po dogovoru z ministrstvom za kulturo in v souredništvu priznanega krasoslovca dr. Franceta Habeta iz Postojne.

S svojimi prispevki bodo osvetlili vprašanja o obeh narodnih parkih strokovnjaki, ki se ukvarjajo z gospodarskimi, turističnimi, bivanjskimi, krajinskimi, naravovarstvenimi, narodopisnimi, arhitekturnimi, speleološkimi, arheološkimi, kulturnimi in drugimi vprašanji slovenskega Krasa in krása nasploh pri nas. K sodelovanju pa bomo pritegnili tudi strokovnjake iz sosednje Italije.

Revijo s tako vsebino namenjamo poleg rednim naročnikom in prejemnikom vsem tistim v Sloveniji, ki se ukvarjajo z narodnimi parki in z varovanjem naravne in kulturne dediščine, poslancem državnega zbora in svetnikom državnega sveta ter udeležencem javne razprave, ki je predvidena pred odločanjem slovenskega parlamenta o razglasitvi Notranjskega pokrajinskega parka in Kraškega pokrajinskega parka. Služila pa bo tudi kot gradivo za okrogle mize in strokovne posvete o tej tematiki, ki jih nameravamo pripraviti skupaj z Inštitutom za raziskovanje krása pri SAZU in z drugimi ustanovami.

Uredništvo revije Kras vabi k sodelovanju tudi vse tiste, s katerimi se še nismo dogovarjali, saj bo le z vseh pomembnih vidikov obravnavan predlog o pokrajinskih narodnih parkih na Notranjskem in na Krasu ponudil celovito utemeljitev prizadevanj stroke za njuno razglasitev!

Uredništvo

V tej izdaji revije objavljeni prispevki so bili pripravljeni za tisk že 21. maja, vendar so nam 22. maja ponoči vlomilci vdrli v oblikovalske prostore na Rimski cesti v Ljubljani in odnesli vso računalniško opremo s programi. To nam je, seveda, onemogočilo predviden izid revije, saj smo morali dobiti novo računalniško opremo in revijo nanovo pripraviti za tisk!

Kras

VSEBINA JUNIJ 1994 št. 3

Slika z naslovnice:
trte sorte refošk
na posestvu Komen-Sveto
kmetijske zadruge VINAKRAS Sežana

MEDIACARSO

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj; oblikovanje Lev Lisjak - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p.17; naslov dopisništva: Revija Kras - Bortur, 66210 Sežana, Srebrničeva ul, telefon 067/72-476 - Maloprodajna cena 400 SIT, 4500 Lit., 3,00 USA \$ - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Tisk: Čuk Graf, d.o.o., Postojna - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št.23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras med proizvode informativne narave, za katere se plačuje prometni davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257.

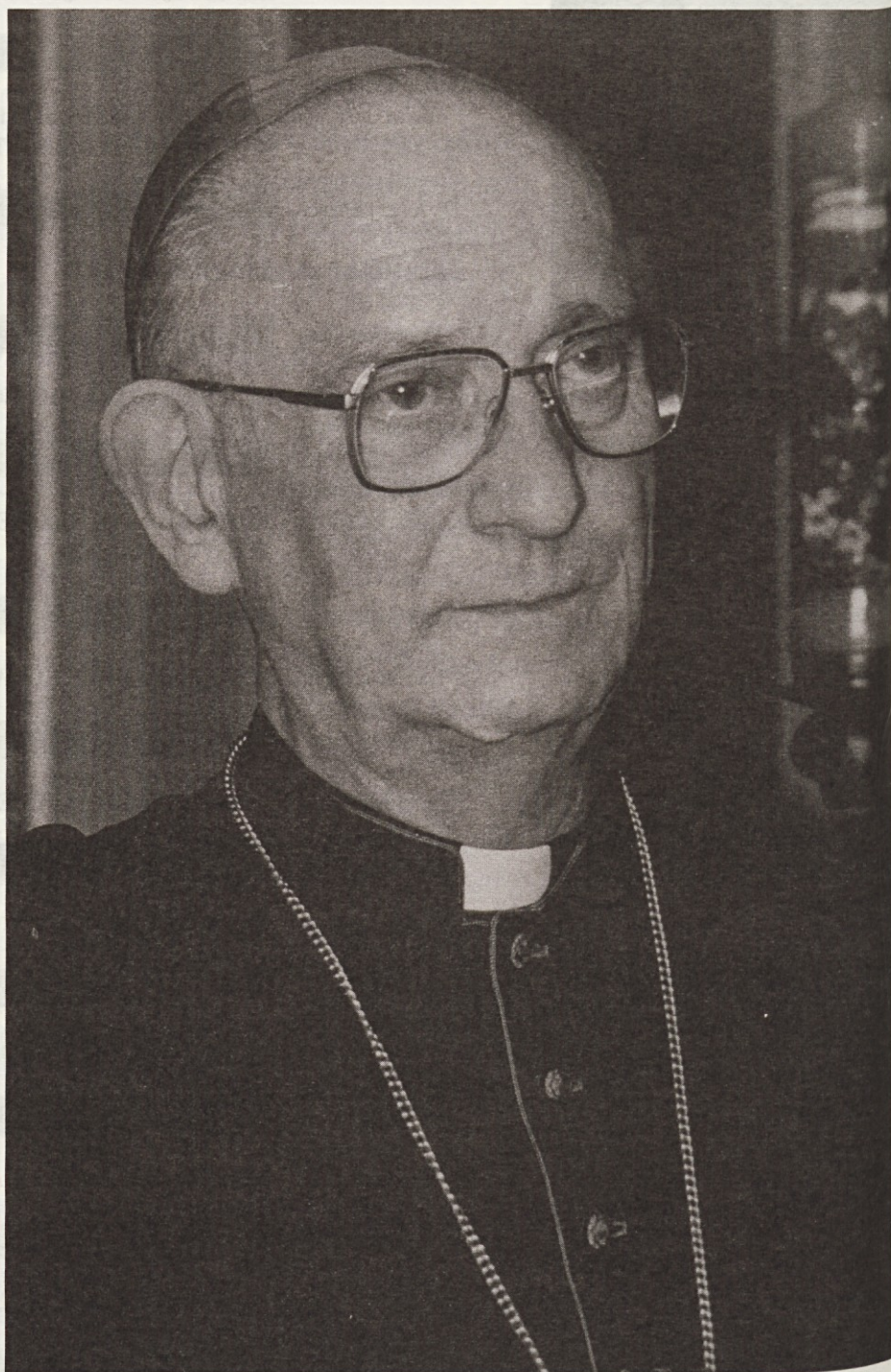
dr. Alojzij Šuštar v pogovoru z Ido Vodopivec-Rebolj: Dr. Tanja Rener:	DRUŽINA JE SRCE ČLOVEŠTVA..!	2
	DRUŽINSKO ŽIVLJENJE SE PRI NAS SPREMINJA	6
Stojan Spetič:	NOVA, AGRESIVNEJŠA ZUNANJEPOLITIČNA STRETEGIJA ALI ZGOLJ DVIGANJE PRAHU V ITALIJI?	8
Jolka Milič v pogovoru z Marijanom Zlobcem: Bojan Otoničar:	UGAJA MI ŽIVETI NEVARNO - II. del	12
	IZRAZITE KRAŠKE OBLIKE SO NASTALE NA APNENCIH IN DOLOMITIH	26
Dr. Andrej Kranjc:	KAKO SE PRETAKAJO PODZEMSKÉ VODE?	30
dr. Matjaž Puc:	ŠKOCJANSKE JAME	33
France Vardijan:	KAL - STARODAVNI ZBIRALNIK VODE	36
K. Hrobat in B. Bugarič v pogovoru s Tanjo Trebec: Učenci	LEDENICE SO DEL NAŠE ZGODOVINE	39
OŠ Antona Šibelja-Stjenka: Barles, d.o.o.:	KAMNITA DEDIŠČINA MOJEGA KRAJA	42
	KOMPOSTIRANJE RAZBREMENI GOSPODINJSTVO ODPADKOV IN USTVARJA HUMUS	44
Danko Cerkvenik:	KRAŠKI VINORODNI OKOLIŠ	48
Ivan Štemberger:	POSTAL SEM KMET, KOMAJ ŠTIRINAJST LET STAR!	50
Božo Truden:	TUDI S KRIMINALOM ŽIVIMO	53
Silva Matos:	ZAVIST IN IZGOVARJANJE NIČ NE POMAGATA!	54
Mojca Kušej:	KO VAŠI LASJE POTREBUJEJO NEGO	55
Založba Jaka:	RAK, DIABETES, STRES	56
M.N.K. iz založbe Mihelač o knjigi Alojza Rebule: Pavel Skrinjar:	VITALNOST "KAČJE ROŽE"	57
	DOBROTE, KI JIH JE VREDNO POSKUSITI IN POZNATI	57
Tolos, d.o.o.:	NA JUPITRU BO MOČNO TREŠČILO	58
Olga Knez-Stojkovič:	PRESKRBA PRENOVILA MARKET V KOMNU	59
Olga Knez-Stojkovič:	POMLAD TUDI ZA KOBILE	60
	KRAŠKI POSLOVNI IN TURISTIČNI KAŽIPOT - JUNIJ 94	62
	FIRMA JOHNSON & SON SE PREDSTAVLJA	65

Pogovor z dr. Alojzijem Šuštarjem,
slovenskim metropolitom in nadškofom

DRUŽINA JE

V prizadevanja človeštva
za prenovu družine
in da se družini
zagotovi mesto,
kakršno ji pripada,
se je vključila tudi
slovenska katoliška Cerkev.

Da bi mogli bralcem
revije Kras predstaviti,
kako Cerkev danes pojmuje
družino in kaj storiti,
da bi prišlo do preнове
in spremembe v družinskem
življenju, smo prosili
za pogovor slovenskega
metropolita in nadškofa
dr. Alojzija Šuštarja,
ki je tudi predsednik
Slovenske
škofovske konference.
Z velikim zadovoljstvom
se je poglobil v vprašanja
in nanja odgovoril...

SRCE ČLOVEŠTVA..!

**Družina je središče,
v katerem se dogajajo
najusodnejše odločitve
našega življenja**

**Dr. Alojzij Šuštar, Organizacija
združenih narodov je leto 1994 raz-
glasila za mednarodno leto družine. V
poslanici Slovenske škofovske konfe-
rence konec lanskega leta ste kot njen
predsednik v uvodu označili družino,
da je srce človeštva, središče, v
katerem se dogajajo najusodnejše
odločitve našega življenja... Bi hoteli to
oznako družine nekoliko razširiti in
razložiti!?**

Rad Vam ustrežem, ker mi je taka ozna-
ka družine domača iz osebne izkušnje.
Rojen sem bil v veliki družini: bilo nas je
deset otrok, bil sem najstarejši. Imeli
smo se radi in si med seboj pomagali. Z
veliko hvaležnostjo se spominjam naše
družine. Danes nas je še pet živih, drugi
pa so medtem na tak ali drugačen način
odšli v večnost.

Prepričanje, da je prihodnost v veliki,
morda največji meri odvisna od družine,
je v meni zelo živo. Razlogi za to so
predvsem naslednji:

Prvo je, da je rojstvo v družini, ki
pomeni vstop v življenje, najpomemb-
nejši dogodek. Kakšna sreča in blagoslov
je za človeka, če vstopi v življenje v
dobri in zdravi družini!

Drugi vidik je vzgoja v družini, ko
imajo starši prvi pravico in dolžnost, da

vzgajajo svoje otroke, in da je to njihova
pravica, ki jo morajo vsi priznavati. To je
tudi njihova dolžnost, preden se oglasijo
šola, družba in Cerkev. Drugi so le
pomočniki staršev. Pomagati jim je treba
po načelu subsidiarnosti: kar lahko
naredijo starši in družina, naj si ne
prilaščajo drugi.

Tretja velika naloga pa je priprava
mladih na zakon in na poklic v življenju.
Če mlade spremljajo v družini, se pogo-
varjajo in se posvetujejo in imajo dober
zgled, je to zanje izredno velika pomoč.
Seveda pride nekoč do ločitve od družine
ob ustanovitvi lastne družine. Kako lepo
je, če mladi vzamejo s seboj lep zgled in
ostanejo povezani z dosedanjjo družino!

Naslednja naloga je spremljanje bolnih
in ostarelih v družini. Žal je danes tega
vedno manj, ker pošljejo bolnike v
bolnišnice in domove. Veseli smo, da
imamo take ustanove, vendar si veliko-
krat želijo tudi bolniki in ostareli ostati v
družini. Skoraj nepoznano pa je pri nas
umiranje v družini. Večina jih umira v
bolnišnicah ali v domovih in velikokrat v
veliki osamljenosti. In vendar je spreml-
janje umirajočih v družini ena izmed
najpomembnejših nalog.

Če govorimo o družini kot srcu
človeštva, je to prispodoba za življe-
njsko moč in za središče v človeku.
Seveda je treba to prispodobo dopolniti
še z drugimi oblikami. Družina je
pravzaprav neke vrste oseba z vsemi last-
nostmi osebe. Mednarodno leto družine
naj bi to zavest o pomenu družine potrdi-
lo. Ta namen je imel tudi slovenski kon-
gres o družini v Stični od 14. do 17. apri-
la 1994.

**Priprava
na življenje v družini
je zelo pomembna**

**V omenjeni poslanici ste povabili
zakonce in starše, naj letos poglobijo
svoje razumevanje družine, njenega
pomena za rast človeka in vsake skup-
nosti... Kaj imate predvsem v mislih?**

To je pojasnil že Odbor za mednarodno
leto družine pri Slovenski škofovski kon-
ferenci v posebnem programskem
zvezku, ki ga je razposlal vsem župni-
jam. V zvezku je navedena listina
družinskih pravic, razni predlogi za kate-
hezo, za seje župnijskih pastoralnih sve-
tov in za slavlje družine v župnijah.
Zvezek je izredno bogat in upam, da je
velika pomoč vsem, ki se zanimajo za
družine.

Ko sem odprl slovenski kongres ob
mednarodnem letu družine v Stični, sem
poudaril nekatere vidike; najprej odgo-
vornost vseh za družino. V prvi vrsti je
seveda to odgovornost zakoncev in star-
šev, ki živijo sami v družini, a prav tako
mladih, ki se pripravljajo na zakon in
družinsko življenje. V današnjem okolju
je priprava na življenje v družini in
zakonu velikega pomena. Tudi tisti, ki
kot ostareli še živijo v družini ali pa so
morda zaradi neugodnih razmer morali
oditi v razne domove, imajo svojo poseb-
no nalogo, tako s pogovori kakor tudi z
nasveti in seveda z molitvijo.

Duhovniki, redovniki in redovnice se
morajo odgovornosti zavedati na svoj
način. Najprej morajo biti hvaležni za

družine, v katerih so bili rojeni, dobili vzgojo in se pripravili na duhovniški ali redovniški poklic. A ker so duhovniki prvi oznanjevalci evangelija, imajo naloge, da oznanjajo božji načrt z družino in pomagajo družinam, da bi načrt čim bolj sprejele in uresničile.

Posebna naloga mora biti naša skrb za razpadle družine, bodisi da so to ločeni zakoni, otroci brez staršev ali nepopolne družine. Boleče je, če se družina sploh ni mogla pravilno razviti, a še bolj boleče je, če je razpadla nekoč srečna in dobra družina. Ker pa so vplivi z različnih strani tako močni, ugotavljajo statistike, da je takih razpadlih družin, bodisi zaradi ločitve zakonov, bodisi iz drugih razlogov, tudi pri nas vedno več.

Naša skrb mora veljati družinam, ki so gospodarsko v stiski. Teh je, žal, tudi v Sloveniji veliko. Nekatere živijo dobesedno na robu preživetja. Najbrž je pri marsikakšnem zakonskem paru ravno v tem težkem gospodarskem položaju eden izmed vzrokov, da se ne upajo odločiti za novo življenje, ker se bojijo, da bi svojim otrokom ne mogli dati niti najpotrebnejšega.

Naj omenim še primer družine, ki bi jo imenoval družina le na zunaj. Na zunaj še obstaja kot družina, a v njej je toliko hudega in bolečega, da o pravem družinskem življenju ni mogoče govoriti. Družinski člani se prepirajo med seboj; zanemarjajo drug drugega, namesto da bi si pomagali; nimajo drug za drugega časa, niso pripravljeni za pogovor; in tako mladi bežijo iz družine in starši se ne znajdejo več.

Žal je v Sloveniji nevarnost za ogrožanje družin tudi alkoholizem. To je bilo že v zgodovini tako. Danes pa prihaja še druga nevarnost v uživanju mamil, s katerimi se zastrupljajo včasih že zelo mladi ljudje.

Tudi tiste družine so ogrožene, ki vidijo samo materialne dobrine in jim za duhovne in človeške vrednote sploh ni mar. Da potem ne doživljajo prave sreče, potrjuje vsakdanja izkušnja.

V Sloveniji si Cerkev prizadeva tudi za

čim boljše sodelovanje z državo, da bi bila zakonodaja družini čim bolj prijazna in zagotovila, kolikor je to z zakonodajo sploh možno, obstoj zdrave družine in socialno pomoč, posebno materam.

Prizadevati si moramo, da bi prišlo do preнове in spremembe v osebnem in družinskem življenju

Ali je vsesplošna skrb ozaveščenega človeštva za družino in njeno polno uresničitev posledica spoznanja, da je ta primarna oblika človeške organizacije v zadnjih desetletjih zašla v krizo? In, ker je odgovor najbrž pritrdilen, Vas prosim, povejte, za kakšno krizo družine gre po Vašem mnenju? V katerih pojavnih oblikah se ta kriza zlasti kaže? Zakaj naraščanje števila zakonskih razvez, zakaj odtujenost med starši in otroki, zakaj vse močnejši vpliv ulice na otroke, zakaj vse več zatekanja mladih k mamilom ipd.?

Vesel sem, da postavljate to vprašanje, saj je to ravno naša velika skrb. Nekateri označujejo danes družino kot velikega bolnika našega časa. Če so nekatere družine pri nas tako zelo bolne, da ni nobenega upanja več, da tako rekoč umirajo, si moramo pri tem prizadevati, da bi prišlo do preнове in spremembe v osebnem in družinskem življenju. Zato ostaja zanimanje za družino naša stalna naloga, ki je ne moremo omejiti samo na mednarodno leto družine.

Sami naštevate več oblik krize in sprašujete po vzrokih. Gotovo je ločitev zakoncev in s tem razpad družine ena največjih bolezni naših družin. Drugod po svetu je morda še slabše. Že pa sem omenil tudi družine, ki so družine samo na zunaj, a nimajo več pravega družinskega življenja. Vprašanje, kje so vzroki za to, je zelo kompleksno. Najbrž ni mogoče odgovoriti kar na kratko.

Že velikokrat so bile raziskave v prejšnjih desetletjih, kako vplivajo spremenjene razmere na družino in družinsko življenje. V agrarni kulturi je imela družina še svojo trdno obliko. Ko pa je prišla industrializacija, se je veliko spremenilo. Danes sta med glavnimi vzroki, da prihaja do tako velikih težav, delovni čas in prezaposlenost. Spremenjene družbene, gospodarske in delovne razmere močno vplivajo na družinsko življenje; posebno, če je mati odsotna in so otroci prepuščeni samim sebi ali jih morajo dati v vzgojo kam drugam.

Tudi javno mnenje velikokrat ni naklonjeno družini. To javno mnenje se širi po radiu, televiziji in drugih sredstvih javnega obveščanja. Vsi vemo, kako je televizija dobesedno vdrla v družino in nadomestila družinski pogovor, ko se družina takorekoč zbere samo še ob gledanju televizije.

Okolje, v katerem živijo mladi v šoli, na ulici, je še eden izmed vzrokov za veliko zaskrbljenost. Kolikokrat postanejo otroci plen raznih izkoriščevalcev, ki jih tako ali drugače zvabijo na napačno pot. Da se je tudi v Sloveniji razširila nevarnost mamil, doživljamo vedno bolj. To je naša velika skrb. Tu bi morali država in šola veliko več narediti, da bi preprečili, kar se sploh preprečiti da. Na drugi strani pa imamo vsi dolžnost, da pomagamo tistim, ki so prišli v nevarnost in so zasvojeni z mamili.

Kaj bi po Vašem prepričanju morala biti pri nas in v tem času zlasti družina? Kaj je tisto v družinskem življenju, kar more v največji meri prispevati k celovitemu razvoju človeka in družbe, to je klasične družine moža, žene in otrok? Mislim na razmerje med zakonskima partnerjema oziroma med roditeljema in na njuno razmerje do otrok.

Družina je prvi in najpomembnejši življenjski prostor. Zato je prva naloga skrb za zdravo družino. Zdrava družina pomeni zdrave odnose med zakoncema, v medsebojnem spoštovanju in ljubezni, v medsebojni pomoči. Dalje pomeni zdrava družina dober odnos staršev do otrok in obratno. Sem spada resnična

ljubezen staršev do otrok in pri otrocih spoštovanje staršev in pripravljenost, da jim pomagajo.

Včasih je obsegala klasična družina tudi stare starše in bila v veliki povezavi tudi s sorodniki. V klasični družini, če smemo tako govoriti, so bili pravzaprav navzoči trije ali celo štirje rodovi: zakonca, otroci, stari starši ali morda še drugi starejši.

Vse to postaja vedno težje, bodisi zaradi stanovanjskih razmer ali pa tudi, ker so človeški odnosi postali precej drugačni. Velikokrat je posebno pri starejših ljudeh domotožje po taki družini. A tako domotožje ne pomaga veliko. Treba je, da postavimo vse moči, da bi pomagali družinam, da bi prihajalo do resničnih sprememb.

Revija Kras

**naj bi res združevala vse ljudi,
brez vsakršne ideološke, socialne, generacijske
ali nacionalne razlike**

Ker že poznate informativno revijo Kras, izrabljam ta pogovor z Vami tudi za vprašanje, kako z njo uresničevati osnovno sporočilo Organizacije združenih narodov ob razglasitvi letošnjega leta za mednarodno leto družine?

Ko sem spoznal revijo Kras, sem bil naravnost presenečen nad njeno bogato vsebino, in posebno tudi, ko sem sam doživel na sprejemu na Magistratu v Ljubljani, kakšen odmev je našla vaša revija. Tega sem zelo vesel. Revija Kras naj bi res združevala vse ljudi brez vsake ideološke, socialne, generacijske ali nacionalne razlike. Saj smo vsi najprej ljudje, in če v vsakem vidimo najprej človeka in ga sprejemamo in spoštujemo, nas različna prepričanja ne bodo razdvajala. Večina ljudi, ki živi v Sloveniji, so Slovenci. Zvestoba narodu in kulturnemu izročilu nas prav tako povezuje. Sprejemati pa moramo tudi tiste, ki so prišli od drugod v Slovenijo. Vsem je treba izkazati spoštovanje in priznati svobodo, a prav tako smemo in moramo to zahtevati tudi sami zase!

Vaša revija naj bi obravnavala tematiko o družini odprto, a tudi kritično. S krščanskega stališča je treba marsikaj kritično povedati k programu Organizacije združenih narodov ob mednarodnem letu družine, kolikor je sedaj znan. Vsa ta vprašanja naj bi obravnavali argumentativno, v iskreni odprtosti in v priznanju pluralnosti. Kolikor morem presojati vašo revijo iz prvih dveh števil, Vam čestitam za to obliko in Vam želim veliko uspeha.

Vprašanja in pogovor:
Ida Vodopivec-Rebolj

**Družina je prvi
in najpomembnejši
življenjski prostor.**

**Zato je prva naloga
skrb za zdravo družino.**

**Zdrava družina pomeni
zdrave odnose med
zakoncema,**

**v medsebojnem spoštovanju
in ljubezni,**

v medsebojni pomoči.

**Dalje pomeni
zdrava družina**

**dober odnos staršev
do otrok in obratno.**

**Sem spada resnična
ljubezen staršev**

**do otrok in pri otrocih
spoštovanje staršev
in pripravljenost,
da jim pomagajo.**

Na pragu petdesetletnice svojega obstoja je Organizacija združenih narodov (OZN) razglasila leto 1994 za mednarodno leto družine. Doslej so bila leta in celo desetletja OZN posvečena ženskam, otrokom, invalidom, starejši mladini, pismenosti,..., vedno pa je bil njihov namen podoben. In sicer je šlo za to, da bi kar se da učinkovito obrnili pozornost, zavedanje, ozaveščanje sveta k pomembnim družbenim vprašanjem. In podobno bi lahko rekli tudi za letošnje leto družine. Razlika je morda le v tem, da družina nudi možnosti za bolj celovito in sintetično obravnavo, ker se prav ob družinskih tematikah križa in srečuje večina zahtev in problemov, ki so predmet socialnih politik v širšem smislu.

Izboljšati kakovost življenja

Gre torej za priložnost bolj integrirane ali medsebojno povezanega pristopa do dejavnosti, ki se jih sicer obravnava ločeno, sektorsko. Pa ne zgolj to! Če želimo, da bi mednarodno leto družine pomenilo več kot zgolj menifestativne dejavnosti, s katerimi si včasih svet poplakne nelagodje in pomiri vest, potem je nujno, da razmislimo o možnostih in najdemo poti, ki naj izboljšajo kakovost življenja ljudi, da bo v družini lažje in bolje živeti, oziroma da se bo za družinsko življenje sploh lažje odločiti.

Mednarodno leto družine

DRUŽINSKO ŽIVLJENJE SE TUDI PRI NAS SPREMINJA

Preproste, večne, vsem skupne opredelitve pojma družina ni, ker so družine bile in so še žive, spreminjajoče se družbene skupine in institucije. Družine se na spremembe odzivajo, se jim prilagajajo in jih tudi ogrožajo. Zato najbrž ni naključje, da je osrednja tematika mednarodnega leta družine zgoščena v misli: "Družina; viri in odgovornosti v spreminjajočem se svetu".

V sodobnosti se družinsko življenje povsod in tudi pri nas intenzivno spreminja. Spreminjajo se odnosi med partnerji in odnosi med starši ter otroki; bolj kot kdajkoli so ljudje sami tisti, ki izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Širše družbene spremembe prav tako prinašajo nove možnosti in nova tveganja. To so znaki, ki jih mnogi razumejo kot znake krize in zatona družine. In vendar bi bilo spričo vitalnosti ali življenjske moči družine kot človeške skupnosti in institucije bolje govoriti o novih oblikah družinskega življenja, ki se poskušajo prilagajati izzivom in spremembam sodobnega sveta, v katerem posameznice in posamezniki iščejo bolj uravnotežene poti med človekovo osebno avtonomijo

in njegovo socialno odgovornostjo.

Ob poudarjanju družine kot temeljne življenjske skupnosti ljudi se pogosto pojavlja idealiziranje harmonične družine. Prezre se namreč, da v družinah živijo posameznice in posamezniki različnih spolov in starosti s skupnimi, vendar tudi z različnimi potrebami, interesi, željami. Prav tako ne gre zamolčati, da ima lahko družinsko življenje tudi svoje temne plati, ki prihajajo najjasneje do izraza pri pojavih nasilja, zanemarjanja, brezbriznosti. Zato bi bilo dobro posebno skrb nameniti tako imenovanim šibkim statusom v družini, ki so običajno manj slišni tudi v družbi: otrokom, bolnim in starim.

Zavedajoč se družbenega pomena družine ter izhajajoč iz svoje ustave se je Slovenija s sprejetjem Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike odločila za odgovorno in dejavno politiko do družine. Z njo želi olajšati in izboljševati možnosti družinskega življenja, a tudi spodbujati ljudi, da bodo sami bolje uporabili vire in prevzemali odgovornosti, ki jih družinsko življenje prinaša.

DRUŽINA

Zakaj Nacionalni svet za mednarodno leto družine?

Vlada republike Slovenije je imenovala Nacionalni svet za mednarodno leto družine. Njegove naloge so: izdelava nacionalnega programa dejavnosti v mednarodnem letu družine, medsebojno usklajevanje lokalnih in nacionalnih dejavnosti, predstavljanje in populariziranje mednarodnega leta družine v javnosti, ocena položaja družin in družinske politike v Sloveniji, spodbujanje raziskovanja družin ter zavzemanje za vključevanje družinske tematike v nacionalne razvojne programe in strategije.

Nacionalni svet sodeluje letos pri organizaciji konferenc, srečanj, izobraževalnih in drugih programov z družinsko tematiko na lokalni in nacionalni ravni, prizadeva si za popularizacijo mednarodnega leta družine v javnosti ter spodbuja raziskovalno in publicistično dejavnost o družinski tematiki.

Da bi dejavnosti v zvezi z družinami segle tudi onkraj letošnjega leta, si bo Nacionalni svet prizadeval za oblikovanje posebnega telesa, ki naj bi spremljalo, predlagalo in analiziralo ukrepe družinske politike in drugih politik, ki vplivajo na življenjske razmere družin, ter si prizadevalo, da bodo na različnih področjih (socialnem, pravnem, izobraževalnem, zdravstvenem, raziskovalnem, prostorskoekološkem...) programi za družino sestavni del razvojnih programov in strategij.

Nacionalni svet za mednarodno leto družine domuje v prostorih ministrstva za delo, družino in socialne zadeve v Ljubljani, Kotnikova 5, telefon 061/171-34-00.

Bralke in bralce revije Kras prosim, naj to informacijo o mednarodnem letu družine razumejo tudi kot prijazno povabilo k sodelovanju z Nacionalnim svetom!

Tanja Renner

V sodobnosti se družinsko življenje povsod in tudi pri nas intenzivno spreminja. Spreminjajo se odnosi med partnerji in odnosi med starši ter otroki; bolj kot kdajkoli so ljudje sami tisti, ki izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Širše družbene spremembe prav tako prinašajo nove možnosti in nova tveganja. To so znaki, ki jih mnogi razumejo kot znake krize in zatona družine. In vendar bi bilo spričo vitalnosti ali življenjske moči družine kot človeške skupnosti in institucije bolje govoriti o novih oblikah družinskega življenja, ki se poskušajo prilagajati izzivom in spremembam sodobnega sveta.

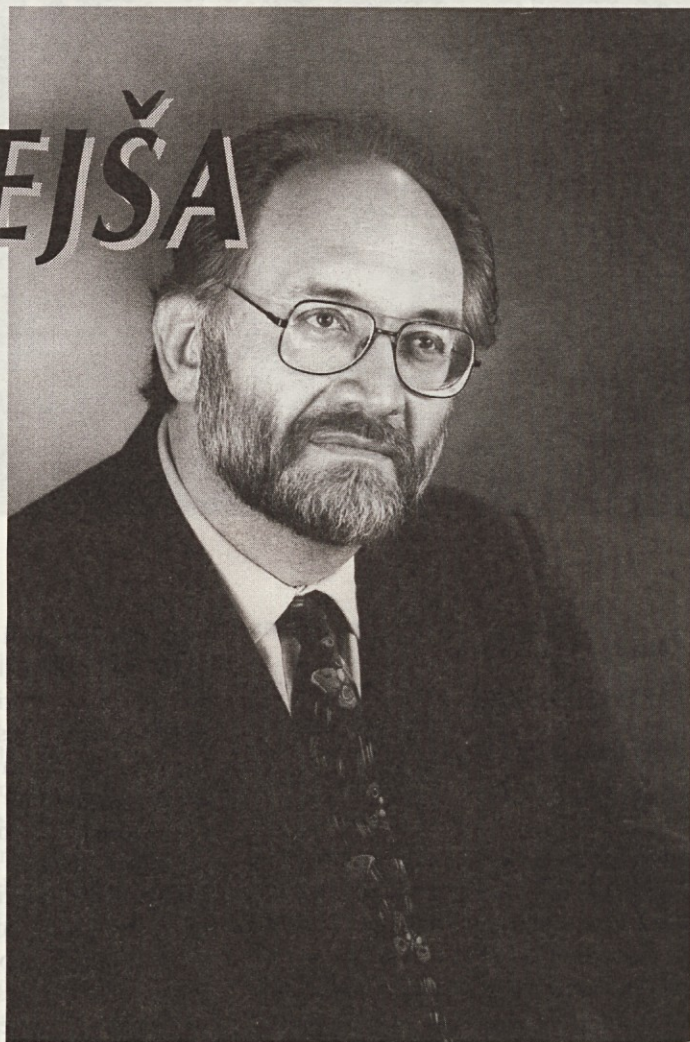
Pred
vstopom
Slovenije
v Evropo

KOMENTAR IZ TRSTA

NOVA, AGRESIVNEJŠA

ZUNANJEPOLITIČNA STRATEGIJA ALI ZGOLJ DVIGANJE PRAHU V ITALIJI?

Stojan Spetič

Bilo je v prvih povojnih letih. Italijanski premier Alcide De Gasperi in nemški kancler Konrad Adenauer sta se pogostoma srečevala na sejah evropskih krščansko demokratskih strank. Adenauerju je De Gasperijevo nenehno jamranje za izgubljeno Istro in Julijsko krajino začelo že presedati, pa ga je prekinil: "Čujte, koliko beguncev ste pravzaprav sprejeli na svojem ozemlju? Nemčija jih je že preko dveh milijonov." De Gasperi je povetil svoj znameniti nos in umolknil, saj ni bilo prime-rjave.

Italija se je pravzaprav dobro izmuzala iz druge svetovne vojne. Po kapitulaciji se je naglo pridružila zaveznikom, stare sramote pa se je oprala v krvi partizanov, ki so osvobodili severno Italijo nekaj dni pred anglo-ameriško armado in postrelili fašistične veljake, začeni z Mussolinijem in njegovo ljubico.

Tako se je lahko na pariški konferenci usedla med zmagovalce, se izognila tuji okupaciji in razkosanju po nemškem in avstrijskem vzorcu. Jugoslaviji je morala vrniti Istro in Primorje, ki si ju je prisvojila na račun podobne nagle zamenjave zavezništev v prvi svetovni vojni.

KOMENTAR IZ TRSTA

Večini Italijanov je Istra predvsem spomin na počitnice v naturističnih kampih, Dalmacija pa prekrasna obala, obdana z otoki in visokimi gorami, s katerih so Srbi obstreljevali jadranske bisere Dubrovnik, Zadar, Split. Le v Trstu in drugih mejnih krajih poskušajo neofašisti in drugi konzervativni desničarji špekulirati s spominom in z nenehnim odpiranjem starih ran, ker je to donosno na volitvah.

Prej je bila to domena vlada-joče Krščansko demokratske stranke, ki je imela v istrski diaspori trdno volilno bazo v nekaterih mestih, v Trstu še največ.

Nekoč sem voditelja istrskih beguncev vprašal, čemu vztrajajo pri nerealni številki 350 tisoč Italijanov, ki naj bi bili prisiljeni zapustiti istrski polotok po vojni, saj ni nikoli imel toliko prebivalcev, vključno s Slovenci in Hrvati. Odgovoril mi je, da so število povečali za vse potomce, rojene v naslednjih petdesetih letih.

Seveda, če bi se lotili zgodovinskih primerjav, bi s to metodo njihovo število gladko izenačili s številom slovenskih in hrvatskih Primorcev, Kraševcev, Brkinov in Istranov, ki so se morali v fašističnem dvajsetletju izseliti čez mejo v Jugoslavijo, v notranjost Italije, čez lužo v Argentino in ZDA, po vojni pa še v Avstralijo. Ali to še komu koristi?

Tu moramo najbrž ločiti med politiko in propagando. Italijanska desnica rada brenka na struno nacionalizma in iredente, oblast pa je vsa povojna leta na ta račun dvigala ceno na vseh mednarodnih pogovorih, češ "saj vam ne moremo nuditi več, sicer bo šlo

pri nas nezadovoljstvo čez rob strpnosti".

In tako vsa povojna leta..! Še v odnosih z Jugoslavijo je Rim rad slepomišil. Tržaško vprašanje je bilo rešeno z londonskim memorandumom oktobra 1954, a ga Italijani niso nikoli ratificirali. Trdili so, da je Trst odtlej dokončno italijanski, "cona B" (Istra do Mirne) pa še sporna. Pri tem so celo poneverili prevod sporazuma, ki v angleškem izvirniku govori o "meji" (boundary), v italijanskem prevodu pa govori o "demarkacijski črti". S takimi argumenti so med istrskimi begunci, ki so jih naselili predvsem v bližini slovenskih vasi na tržaškem Krasu, ohranjali upanje na njihovo vrnitev in jih tolažili, če jim ni bila izplačana odškodnina za razlašeno imetje, ki so ga zapustili v Istri.

Italijanska desnica namreč sedaj vrešči, da ji Slovenija noče plačati za imovino, ki so jo nacionalizirali Titovi komunisti, pozablja pa, da ji je bila odšteta od vojnih reparacij, ki bi jih morala Italija plačati Jugoslaviji za vse pobite talce, požgane vasi, Rab in Gonars.

Žal je desnica v Italiji doživela svoj revanš in zmaga na nedavnih parlamentarnih volitvah. Trojica desničarskih strank, kot so Berlusconijevo gibanje "Naprej, Italija!", Bossijeva avtonomistična Severna liga in neofašistično Nacionalno zavezništvo, je namreč osvojila večino in s tem prevzela krmilo rimske vlade.

Program nove Berlusconijeve vlade še ni čisto natančno definiran, vendar lahko pričakujemo, da bo poskušala Italija odigrati novo vlogo v mednarodnih odnosih. Bolj

agresivno in samostojno bo nastopala v obrambo lastnih koristi. Nekako po zgledu Grčije, ki sicer predseduje Evropski Uniji, obenem pa drži v šahu Makedonijo in Albanijo s svojimi zahtevami, ker želi opozoriti svet na svoje rivalstvo s Turčijo in usodo razdeljenega Cipra.

Moti se, po mojem mnenju, slovenski zunanji minister Peterle, ki vsega tega noče videti in se raje zanaša na bežna in neobvezujoča zagotovila bivšega predsednika republike Cossiga. Ta mu je baje telefoniral in mu obljubil, da se v slovensko-italijanskih odnosih ne bo nič spremenilo.

Že res, da je Slovenija spretno izkoristila Cossigovo naklonjenost v času osamosvajanja in mu omogočila, da je bil prvi tuji državnik, ki je stopil na slovensko ozemlje po šestdnevni vojni, vendar gre upoštevati, da je bil tedaj Cossiga v Italiji na robu "impeachmenta" zaradi svojih nenehnih sporov s parlamentom in vlado, pa je tudi sam potreboval zunanjepolitični uspeh in priznanje. Kmalu zatem mu je mandat potekel in sedaj igra vlogo smešnega in nekoliko trknjenega dedka "druge republike", ki ga v Italiji le malokdo jemlje zares.

Neglede na to, kar lahko zagotavlja Cossiga, se je pogajalski pristop Italije do Slovenije po začetni naklonjenosti zelo naglo spremenil.

Mnogi v Italiji sedaj tožijo nad prenačnim priznanjem Slovenije in pozabljajo, da je do tega prišlo v okviru evropskega dogovora in po pozitivnem poročilu Badinterjeve komisije, ki je med drugim preverila stanje spoštovanja človeških pra-

vic, vključno z manjšinskimi. Impulz priznanju pa so dajali Vatikan, premier Andreotti po sporazumu s Kohlom in zunanji minister De Michelis, ki ga je od začetnega prijateljevanja s Srbijo odvrnil šef slovenske diplomacije Dimitrij Rupel.

V dneh diplomatskega priznavanja je Italija poskusila karto "tristranskega dogovora" s Slovenijo in Hrvaško. Pogajanja so potekala v Zagrebu, kjer so med drugim formulirali tudi spomenice o varstvu narodnih manjšin. Hrvaška je tedaj podpisovala vse, samo da bi prišla do priznanja, s Slovenijo pa se je nekaj zataknilo. V Gorici je takratni namestnik zunanjega ministra Vitalone odklonil podpis dokumenta o pravicah slovenske manjšine v Italiji, zato tudi Rupel ni mogel podpisati spomenice o pravicah Italijanov v Istri.

Zanimive so nekatere podrobnosti iz zakulisja. Italijanski diplomati so bili v Zagrebu skrajno arogantni. Izzivalno so predlagali, naj bi italijanski konzulat na Reki pokrival celotno področje Slovenije in Hrvaške, ki je po rapalski pogodbi pripadlo Italiji. Meje konzularnega območja naj bi se torej pokrivalo z mejami fašistične Italije, čeprav sta bili na tem območju dve samostojni državi. Ko je stekel pogovor o manjšinah, so Italijani pretiravali število svojih rojakov v Istri, hkrati pa zaničali celo obstoj Slovencev v Benečiji in Reziji. Veliko je bilo govora tudi o povojnih pobojih, ki naj bi jih zagrešila Titova vojska, pri čemer jim je veter pihal v jadra, saj je sam minister Peterle vzporejal "zločine komunizma in fašizma" in s tem pustil italijanski diplomaciji močan adut zgodovinskega značaja.

KOMENTAR IZ TRSTA

No, pozneje so pogovori vendarle stekli; Slovenija je po Jugoslaviji podedovala kakih petdeset veljavnih meddržavnih sporazumov in se lotila "nadgradnje Osima", se pravi reševanja odprtih vprašanj z očmi, uprtimi v bodočnost.

Italija je na vse to gledala nekoliko drugače. Rada bi tekmovala z Nemčijo pri osvajanju vplivnih območij na Balkanu. Upa, da bo gospodarsko in kulturno osvojila predvsem jadransko obalo, od Kopra vzdolž Dalmacije do Črne gore in Albanije, po starem Cianovem načrtu, ki je predvideval tudi italijansko-nemško solastništvo Srednje Evrope, o čemer naj bi pričala De Michelisova "Pentagonala", danes Srednjeevropska Iniciativa. Vendar ji ni jasno, kako vse to doseči... Kvečjemu izkoristi svoj status sous-tanoviteljice Evropske Unije, kjer pritiska in zavira, kolikor ji je pač omogočeno. Lahko grozi, a tudi ve, da bi prevelika sprememba v zunanji politiki vzbudila pri evropskih partnerjih dodatne dvome, ki so že sedaj močni, prav zaradi prisotnosti fašističnih ministrov v novi italijanski vladi. V Evropi gledajo na to perspektivo z veliko zaskrbljenostjo, zato bi premočan zasuk v usmeritvi njene zunanje politike, predvsem v odnosih z malima jadranskima sosedama, naletel na neodobravanje, obsodbo in celo nasprotno učinke, kot bi, na primer, lahko bila okrepitev proslovenskega "lobbyja" v Bruslju.

Seveda mora tudi Slovenija nekaj narediti, da se bodo razmere spremenile v njeno korist. Skrajni čas je, da v zunanji politiki opusti zgolj strankarsko naravnost in prevzame čedalje bolj državno

naravnost, poskuša Italiji izbiti čimveč resničnih ali pretiranih adutov iz rok in spraviti pogajanja na koristnejše tire.

Kaj to pomeni, nam najbrž lahko pove zgovorni primer položaja narodnih manjšin, ki so običajno termometer meddržavnih odnosov.

Berlusconiu se je med predstavljanjem svoje vlade zareklo, da bo v odnosih s Slovenijo zahteval "recipročnost" v varstvu manjšin. Zakaj Slovenija ne reagira takoj in povabi na Obalo skupino evropskih izvedencev, da bi preverili položaj italijanske skupnosti v Kopru in sosednjih občinah? Potem naj primerja vse to s položajem Slovencev v Italiji, ki se gotovo ne morejo pohvaliti, ne z dvojezičnostjo, ne z zjamčenimi poslanci, niti s svojo televizijo.

Sloveniji gre za čimprejšnji vstop v Evropsko Unijo, čeprav ve, da je pot do popolne integracije dolga in zapletena, saj tudi med glavnimi evropskimi partnerji že nekaj škripa. Pridruženo članstvo je v tem pogledu prvi korak na poti, po kateri stopajo še druge države, kot so Poljska, Madžarska in celo Romunija. Sloveniji pa so metali polena pod noge celo nekdanji oblastniki, demokrščanski "prijatelji", kot Beniamino Andreatta, ki je prvi v Bruslju postavil vprašanje o nepremičninskem režimu v mejnih področjih in o vračanju lastnine istrskih beguncev.

Predvsem velja poudariti, da gre za ločeni vprašanji. Slovenija ščiti, kot mnoge novonastale države, svoje "nacionalne interese", čeprav še ne ve, kako. V parlamentu so svoj čas predlagali deset-kilometrski ali petnajstkilo-

metrski pas ob meji, kjer bi tujci ne smeli kupovati hiš in zemlje. Vest je v Italiji vzbudila nemalo hrupa in glasnih kritik, čeprav je tudi sama še do nedavnega imela podoben režim, a se tega sedaj ne spominja.

Sam sem v italijanskem parlamentu sodeloval pri spreminjanju nepremičninskega režima na mejnih območjih, kjer je bil vsak nakup nepremičnin podvržen samovolji državne varnosti in vojaških oblasti, ki najpogosteje zahtevanega dovoljenja sploh niso dajale. Na Tržaškem pa so veljali "Palamarovi dekreti", ki so sploh prepovedovali jugoslovanskim državljanom in podjetjem nakup nepremičnin.

No, te ostanke hladne vojne smo ukinili pred nekaj leti in sicer tako, da sedaj vsak tujec lahko kupi nepremičnino v mejnih pokrajinah Trst, Gorica, Videm, vendar samo po posebni proceduri. Za dovoljenje mora prositi prefekturo, se pravi državno varnost. Ta ima dva meseca časa, da skupaj z vojaškimi oblastmi "preveri" namen nakupa oziroma prodaje. Če v tem roku ne odgovori, je prošnja sprejeta in prodaja veljavna. V nasprotnem primeru mora oblast odklonilno stališče pisno utemeljiti, da lahko tujec v nadaljevanju uveljavlja svoje pravice na sodišču.

No, Slovenija bi lahko tudi sama na podoben način uredila svoj lastninski režim na mejah. Res je nesmiselno sprenevedanje z "nacionalnimi interesi", ko pa že sedaj slovenska zakonodaja dopušča tujim podjetjem, ki si uredijo domicil v Sloveniji, da razpolagajo z nepremičninami. Pomeni, da se spet uveljavlja latinski rek: "Quod licet Jovi, non licet

bovi". Velika finančna družba bi torej lahko pokupila vso obalo, prileten istrski upokojenec pa bi ne mogel kupiti bajte, da bi v njej preživel svoje zadnje dni?

In tu smo pri drugem vprašanju, ki zadeva lastnino istrskih beguncev. Zanj je Slovenija pripravljena izplačati še zadnje obroke odškodnine. Tu namreč ne gre za denacionalizacijo, pač pa gre za nekaj drugega... Tudi Slovencem v Italiji niso vrnili lastnine, ki jim jo je odvzel fašizem. Kje pa! Še več, Italija že vso povojno obdobje menca in bi se rada kar venomer pogajala o vrnitvi Slovenskega narodnega doma pri sv. Ivanu v Trstu, za kar se je obvezala že v Londonskem sporazumu pred 40 leti!

Najprej morata državi potegniti črto pod stare račune, nato pa se lahko sporazumevata o novih problemih. Istrskim beguncem naj vrnejo zadnje obroke odškodnine, potem pa bi se res lahko dogovorili o pogojih, pod katerimi bi si ti nekdanji Istrani lahko kupili hišico ali najeli stanovanje v turističnem naselju. Navsezadnje jih sploh ni 350 tisoč, ki bi se radi vrnili. Kvečjemu nekaj sto družin, pogostoma takih, ki bi radi imeli v domačem kraju hišo z vrtom ali pa vikend na morju... To pa je lahko tudi donosen posel.

Ključnega pomena je vsekakor vzdušje na meji. Izbruhi revanšizma so pogostoma zgolj predvolilno dviganje prahu. Najbrž tudi sedaj, ko se bližajo volitve italijanskih 87 članov v evropskem parlamentu. So pa tudi odjek dogodkov druge na Balkanu, o čemer najbolje priča koketira-

KOMENTAR IZ TRSTA

nje neofašistov z Beogradom, ki Italijane hujška, naj pritiska-jo na Hrvaško.

Ne vem, ali je modro početje slovenskih političnih sil, ki ob zamenjavi oblasti v Italiji in izginotju demokrščanskih in socialističnih referentov iščejo nove strankarske kanale dialoga. Državniško nastopanje bi bržkone dalo Sloveniji več

To so dobro razumeli Italijani, ko so pred leti sprostili plačevanje "integrativnih pokojnin" na Primorskem in Istri in tako pridobivali točke pri prebivalstvu, ki je tako premostilo marsikatero gospodarsko in socialno krizo.

Tudi Slovenija ima svoj adut in prav je, da ga zaigra v trenutku, ko bo od tega imela

dobe, kar bo bistveno vplivalo na njihov nadaljnji življenjski standard. Za večino bo to podoben čudež, kot "italijanska pokojnina" za večino Primorcev. To je obveznost, ki jo je Slovenija podedovala po Jugoslaviji z Osimom, s katero lahko pridobi velike simpatije pri istrskih beguncih in zavre ofenzivo iredentističnih sil. To kajpak tudi nekaj stane, a se po

hodov, ki 24 ur na dan omogočajo stike in pretok ljudi in blaga proti Reki in Istri v pasu od Sežane do Debelegra rtiča, v drugo smer, na tržaškem in doberdobskem Krasu pa je meja zaprta že v prvih večernih urah, kar preprečuje predvsem medčloveške stike?

Spominjam se, kako sem v letih "depozita" škandaliziral Franca Šetince, ko sem na nekem srečanju zahteval, naj bi depozita oprostili vsakega Janeza, ki gre čez mejo k svoji Micki vasovat. On me je gledal z moralističnim ogorčenjem in neodobravanjem, jaz pa sem mu prepričano dopovedoval, da je od človeških stikov, obiska gledališča, šager in osmic odvisna celovitost slovenskega naroda čez mejne pregrade.

Dan odprte meje med Mavhinjami in Gorjanskim, konec aprila letos, je dokazal, kako tesne so lahko vezi med Kraševci in kako se dobro sosedstvo in sodelovanje ustvarjajo "na terenu". Zahtevati ves dan odprte maloobmejne prehode na Krasu pomeni cepiti večino mejnega prebivalstva pred kužnimi vplivi nestrpnosti in proti strahu, ki ga vedno vzbuja nepoznani sosed.

Pravijo, da bo Slovenija vstopila v Evropo leta 2001. Kljub temu, da se številka piše z novo začetnico, je to samo sedem let. Pojutrišnjem, ko ne bo več meja in bomo lahko uresničili pradačni sen, da bomo imeli Slovenci ob Jadranu svoja gospodarska in kulturna pljuča, Italijani pa nezastrt pogled na belino obale, polne kamnitih beneških biserov.

Zbor udeležencev pohoda ob dnevu odprte meje.

ugleda, kot Drnovškovo strankarsko lobiranje pri Severni ligi, potem ko je Peterle izgubil zvezo z nekdanjo vsemogočno, sedaj pa skoraj izginulo krščansko demokracijo.

Vzdušje na meji ustvarjajo predvsem konkretna dejanja, retorika o prijateljstvu in dobrem sosedstvu pa veliko manj.

največjo korist. To je 5.člen osimske pogodbe, ki ureja pokojninske odnose za vse, ki so delali v nekdanji coni B, torej na Obali. Konkretno gre za kakih 4 tisoč ljudi, v glavnem delavcev, ki so zapustili Istro konec petdesetih let in sedaj v glavnem živijo v mejnem pasu na Tržaškem. S plačilom socialnih prispevkov lahko Slovenija tem ljudem prizna skoraj 11 let delovne

mojem spleta iz političnega vidika.

Podobno velja z odpiranjem meja. Za meddržavne odnose je značilno, da je meja na stečaj odprta tam, kjer je zainteresirana Italija, razmeroma zaprta ali priprta pa tam, kjer prihaja do stika med slovenskimi Kraševci. Ali ni absurdno, da imata Slovenija in Italija kar pet mednarodnih mejnih pre-

UGAJA MI ŽIVETI NEVARNO II .del

Marijan Zlobec

Pisateljica Jolka Milič

Publicistka Jolka Milič je v drugem delu pogovora za revijo Kras še bolj zaostрила svoje kritično pero, kar je tudi razumljivo, saj se je v prvem delu morala nekoliko obširneje in intimneje predstaviti.

Jolka Milič pravi, da nje slovenski literarni krogi ne jemljejo kot pravo literatko, ampak kot "fenomen". Litaratura brez polemike postane močvirje, zato se je tako rada spuščala v polemike s slavni mi Slovenci. Jolka je zelo izurjena v opazovanju nasprotnika in kot kakšna lokostrelka izstreljuje svoje puščice v njegovo Ahilovo peto.

Njena življenjska modrost pravi, naj ne obljublamo preveč; ne ljudem, ne domovini - ni obvezno. Slovenija se ji kaže kot lepa provinca, tako kot večji del Avstrije in Italije, zato nima kompleksov. Mar ni Ljubljana zanimiva prav zato, ker je bolj podobna sebi kot kateremu koli drugemu mestu?

V pogovoru pravi, da ne goji čaščenja narodnih herojev, nobenega kulta osebnosti, niti na športnem ali kulturnem področju; ne leži ji kovanje v zvezde teh ali onih političnih sopotnikov in veljakov. Iritira, draži pa jo nesorazmerje moči, ko se trop velikanov spravi na enega samega človeka.

O slovenščini govori primerjalno, da bi s tujimi zgledi opozorila na lepoto materinščine. Slovenci se ji zdijo preplašene, zbegane kreaturice, polne kompleksov, obzirnosti in dvomov vase, ki rajši ubogajo, kot kaj po svoje ukrenejo in naredijo. Tako brez vere vase, da sami sebe ponižujemo in dan na dan getiziramo.

Jolki Milič ne greje hrbta noben moški in še manj kaka politična stranka; za Jolko stoji ali tiči samo Jolka. In je skeptična do "zgodovinskega" spomina, ker se njegovi akterji preradi narobe spominjajo in razpečavajo anahronistične ali časovno neskladne izmišljije. Odkrito priznava, da so tudi njeni spomini le subjektivni, njeni osebni, narejeni iz subjektivnega, netrpežnega in k zmoti nagnjenega blaga, obarvani s trenutnim razpoloženjem in večkrat presejani skozi sito današnje dojemljivosti.

Slovenska literatura se ji zdi velika priložnost tudi za Evropo in svet, le če bi jo stimulirala, spodbujala, za prodor v tujino pa prevajala pametna nacionalna kulturna politika. V tem smislu nam povsem manjka poslovnega duha, strategije in taktike. Vendar Jolka ni optimistična; predobro pozna slovenski značaj.

Nekaj malega nam Jolka pove tudi o kraški hrani... Zrezkov ne mara, zato pa raje poje kako mineštro ali krožnik testenin. Manjkati tudi ne sme hrustljav kruh, resnično pravilno pečen (tako, kot nekoč v očetovi pekarni).

Pozitiven odnos ima do dejavnosti slovenskega PEN (Kratica za Mednarodno zvezo književnikov - op. uredništva) in Društva slovenskih pisateljev, bolj pa je skeptična do različnih literarnih srečanj, ker se od njih običajno preveč pričakuje. Tudi se ne znamo na njih veseliti v mednarodni družbi; nergamo bolj, kot je potrebno, in smo nasploh nagnjeni k delovni frigidnosti. Slovencem in slovenstvu manjka kolektivni in sproščujoči orgazem.

Potemtakem je nujno, da Jolka Milič nekaj malega spregovori tudi o ljubezni... Je prečudovita stvar. Njen oče ji je rad pravil, da je življenje ljubezenski valček, ki se konča s pogrebno koračnico. Sama pa opozarja na Avguštinov izrek: "Ljubi in delaj, kar hočeš!", kar kaže na dvoumni Jolkin značaj. Še sedaj ne ve, ali bi raje ljubila, ali pa delala, kakor hoče. Zato je Jolka Milič to, kar je; veliko ljubi, a še raje dela, kar hoče; in ugaja ji, če živi nevarno...

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

ČEZ STO ALI DVESTO LET, ČE MED TEM SLOVENŠČI- NA NE BO IZUMRLA...

Imate najdaljši status polemičarke. Vas se vsi boje, bi lahko rekli, ker pred vami ni nihče nedotakljiv. Mislim v kulturnih krogih. Vendar pa vam še noben založnik ni izdal knjige polemik, čeprav bi bile zanimivejše branje od mnogih neužitnih umotvorov in slabe literature. Zakaj? Kdo vas ovira? Ste sami premalo prodorni v tem smislu?

Morda je razlog prav v nazivu polemičarka. Ko bi bila apologetinja alias zagovornica in občutljiva pevka ali pletilka slavospevov, morda, kdo ve..., bi se našlo kaj zanimivega.

Jaz osebno ne čutim nobene potrebe po knjigi. Mene pravzaprav literarni krogi niti ne jemljejo...kot pravo literatko. Ne spominjam se, da bi me kakšen kritik ali esejist citiral, navajal, kot se citirajo med sabo... Jemljejo me bolj kot "fenomen" in meni ta vloga "fenomena" popolnoma ustreza. Morda se bo našel kdo...čez sto ali dvesto let, če ne bomo medtem izumrli, oziroma če ne bo slovenščina izumrla..., ki bo napisal roman o naši literarni dobi in jo popestril z mojimi... nasmejanimi in paradoksnimi citati... Morda? Ali pa ne! V bistvu je vseeno. Jaz sem iz kate-

gorije hic et nunc, zdaj in tukaj..., potem je lahko le pesek in pozeba. Puščave z nenehnim valovanjem peska in tišine so bile meni od nekdaj všeč.

Od kod ta vaša polemična vztrajnost? Preživeli ste jeznega Jožeta Javorška in občutljivega Pavla Zidarja. Kakšna so bila vaša osebna razmerja z njima, ki sta bila v vaših polemikah in kritikah zelo napadena?

Literatura brez polemike postane močvirje, kjer si še žabe ne upajo kvakati, kaj šele pariti in množiti in užiti razkošje poletja in življenja. Učila sem se tega ping ponga ali sabljanja z določenimi pravili igre, ki se jih moji nasprotniki bolj redkoma držijo, pri Italijanih, Francozih, na Zahodu... Javorška in Zidarja pa starega godrnjavca Vidmarja še zdaj objokujem in cenim, seveda, in še vedno rada prebi-

ram..., ne morem se pa vedno strinjati s tem, kar so napisali... Šla sem se z njimi (in še z marsikom) dire la verita ridendo - povedati resnico smeje. Mojo resnico, ki njih ne zavezuje, kot ne zavezuje njihova mene. Zamenjava mišljenj. Baje, kot mi pravijo, na dovolj zabaven način.

Javorška sem osebno videla enkrat v Velikih Laščah. Ob priložnosti neke obletnice Frana Levstika. Imeli smo tam veliki literarni shod. Ne spominjam se več, katerega leta. Ko smo po daljšem predavanju imeli odmor, smo v atriju v gručah kramljali. Pa mi reče nekdo, Nada Gaborovič, se mi zdi: Jolka, glej tam dol tvojega "prijatelja" Javorška! In mi pokaže, kje je. Odvrnem ji: Ga grem pozdravit! In jo mahnem proti njemu. Ko se mu dovolj približam, mu rečem: Jaz sem Jolka! Javoršek, dajva šokirat (ali škandalizirat) vse te literarne purgarje in se nadvse

prisrčno objemiva in poljubiva, da jim sapo odvzameva! Javoršek se mi nasmehe, mi stisne roko, nadvse prisrčno se poljubiva in še bolj prisrčno objameva. Nato dolgo poklepetava. Tja do novega branja referatov v dvorani... Še potem me parkrat poišče, pred odhodom pa ga grem sama pozdravit.

Ko včasih mislim na Javorška, se mi zdi skoraj tragična osebna. Skrajno kontroverzna. Včasih širokega diha in pronicljivega duha, drugič pa pravi naivko. Le kako je mogel nasesti na raznorazne finte dnevne politike...?

S Pavletom Zidarjem sva si pred leti zamenjala nekaj pisem...V začetku me je obdolževal nič manj kot svoje družinske nesreče, potem pa sprevidel, da najbrž nisem tako zla, kot si je predstavljala... Če bi si dlje časa dopisovala, bi ga verjetno prepričala, da sem njegova najbolj vneta in fanatična bralka, ki se pač z ženslega vidika prereka z njegovimi muškardini in se bori za enakopravnost, in bolj založbam kot njemu zameri...njegovu površnost. Tega mnenja sem še zdaj... Zares prizadevni in velikodušni uredniki bi mu morali vso šlamparijo pošliti (in ga o tem obvestiti)! Domnevam, da se sploh ne bi uprl, če bi mu Etno dali na Sicilijo namesto Vezuva - omenjam le en primer - saj se mu je v naglici zapisal. Tako nadarjenemu in eruptivnemu piscu vendar lahko lektor kaj uredi in uskladi vse površnosti in nedoslednosti. Pa ne! Pustili so vse tako, kot je bilo - iz male zavisti - domnevam, ker je bil (in upam, je) avtor, ki so ga množično brali... V roke vzemite njegovo zadnjo knjižico in boste obnemeli. Založnika bi brez rokavic vprašala, zakaj sploh plačuje urednike zbirk; morda zato, da lagodno živijo, ne da bi z mezinčkom mignili? Sodeč po tej drobni brošurčki ni Pavčku pretela nevarnost, da bi se preteg-

Jolka Milič v "Dobravi" pri Sežani avgusta 1973

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

nil od dela, kaj še, da bi dobil možgansko kilo. Je zgodbi sploh prebral, da ju je pustil tako nonšalantno (beri: nemarno, zanikrno, nelektorirano) skozi? In podoben freh odnos so se šli ostali z drugimi knjigami...! A povrniva se k Zidarju!

Dopisovanje sem prenehala jaz, najbrž iz samoobrambe. Po privatni liniji oziroma v svoji zasebnosti sem prej čuteče in razume-

vajoče in odprto bitje kot kakšna razumarska in hladna intelektuala. Na ljudi se zlahka navežem, ni mi težko izraziti jim svojo simpatijo, entuziazem, solidarnost in podobno. Pri pisatelju pa nikoli ne veš, če te ne misli "izrabiti" in te vtakniti, morda celo nezakrinkano, v kak svoj "umotvor"... Ker sem na svojo zasebnost precej ljubosumna, sem si rekla...rajši ne!

ČE SE POKAŽE PRILOŽNOST, IZSTRELIM PUŠČICO...

Iz vaših polemik je razviden nek poseben kraški ponos, zlasti če naletite na sogovornika, ki slepomiši ali se želi sprenevedati, če misli, da "preveč ve", ali če se mu ne zdi vredno o stvareh dovolj natančno poučiti. Ste se kdaj analizirali v tem smislu?

Pametnjakoviči so sploh hvaležna tarča za puščičarje. Navadno so vase zagledani. Ker jih lastni jaz preveč prevzema, niso pazljivi na druge reči, s posledico, da se slabo zavarujejo. Vsepovsod ti prav ponujajo šibka mesta in Ahilove pete. Jolka, ki je izurjena v opazovanju, te mehke točke kmalu odkrije in, ko se pokaže priložnost,...cak! ...izstrelim puščico. Znam pa tudi "kasirati", ne da bi zastokala; to mi morate priznati. Športno. Brez povračilnih nizkih udarcev.

Vi pravite, da knjig ne berete, ampak da se kregate z njimi?

Kot sem že rekla, s knjigami živim, vanje vstopam in se z ide-

SEM KOT NESREČNA KASANDRA: BREZ POSLUŠALSTVA...

Kakšno pa je bilo vaše otroštvo? Kaj ga je zaznamovalo? Vi ste na Krasu zelo popularni. Dovolj je, če rečeš Jolka, in že vsi vedo, koga imaš v mislih. Podobno je v Ljubljani. Rekel bi, da vas kljub vsem polemikam obišče ali pa se z vami priložnostno srečuje veliko kulturnih Slovencev. In da so to za vas in sogovornike lepi trenutki?

Všeč mi je, da me vsi poznajo kot Jolko in da me v mislih "tikajo", čeprav niso z mano nikoli govorili, kot mi je marsikdo zaupal. A bolj kot popularna sem najbrž zloglasna. In še tisti, ki ma imajo radi, me ne jemljejo resno. Pa če izustim naravnost epohalne

resnice in kot kakšna prerokinja danes napovem, kar se bo jutri ali čez leto zgodilo... Sem kot nesrečna Kasandra: brez poslušalstva, ki bi znalo vnovčiti napovedano svarilo.

Že kot otrok sem opazila, da mi dar karizmatičnosti in avtoritativnosti manjka. Dolgo me je to žalostilo, potem pa samo osrečevalo. Tako sem vsaj naprej zavarovana pred skušnjo, da bi "vodila" in včasih s svojo nepredvidljivostjo in nestanovitnostjo begala ali zavajala ljudi. Kot - recimo: literarno in filozofsko vzeto - večkratni spreobračanelec in spreobrnjenec ter oznanjevalec "niča" in "vsega" Taras Kermauner..., politično pa Spomenka Hribar, ki je (v prenesenem pomenu besede) - ko se je šla angela sprave - potomcem Eteokla in Polineika, sprtih bratov iz Sofoklejeve Antigone (beri: domobrancem in partizanom), obljubljala več, kot jim je zmogla dati, zdaj pa ujeta v lastne zanke in v primežu dnevne politike, ki ni vedno najčednejše vrste, zagnano niha med vlogo Antigone in vlogo Ismene, kot kakšna La Pasionaria iz Tomišlja. Vzdevek pasijonka sem si sposodila pri nekdanji španski komunistki in junakinji Dolores Ibarruri, katero je, hočeš nočeš, povozil čas, ker gorečnikov in gorečnic, ki "izgorevajo" za stvar politike, niti socializem s človeškim obrazom, kaj šele pravno urejena država z zahodno demokracijo, ne potrebujejo! Te, rahlo ali zelo pregrete žverce in fosili so zanje anahronizem, ki ga kaže čimprej spraviti iz prometa na kakšen stranski tir.

Jolka Milič pri Merčah maja 1971

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

Nasvet angelom in oblubačem: Ne obljublajte nič, ljudem in domovini - ni obvezno! - pa dajte od sebe najboljše, brez baharije in soljenja pameti bližnjim. Saj vendar nismo imbecili (prosto po Drčarjevi in po španskem filozofu Fernandu Savaterju), pač pa smo ljudje s svojo glavo, ki se lahko celo moti!

Jolka Milič, stara 14 let

**BREZ
ZAMERE,
ZAME JE
SLOVENIJA
LEPA
PROVINCA**

Kot Sežanka pravite, daimate nobenega manjvrednostnega kompleksa, niti občutka provincializma, ker človek pač lahko spremlja dogajanje po svetu tudi iz majhnega kraja.

Vendar je to bolj značilno za literate; težje je z gledališčem, opero, koncerti, ki se dogajajo v Ljubljani in drugod. Vas ta dimenzija kulturnega življenja nikoli ni pritegnila v močnejši meri?

Ne, nimam manjvrednostnega kompleksa in občutka provincializma, ker živim v Sežani, to je v provinci! Zame, pa brez zamere, se zdi lepa provinca vsa Slovenija, pa večji del Avstrije in Italije. Podeželska mesteca so mi celo bolj všeč kot večmilijske, hudo kaotične metropole po svetu. Domači "neprovinciaci" in "svetovljani" se lahko na trepalnice postavijo in se trudijo petindvajset ur na dan, in ne bodo iz Ljubljane et Co. naredili niti pariškega predmestja, kaj šele Pariz. Sprašujem se celo: zakaj neki? Mar ni Ljubljana zanimiva prav zato, ker je bolj podobna sebi kot kakšnemu drugemu mestu?

Patetični se mi zdijo tudi tisti lokalni geniji, ki si domišljujejo, da so bolj evropske stature ali postave od originalnih Evropejcev, in s svojo grandioznostjo, s katero včasih celo ustrahujejo ali posiljujejo svoje potrpežljive sorojake, niso niti prekoricali svojih plank. Če pa so jih prekoricali, s pomočjo kakšne šentflorjanske subvencije seveda, ni po svetu o njih ne duha ne sluha ali komaj kakšen slaboten glasek, ki ga v babilonskem trušču le bog v nabesih ne presliši... O bog, hvala, vsaj ti, da veš zame in za nas!

Življenje je, to vemo vsi, umetnost omejevanja, umetnost izbire, in trinog, ki te v marsikaj prisili pod geslom: Hočeš-nočeš-moraš! Storit moraš to in ono, da se preživiš in preživljaš. Na dan imaš na razpolago 24 ur. In niti minutke več! v teh štiriindvajsetih urah, ki so ti dane, se moraš nenehno odločati, kaj boš z njimi počel. Če greš v kino, ne moreš na koncert ali v diskoklub. Tudi doma ne moreš ostati ali jo

mahniti s prijatelji v gostilno. Kaj šele na sprehod... Jaz sem to našo hibo oziroma pomanjkljivost, da ne moremo biti kot bog vsepovsod navzoči, odkrila že kot otrok, in jo zelo dramatično podoživela.

Bilo je zlato poletje, vsa okna doma na stečaj odprta, vsa vrata idem, ker je bila soparica in brezveterje, da pride v hišo vsaj dih zraka. Iz sprejemnice, ki je postala možev atelier, so se oglašali zvoki klavirja. Sestra je vadila. Iz očetove in mamine spalnice je bilo čuti klepet staršev, s ceste so prihajali glasovi mimoidočih, v kuhinji so se peki šalili s služkinjo in malicali, brat s svojimi prijatelji pa se je igral v sosednji sobi. Jaz sama v otroški sobi. Sama in osamljena, ker bi rada bila povsod... Brati tu, v sobi, se igrati z bratom, igrati s sestro klavir štiriročno, se

vmešavati v pogovor s starši, biti na cesti pa v sosednji trgovini in v vseh hišah, povsod. Vedeti in videti in užiti in doživeti vse. Skratka, ne biti ujeta in zašita le v svoje telo, pač pa biti kot bog.

Zelo me je vznemirjalo tudi dejstvo, da lahko iz prve roke, brez pomoči ogledal ali fotografij, vidim vse ljudi v obraz, le sebe ne. Včasih sem sanjarila, da bi si snela glavo z vratu, jo prijala z rokama in jo postavila predse..., da bi se vsaj enkrat videla iz obličja v obličje. Pa se ne da!

Ostajam pri misli: življenje je umetnost omejevanja. In včasih niti umetnost ni; le omejevanje in omejitev in omejenost. Odvisno od ljudi in človeka. In krajev...

VSI SMO SE SPOLITIZIRALI, NA SLOVENSKEM IN PO SVETU!

Včasih je bila v slovenskih časopisih močnejša kulturniška polemika, zadnja leta pa prevladujejo politična, da ne rečem politikantska. Kako vi opazujete ta preobrat? Kako si to razlagate? S pomanjkanjem poprejšnje politične svobode oziroma demokracije?

Vsi smo se spolitizirali, ni kaj, na Slovenskem in po svetu! Bolj kot k združeni Evropi se bližamo za žive in mrtve sprtemu veselju, se mi zdi, saj ni miru nikjer, ne samo pod oljkami - pardon, pod lipami! To traja - v ožjem smislu - že iz junaških in izzivaških časov (neortodoksne) Mladine in Nove revije pa od sestopanja in

še prej, iz dobe kosovskih nemirov, vojne v Zalivu, ect. Gre pač za crescendo.

Vi, ki se na kontrapunkt verjetno bolje spoznate kot jaz, bi morda znali povedati, kdaj se bo stopnjevanje nehalo in se prelilo v kak *largo* ali *andantino* ali *moderato cantabile* ali *amabile* ali vsaj *diminuendo*. Bojim se - sodeč po zadnjih dogodkih, ko se gre glavnina koalicije žaganja s cirkularko in klanje pa klešenje z mesaricami grčaste prekle, imenovane Janša, še preden je dognala do pičice natanko, kdo vse je vpleten v depalski incident, saj bi rada z njim kar na hitro odpravila, s parlamentar-

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

nim kurc procesom, kot da ji v grlo sili voda - da smo prešli iz *crescenda* v *agitato* in *fortissimo*. Ta hajka ali lov na človeka, ki je trajal že mesece z vnaprej programiranim padcem, me močno spominja na odstranitev Staneta Kavčiča. ki je potekala zdaleč bolj tiho, saj mu enoumci (beri: Popit in botri) niso dali do besede, niti njegovim somišljenikom ali simpatizerjem, zdaj pa se scenarij odvija bolj glasno, a enako oziroma še bolj poniglavo.

Mimogrede povedano, jaz ne gojim čaščenja narodnih herojev, nobenega kulta osebnosti, niti na športnem ali kulturnem področju. Ne leži mi kovanje v zvezde teh ali onih političnih sopotnikov in veljakov. Ker jih, navadni ljudje, dovolj dobro plačujemo (Italijani bi rekli: profumatamente ali saporitamente!) in pogosto celo (že od nekdaj) preplačujemo, jim ne dolgujemo ničesar. Vse, kar jim navržemo - iz svojega žepa in srca - je namreč fakultativno. To najbrž počenjamo iz epidermične simpatije ali antipatije ali zato, ker vanje (ne)zaupamo. Na svoj riziko, kajpak! Iritira me pa nesorazmerje moči, kot da bi se trop velikanov sprivil na enega samega človeka. Naj bo še tako močen in sposoben, obsojen je na obstrel; vsi namreč vemo, da Batmani in James Bondi zmagujejo le v filmih. Che Guevare in Matije Gubci pa Iveki Krambergerji in drugi Kalimeri v resnici pogorijo. Od malih nog se rajši postavim na stran... zgubašev, kot se pridružim mrhovinsko premočnim zmagovalcem.

Popolnoma se strinjam z dr. Drnovškom, ki je rekel v zvezi s predlogom za zamenjavo po nezgodi v Trzinu, da... "zamenjava Janše ni politično motivirana". Živa resnica: nobenega političnega motiva ni bilo, da odstavi Janšo, pač pa sami politikantski razlogi. Zaradi podobnih (priznam, nezglednih) nepravilnosti in "prekoračitev pooblastil" bi

morali odstaviti oziroma zamenjati polovico ministrov. Z njim vred morda... Janševa odstavitev je bila že davno načrtovana in časopisi so jo celo neizpodbitno naznanjali. No, končno je... operacija Janša le uspela!

Fantje na vrhu: kdo bo naslednji? Naj grem prebirat Shakespeara, da se depolitiziram? Julija Cezarja ali Hamleta? Ali kaj bolj vedrega? Recimo pesmi in prozne odlomke v prelepi monografiji Tihomirja Pintarja *Portreti sodobnih slovenskih književnikov*, ki je prava paša za oči, večkrat primerna tudi za tihe meditacije? Prisluhnite! Pesnika pa si sami v knjigi poiščite: "Zdaj stojimo v preddverju zgodovine in - oblečeni se počutijo, kot da so nagi, in obutim podplate neusmiljeno že pregreti pepel; pada jim iz - oči, iz rokavov, od vsepovsod; mrtvi (naši in njihovi) so nepreklicno zašvasani v video kasete - križ pleše z zvezdo, oven z volkuljo, abaddon z venero, nevidni - nosferatu pa vztrajno - žre človeško meso v - preddverju zgodovine: zgodovina se noče skotiti iz bleščečega jajca demagogije..."

Še to bi rada dodala: V enostrankarskih sistemih je politična polemika (alias drugačno mišljenje) skoraj prepovedana in komaj tolerirana, zato se lahko razmahne le na drugih področjih, zlasti v kulturi in preko nje se tudi kaj politično spotakljivega pretihotapi, v primerno zamaskiranem ali hermetičnem jeziku, ki pa je za inicirance in interesirance dovolj razpoznaven. V večstrankarskih družbah pa je polemike na vseh področjih na pretek. Za nas, Primorce, ki obvladamo italijanščino in že od pamtiveka poslušamo na italijanski televiziji raznorazne politične tribune pa Danes v parlamentu; da o političnih okroglih mizah in tiskovnih konferencah ne govorimo, je prestrašenost ali zgoščenost kakšne Hribarjeve ali osmofebruarske Milene Zupa-

Drage rojakinje in rojaki, čez slovenske planke kdaj poskakajte, pojdite za kakšno leto v svet, da se na lastne oči prepričate in na svoje stroške, koliko je ura pri Mihcu in Jakcu v Trstu, na Markovem trgu v Benetkah, na rimskem Trasteverju in še dlje, v Londonu, Berlinu, Amsterdamu...!

nčičeve pa še koga med našimi prepiri in razprtijami naravnost komična. Ali ne vedo nič o šegah, navadah in uzancah na Zahodu in jim je politika na zahodnoevropski in ameriški način španska vas, ali jih "prejšnji" politiki možgane tako...izprali, da se na njihov

humus ne prime še nobena cvetka iz drugačnega podnebja?

Drage rojakinje in rojaki, čez slovenske planke kdaj poskakajte, pojdite za kakšno leto v svet, da se na lastne oči prepričate in na svoje stroške, koliko je ura pri Mihcu in Jakcu

Strašilo v vinogradu

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

v Trstu, na Markovem trgu v Benetkah, na rimskem Tra-
steverju in še dlje, v Londonu,
Berlinu, Amsterdamu...!

Recept proti političnim zdra-
ham? Ugasnite televizor, ko
polemizirajo, berite le športne in
kulturne strani in nekrologe v
časopisih; ne kupujte, ne berite in
ne verjemite napihnjenim novi-
cam v rumenem tisku, ker njim
gre zlasti za povečanje naklade;
negujte družinske in lepe sose-

dske odnose; niso vedno za vse
krivi tuji otroci; tudi vaši katero
ušpičijo! In ne pozabite: za
prepire in razprtije morata biti
najmanj dva; če jih je več, pa se
še bolj razvnamejo! Kdor prisega
na mir in naravnost hlepi po
slogi, naj...vsaj prvi neha! Kar
redko stori, ker bi zlasti rad, da
njegov nasprotnik umolkne in
tiho prenaša njegovo precej
samovoljno naklonjenost. Kajne,
zakleti pacifisti in odvetnice
sprave?

malce že okušajo "barvo, toplino
in lepoto" domače besede, ali so
se rajši preusmerili v dajanje
prednosti evropskim jezikom in
zdaj prisegajo nanje, na njihovo
barvo, lepoto in toplino, ki nima-
jo nič skupnega s slovensko
Pepelko. Njej je pač usojeno, da
bo obtičala v kotu in da ni za
med ljudi. Vsaj eno ime teh dele-
gatov naj nam Šetinc starejši
razodene, da ga gremo potipat in
preverit, kakšno metamorfozo se
je šel v tem kratkem času. In si
ga magari vzamemo za svitli
zgled!

Bolj kot karnevalsko bahaški
tujejezični napisi - to bo deloma
pometil čas in z njimi bo tržna
logika odpihnla marsikatero
nekonsistentno, netrajno podjetje
- mene skrbi naš panični strah do
prevajanja. Slovenci smo pre-
plašene, zbegane kreaturice,
polne kompleksov, obzirnosti in
dvomov vase, ki rajši ubogajo,
kot kaj po svoje ukrenejo in
naredijo. Vedno v podrejenem
položaju do tujcev, večno
pripravljeni, da sami potegnejo ta
kratko, in na kapitulacijo. Tako
brez vsake vere vase, da sami
sebe ponižujejo in dan na dan
getizirajo.

Dovolj je, da vzamete v roke
Primorske novice od 22. marca
1994! Naslov članka: "Kje je San
Giorgio?" Gre za oljno sliko
svetega Jurija pod oboki sodne
palače v Piranu... Zakaj San
Giorgio in ne sveti Jurij? Kaj
nepodpisani člankar ni versko
izobražen in misli, da gre
za...italijanskega svetnika?
Oziroma - še hujše - da je San
priimek in Giorgio ime? Ali
obratno... Kot so nekoč v istem
listu obravnavali svetega Janeza
Krstnika (Giovanni Battista) in
mu poitalijančili pridevniško ime
v Battisti? In isti časopis - pri
koprskih TV programih prevede
Tuttoggi (Vsedanes) in še mar-
sikaj, ne upa si pa prevesti roto-
calco nostrano - domači rototisk.
V italijanščini pomeni rotocalco
med drugim vsak časopisni tisk -
na TV je možno rabiti to besedo

le v širšem, figurativnem pomenu
- če lahko Italijani, lahko tudi mi.
Pa ne, mi si ne upamo; nas je
strah, se v hlače rajši podelamo
od strahu, kot da bi si upali. Bog
ne daj! Rotocalco nostrano je za
naše zabite glave nepredvidljiva
beseda, ki nam tiho in glasno
pove, kako je italijanščina bogat
jezik in slovenščina revna in
nebogljena; brez odvečnih besed
cepi v nas manjvrednostni kom-
pleks in povečevanje tujih
jezikov.

Idem velja o TV Koper-
Capodistria! Odprite Piccolo ali
katerikoli tržaški časopis. Ne
duha ne sluha o TV Kopr-
Capodistrii. Samo TV Capodi-
stria! Prižgite televizor in, ko si
ogledate Primorsko kroniko,
počakajte še malo, da prisluhnete
tudi dnevniku Vsedanes na...TV
Capodistria. Silvano Sau je
našim TV butcem in vesoljnemu
slovenstvu v eni TV oddaji
povedal, zakaj - jaz se z njim
popolnoma strinjam - in pojasnil:
TV Koper je po slovensko in TV
Capodistria je po italijansko.
Poslušajte Slovence (ali pa
berite, ko se razpišejo; oni bodo
kar naprej čebrijali o TV Koper-
Capodistria, namesto da bi rekli
TV Koper, ko govorijo po
slovensko, in TV Capodistria, ko
govorijo po italijansko.

Subtilni, tankočutni istrski pes-
nik in čisto ljubezniva oseba
Edelman Jurinčič - ki italijan-
ščino bolj slabo obvlada, drugače
ne bi trobil takih budalosti
(oprosti, Edelman, a kar je res, je
res!) - je rabil dva stolpca, da bi
bralcem Primorskih novic
razložil domala (zanj) ne-
razložljivo besedo riguardo.
Zanjo je skoval celo samostalniki
rigvarčnost, ki je italijanščini
popolnoma tuj; bolj redko rabijo
celo riguardevolezza. Niti na
misel mu ni prišlo, da bi bralcem
razložil z obzirom in obzirnostjo,
kaj riguardo je. Vse tiste finese in
odtenke o Istranu - pardon, ušlo
mi je - o Istrijanu (ali Kraševcu
ali Furlanu ali komurkoli, ki je
živel odrinjen in izkoriščen od

KARNEVALSKO BAHAŠKE TUJEJEZIČNE NAPISE BO POMETEL ČAS...

V zadnjem času ste se pojavili v
javnosti z novo polemiko, in
sicer o slovenskem jeziku.
Zlasti ste napadli Marka
Crnkoviča, glavnega urednika
Razgledov, ki v Delu vso zade-
vo jemlje bolj "popartistično"
in najbrž manj kritično, kot bi
želeli. Kakšen je vaš pogled na
slovenščino v javnosti, na usodo
slovenskega jezika.

Pred nekaj manj kot dvanajstimi
leti - to je tako rekoč včeraj! -
smo zvedeli iz pogovora Vlada
Šlambergerja s tedanjim predsed-
nikom republiške konference
Socialistične zveze delovnega
ljudstva Slovenije (SZDL
Slovenije) Francem Šetincem
(Delo, 17.7.1982 - Jezik spo-
razumevanja, ne jezik prepira),
da imamo tudi take slovenske
delegatke v Beogradu, "ki pravijo,
da ne bodo v skupščini SFRJ
govorili slovensko, ker menijo,
da ima srbohrvaščina neko barvo,
lepoto, toplino", ki očitno manjka

slovenščini, "nočejo pa priznati,
da materinščino slabo obvladajo
in da so se bolje naučili srbohr-
vaščine kot slovenščine".

Srbohrvaščina je medtem precej
zgubila na lesku, se zdi, in ni več
modni hit za te tovariše in
gospode, saj nikjer, po vsej mili
Sloveniji, ne vidite lokala, ki bi
ga krasil napis (recimo) "Kod
Lepe Brene" ali kaj podobnega,
kar bi bilo meni zelo všeč. V tem
morju angleščine bi tu in tam
kakšen (jugo)slovanski glasek ali
zvocek, če smo že alergični na
materinščino, zacingljal kot kra-
guljček in dušo pobožal!

Kje so pravzaprav ti delno
slovenski ignoranti in prefinjeni
esteti in sladokusci srbo-
hrvaščine? So ostali v Beogradu,
da jezikovno ne obubožajo, ali
sedijo po naših ministrstvih,
ustanovah in v parlamentu celo?
So se slovenščine v tem kratkem
času desetletja kaj bolj naučili, da

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

najrazličnejših gospodarjev), in je postal zategadelj sramežljiv, zaprt in nezaupljiv, lahko ilustriramo bodisi z besedami, da je "poln rigvardnosti" (po Jurinčiču), kot da je poln obzirnosti. Una parola vale l'altra - le da je prvo rečeno narečno oziroma s tujko - domačini, vsaj na Krasu, poznajo samo riguardo - rigvardnost je že izumetničeno narečje, kolikor je ni skoval iz pisnih potreb naš pesnik! Drugo pa po slovensko...

Isto velja za izraz forešti - forest(ier)i, dobesedno zunanji (iz

latinskega foris - zunaj). Mi jim pravimo prišleki, kar je približno isto, foreštom pa Marjan Tomšič lepi zvoke in odmeve, ki jih izraz sam po sebi nima, oziroma jih ima ob določenih situacijah vsaka beseda. Gre pač za optične prevare.

Sprašujem se, ali ve Jurinčič, da je očetova "kavedanja" le po slovensko (fonetično) napisan italijanski izraz cavedagna, pomeni pa poljska potka, zlasti vzdolž ozar (ker sem v kmetijstvu bolj švoh, upam, da nisem napisala kaj narobe). Tomšič je

bil namreč ves začuden, ko sem mu povedala, da je njegova "vinja" samo fonetično napisana italijanska vigna, kateri se reče po slovensko vinograd!

Če ne bomo vsi (in sproti) prevajali tujih besed, ki jih dan na dan poslušamo na cesti, po radiu, televiziji, pač pa jih le fonetično pisali in suženjsko prevzemali, adijo Slovenci, ve saludo, boste mrtvi, še preden vas bele in mrzle zvrnemo v prerani grob.

Dosti o jeziku! Tematika je preobsežna za en sam intervju, naj

bo še tako dolg. Slabo se kaže slovenščini in italijanščini, dokler bomo brali naslove v debelem tisku, kot na primer: KI SE NE FREGA - VIA ŠČAVI! in podobne spačke, kolikor nam vrli novičarji ne nameravajo narediti iz obeh jezikov koktajl ogabnega okusa, ki bo morda razumljiv le ožjemu krogu ljudi, in bo primeren kot občilo za koprsko in okoliške lokalne samouprave. Če je njim prav tako, tudi nam! Chi se ne frega! Po D'Annunzijevev zgledu!

KNJIGE SO NJENA USPAVANKA IN BUDNICA

Danes je v modi reklo, da za vsakim moškim tiči ženska. Kdo je "za" Jolko Milič?

Za Jolko Milič stoji ali tiči samo Jolka. Bi mi bilo blazno vseh, ko bi mi stal ob strani kakšen moški, moj ščit in bramba. Ali vsaj kakšen fanatičen gospodinjec, z metlo, brisavko in kuhalnico noč in dan v roki, ki bi loščil in glancal in pekel in cvrl. Moj dom prav kliče (na vse grlo) po takem manijaku urejenosti in snage in po šefu kuhinje. Je kaj tovrstnih hofererjev na slovenskem trgu in pri "Živi" (ljubljski ženitveni posredovalnici)? Ali imajo na razpolago le značilno slovenske moške in očance, ki bi radi imeli ob sebi kakšno ljubečo guvernantko in pridno ženičko, ki bi jih vzela na skrb in crkljala?

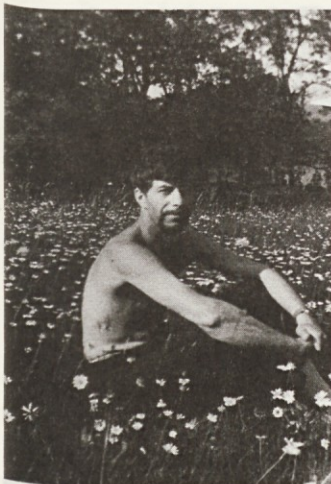
Jolki ne...greje hrbta niti kakšna nova stranka, kaj šele dobra stara partija, ki je za svoje privržence nadvse materinsko skrbela še do nedavna. Ne pokriva je niti topli

plašč svete cerkve, ki zna biti enako velikodušna do poslušnih kristjanov in ortodoksnih vernikov, ki jih dvomi in kritičnost ne razžirajo, ki ne podlegajo kronično skušnjavi, da bi mislili preveč svobodno in samostojno s svojo glavo. Takih jezikavih ne marajo v svoji sredini niti "novodobni" oznanjevalci in preroki, ki se množijo kot gobe po dežju, in rajši novačijo bolj lahkoverne neofite, kot take dvomljivke, ki rade gledajo pod prste in postavljajo nerodna ali preveč logična in stvarna (terre terre) vprašanja, ko pa so nedovzetne za množično psihozo in (avto)sugestijo. Nič ali bolj malo...varovalnega zaledja. Bolj kot na ljubezen drugih se zanaša in "živi" od svoje ljubezni; knjige so njena uspavanka in budnica; kaj jo čaka za vogalom (njo in nas in svet) pa njena projekcija v prihodnost, ki ji je ne more vzeti nihče. In ne sposobnost čudenja... pa ustvarjalne radovednosti.

Ob kužnem znamenju v Danah marca 1966

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

Janez Varl leta 1965

Kot Sežanka najbrž gledate slovensko in italijansko televizijo vsaj pol na pol. Zadnje čase se pojavljajo ideje o lokalni televiziji, radiu Sežana, kot je odmeven radio Opčine. Kakšen je vaš pogled na ta razvoj, ki bi bil najbrž dragocen za zблиževanje ob meji?

Pri nas prižgemo televizor šele zvečer, ker nimamo časa. Izberemo programe bodi italijanske ali naše. Če niso preveč po mojem godu, se jaz po poročilih spravim v posteljo brat, mama pa ostane do konca drugih poročil (naših ali italijanskih). Vem za radio Sežana in za radio Opčine, nikoli pa ju ne poslušam. Tudi za krajevno televizijo zmanjka časa. Zdi se mi pohvale vredno in ploskam podjetnim zamislim lokal-televizijcev... To pa je tudi vse! Že brez teh institucij bi moral biti moj dan dolg vsaj sto ur, če bi hotela storiti vse tisto, kar bi rada.

Menite, da je slovenska manjšina v zamejstvu obsojena na asimilacijo?

Ni izključeno! Tudi nam preti ta nevarnost.

Kje so vzroki?

Premalo nas je (mislim v zamejstvu in doma) in nobene spod-

bude od nikoder, da bi nas potrjevala in s ponosom navdala že sama misel, da smo, kar smo, Slovenci... Na vsakem koraku lahko naletiš na ...frustriranega rojaka, ki se zlasti med sorojaki rad izživlja in junači s svojimi planetarnimi manijami. Najbrž, ker je pred tujci bolj pohleven in brez posebne samozvesti, pripravljen tako rekoč na odstopanja in kompromise.

Mlada literarna generacija je precej plašna. Ni zmožna nobenega škandala, kolikor ga ne sproducirajo razne literarne nagrade. Se vam ne zdi, da je ta samoljubnost sumljiva, da ne rečem neustvarjalna? Ali niso kriteriji celo za naše razmere prenizki?

Ne bi rekla! Morda je manj "revolucionarna" in bolj pragmatična. Koga pravzaprav mislite? Skupino okrog Literature? Ali še mlajše petelinčke, ki so šele začeli kikirikati in poskušajo (že spet?) defenestrirati (vreči s prestola) Prešerna (kot mladi mlečnozobi Hudolin)? Predzanji (Alefovc) so meni precej všeč, imajo že svoj in včasih tudi svojski profil, da jih po zvoku prepoznaš, ne da bi slišal njihovega imena. Seveda ni vse zlato (kdaj pa je bilo?), a nekaj bo ostalo.

Medla je tudi revijalna scena. Vse revije so že dolgo "porazdeljene"; nova država ni prinesla nobene. Vtis je, da še največ poguma zmore dnevni tisk. Tudi glede kulturnih tem in polemik?

Strinjam se, delno. Tudi na Zahodu (in nova država cika na Zahod in prevzema njegove navade) literarne revije komaj vegetirajo, da ne rečem gagajo. In so last (dobesedno) le ožje skupine, hermetično zaprte za vse druge. Situacija je še bolj brezizgledna kot pri nas. Naj napišem ironično, profetično ali preroško: To nas še čaka? To nas bo čez čas doletelo?

KAJ VSE DANDANES PRODAJAJO ZA "ZGODOVINSKI" SPOMIN!

Vi najbrž nikoli ne boste napisali spominov. Lahko bi le ponatisnili in komentirali že izdano, tako rekoč povezali tridesetletne polemike v "polemične spomine"?

Najbrž ne, ker se po svojem značaju ne oziram rada nazaj. Najbrž iz strahu, da ne postanem solni kip kot Lotova žena, ki je strmela v gorečo Sodomo in Gomoro, iz katerih je bežala. Kdo je že napisal roman: "Ne oziraj se, angel!"? Ne vem, če je angel ubogal in se ni oziral; jaz se ne. Da se, moram biti prav sprovcirana. Od vaših vprašanj v tem specifičnem primeru.

Do "zgodovinskega" spomina pa sem popolnoma skeptična. Kaj vse dandanes prodajajo in razprodajajo za "zgodovinski" spomin! Kaj vse se narobe spominijo!

In to najboljši in najbolj verodostojni, ki se niti ne zavedajo, da razpečavajo anahronistične izmišljije. Hočete primer za potrditev rečenega? Dobro, pa še literarni kviz dodam zraven!

Zgodilo se je na lanskoletni Vilenici, v sejni dvorani sežanske občine, pred domačo in inozemsko literarno publiko. Podatke jemljem iz Primorskih novic z dne 14.9.1993, naslov poročila *Kocbeka nik(d)ar!* Če se ne motim, ga je napisala Majda Suša, menda

kulturna urednica... Napnite ušesa:

"Dane Zajc, odličen slovenski pesnik in trenutno tudi predsednik Društva slovenskih pisateljev, je v razpravi o Kocbeku na letošnji vileniški prireditvi povedal tole zanimivo zgodbi: *Pred sedemnajstimi leti* (moja opomba: torej leta 1976) je *dobil nalogo*, naj v Sežano pripelje nekaj slovenskih pesnikov, da bi se z literarnim večerom poklonili Srečku Kosovelu ob 50-letnici njegove smrti. Med pesniki je Zajc izbral tudi Edvarda Kocbeka, vendar so takratne sežanske oblasti Kocbekov nastop v Sežani prepovedale. - Tako so potem, najbrž v *spominski sobi Srečka Kosovela* v Sežani, slovensko poezijo brali Gregor Strniša, Veno Taufer, Saša Vegri in Dane Zajc. Taufer je v nekaj stavkih predstavil Kocbekovo politično dejavnost, vsak od pesnikov pa je prebral tudi po eno Kocbekovo pesem. Zajc, zgrožen ob prepovedi, je na slavnostnem večeru tudi rekel, *kako ni prepričan, da bi se Kosovel lepo obnašal, če bi bil povabljen na takšno proslavo 50-letnice svoje smrti* (Sic!). Moja opomba: Ojej, letos so Kosovela pozabili povabiti na 90-letnico njegovega rojstva!

Spominski večer je bil tako seveda pokvarjen. Za teda-nje sežanske politične in kulturne oblastnike je bila to prava blas-

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

femija, bogokletje... Pozneje so v gostilni Zajcu prali glavo z očitki, da se zavzema za Kocbeka, ki da je klerikalec, intrigant in izdajalec. Ker je bilo to prav v času, ko je nezaželeni pesnik dobil Prešernovo nagrado, jim je Zajc zabrusil, da so mu sami podelili to najvišje slovensko priznanje za kulturo. Ja, so rekli, toda ti ga hočeš vzpostaviti kot politika. 'Bali so se ga kot hudič križa', se spominja Dane Zajc. - Ker se Kocbeku niso mogli maščevati za njegovo motenje duševnega miru Sežancev, so kaznovali Zajca. Ker naj bi vznemirjal javni red in mir, je moral plačati precej visoko globo". (Pripombe v poševnem tisku so moje!).

Vilenica 1993

VPRAŠANJE REŠEVALCEM LITERARNGA KVIZA...

Kdaj je bil omenjeni večer z incidentom v Sežani? Ob dvakrat omenjeni 50. obletnici smrti Kosovela? Potemtakem in nič manj v istega dne inavgurirani (slovesno odprti) sobi Srečka Kosovela, s slavnostnimi govorniki pred šolo: Vidmarjem, Kreftom, Cirilom Zlobcem pa še kom, ko se je Sežani trlo ljudi, torej leto dni po aferi Kocbek-Pahor-Rebula v zvezi z objavo Kocbekovega pričevanja v Zalivu o masovnih povojnih pobojih domobrancev? Ali kdaj drugič in veliko prej, in sicer, ko je avtor Lipincev prejel Prešernovo nagrado?

Kdaj se je to zgodilo - ob kakšni Kosovelovi obletnici, ljubi kulturni novinarji pri novicah, vključno s predsednikom Društva slovenskih pisateljev, ki je svojo nezgodo z občinskim sodnikom za prekrške v razdelku *Dopisovanje s sodiščem* ovekovečil v zvezku Intervjujev v zbirki Dane Zajc v petih knjigah (Emonica, 1990)? In kako je mogoče v zgodovinskem spominu, ki je bil osvežen tri leta prej...zamenjati še kar veliko kinodvorano (današnji diskoklub Titanic) z razmeroma majhno sobo? In kako naj mu spet dopovemo, da ni "dobil naloge", pač pa je bil prav prisrčno povabljen od mlade in navdušene prof. sloveščine Mimi Ravbar, sorodnice Kosovelovih, naj pripelje svojo pesniško avantgardno grupo (s Svetlano Makarovičevno vred) na nekoliko drugačno proslavitev Kosovela, kjer bodo (in tudi so) brali prvenstveno svojo poezijo, ne pa "slovenske" nasploh?

O načrtih in političnih zapletih sem podrobneje pisala že pred leti, a zdi se, zaman. In če je toliko vsesplošne zmede in šlam-

parije (memoarske in časnikarske) v spominu očividca, ki je na svoji koži okusil politično vmešavanje in ga pred borimi tremi ali štirimi leti sam redigiral - brez kiksov - za Cunjakovo prekrasno edicijo, kako naj verjamemo zadevam in dogodkom iz tretje, četrte, desete roke, pa še starejšega datuma?

Tudi Peter Božič se je nekoč in menda tudi nedavno izkazal za zelo slabega prevodnika zgodovinskega spomina, da o drugih pozabljenih in kvazi-memoaristih, s pravimi in freudovskimi lapsusi, pa še s polepševalnimi in poveličevalnimi težnjami niti ne govorimo! Že prevečkrat so se obujevalci in zapisovalci zgodovinskih spominov izkazali s prebujno domišljijo, bolj primerni za pripovedovanje mitov in legend ali romansiranih biografij kot za osvetljevanje faktov, brez lepotnih in kozmetičnih posegov.

In pri tem naj bralce opozorim, da so tudi moji "spomini"...le spomini, narejeni iz subjektivnega, netrpežnega in k zmoti nag-

njenega blaga, obarvani s trenutnim razpoloženjem in večkrat presejani skozi sito današnje dojemljivosti.

Slovenska literatura v svetu ne obstaja niti kot geslo v največjih enciklopedijah; še jugoslovanska (bivša) komajda. Vendar pa mi je Ivo Pogorelič, slavní pianist, nekoč dejal, da sedaj prihajajo stoletja "vzhodnih narodov", s čimer je hotel reči, da se bodo manjši, v zgodovini stoletja zapostavljeni narodi začeli dvigovati s svojo kulturo, kulturno identiteto in bogastvom, ki je nasploh večje, le da ga še ne poznajo. Tudi z literaturo, ki bo počasi postala opaznejša zunaj meja malih narodov... Tako je, na primer, v Italiji izšel nekakšen letopis, ki je ugotavljal, kateri romani so najboljši po posameznih letih izida v Evropi, in so, začuda, odkrili Cankarjevega Martina Kačurja. Za to pa moramo sami veliko narediti. Kako? Vi že imate precej izkušenj.

Svetujem vam, da si pri meni, ko pridete spet v Sežano, ogle-

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

Vilenica - Trst - Jolka Milič in Boris Pahor

date malo Garzantijevo *Književno enciklopedijo* (Enciclopedia della letteratura, Milan, 1982, četrta naklada). V njej boste našli Ivana Cankarja, Janka Kersnika, Dragotina Ketteja, Murna-Aleksandrova, Frana Levstika, Simona Jenka, Josipa Jurčiča, Primoža Trubarja, Antona Aškerca, Jurija Dalmatina, Frana Erjavca, Simona Gregorčiča, Sebastiana Krelja, Antona Tomaža Linhart, Franceta Prešerna... Sem naštel vse Slovence? Upam! Dodati pa moram še Bratka Krefta, katerega gre zasluga, da je zlfiral notri toliko domačinov. Prav vidim ga, nepozabno temperamentnega Krefta, kako je pri zadnjem imenu kolebal: Naj vtaknem v enciklopedijo Otona Župančiča, Stritarja, koga drugega...ali sebe? Dolgo je tehtal in šele nato se je odločil (pravilno): ali danes enciklopedični Bratko pri Talijanih, ali nikdar več, in še sebe prištukal zraven. In prav je storil, ker se ga ne bi spomnil prav noben drug. Enciklopedija ima komaj 800 strani in zajema skoraj svet. Meni se zdi, da jih je celo preveč. Da ni Kreft, literarni

entuziast, koga podkupil in same čiste vneme do ljube domovine?

Moj bog, kakšne "vite" delamo, ker nismo dovolj opazni v svetu (V tržaščini in bizjaščini, far vite, pomeni delati komedijo, zganjati hrup, itd.). Kot da bi drugi bili. Morda so, a tudi mi zanje ne vemo. Dajte, na pamet mi naštejte vse Švede, ki so dobili Nobelovo nagrado! Kdo je največji pesnik Norveške? Pa Gruzije? Pa največji književnik v Kaliforniji? Povejte mi ime prestolnice Floride, pa kje se nahaja Manitoba, poznana tudi po odlični vrsti istoimenske moke? Naj sprašujem naprej, ali naj se ustavim? In še zadnje - fatalno - vprašanje: Kdo je v Italiji, Franciji, Nemčiji, Avstriji, Španiji, Švici, na Poljskem, Madžarskem in Angleškem to, kar je, recimo, Šalamun za nas? Časa imate za dve šolski uri; lahko sežete po vseh razpoložljivih enciklopedijah, ki jih premore Slovenija.

Skrajni čas je, da so odkrili Cankarjevega Martina Kačurja. Brez Arnalda Bressana - to je

prevajalca - ga ne bi odkrili... Torej je gojiti prevajalca kot lončnico in mu pomagati z ustvarjanjem ugodne atmosfere, da še kaj našega prevede in plasira pri naših sosedi. Lani oktobra je bil objavljen v Rizzolijevi popularni zbirki SUPERBUR, ki kroži po vsej Italiji, ker je v distribucijski mreži, Bartolov ALAMUT, tudi v Bressanovem prevodu, kar niso mačje solze. Bartolov roman ima vse šanse, da pride v roke veliko bralcev, saj 550 strani debela knjiga, tipografsko zelo privlačna, stane komaj 15.000 lir. Ne smemo si privoščiti luksuza ali samovolje, da bi si takega prizadevnega človeka napravili, temveč mu moramo nuditi ali olajšati pogoje, da se spoprime še s kakšnim pomembnim delom... Isto velja za druge prevajalce. Če bodo od slovenske kulture nestimulirani in prepuščeni sebi in ljubemu bogu, ki pa ne plačuje vsako soboto, oni pa morajo jesti vsak dan in celo trikrat dnevno..., potem je pravi čudež, da sploh kam prilezemo in da ne obnemoremo na pol poti. Kajti pregovor pravi: Ljubi svojega bližnjega in slovensko literaturo,

a ne pogubi sebe! Brez finančne in moralne stimulacije, in le zastonsko garanje, te slejkoprej privedeta na rob prepada in še čez. Minister Pelhan in tisti, ki skrbi za meddržavne kulturne zveze, sta čula ali fingirata, da sta nepismena, pa še naglušna povrh!

Mislite, da je naš slovenski značaj za to primeren? Poglejte, kakšne težave so s sestavo ene pesniške antologije! Kako bi se odločili, kdo je naš "paradni konj", saj bi se doma raztrgali, predno bi uspeli izdati prvo knjigo, denimo, v New Yorku. Doma bi se stopili, koga si želijo imeti na tujem. Imate vi doma kakšno "zdravilo"?

Vprašanje je preveč kompleksno. Za odgovor bi rabila najmanj dve, tri strani. Argumenti in utemeljitve so vedno dolgi in zamudni. Ne moreš čudežnega recepta kar ustreliti. Moje mnenje: Nič ali malo preko ambasad in kulturnih atašejev, to je morda vžgalo na Vzhodu, kjer so literate po političnem ključu tudi selekcionirali in nezaželene vsaj ovirali. Založništvo je v privatnih rokah; založnik bo do avtorja, ki ga priporoča država in politika prek svojih izpostav, nezaupljiv. Že ne more biti kdove kako dober, če rabi take botre. Mi smo izgubili - Kasandre ni nihče poslušal - vsaj trideset let čudovitih priložnosti. Ko so bile v Italiji takorekoč knjige zastonj, Feltrinellijeva zbirka žepnih knjig pa požrla...na tone avtorjev. Idem pri Garzantiju etc. Zadostovalo bi takrat (dostojno) prevesti knjigo, jo opremiti s krajšimi ilustrativnim predgovorom, minimalno omeniti, kaj pravijo slovenski kritiki, ker v svetu jih noben krst ne pozna, vendar enega, dva inteligentno citirati, vse drugo referenčno pa navezati z znanimi slovenskimi književnimi imeni. In s končnim izdelkom stopiti v kakšno večjo založbo, povedati, za kaj gre in

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

super elegantno vprašati: Quanto? (Koliko bi nas stalo?). Kot smo to storili pravzaprav že s Kosovelom v francoščini pri pariškem Seghersu, a medtem pozabili. Takrat bi Feltrinelli (ali kdo drug) dobil svoj denar nazaj, pa še kakšno lirco zraven, če bi mu mi odkupili dvesto izvodov (in jih prodajali v Trstu). Zgodilo pa bi se lahko, da bi kakega avtorja založnik prodal v večji nakladi, da bi zanj postal celo perspektiven. Itd., itd....

Ne, mi smo se šli coklasto, da ne rečem imobilistično, rajši samo Pen klub in snubili pisatelje in pesnike, ki na Zahodu, založniško vzeto, nimajo besede. Na Vzhodu je "Pen klub metoda" navrgla še kakšno objavo - ker so bile razmere približno take kot pri nas, in so se šli z lahkoto zamenjavo dobrin. Tako v naših založbah kot v vzhodnih je vedrilo in vedri dosti piscev in pesnikov, neglede na finančno plat podviga. V Italiji oziroma na Zahodu pa so pisci vezani na založbe pretežno pogodbeno. In finančna plat je strogo kontrolirana od budnega očesa...zasebnika-založnika. Ne more in ne sme si privoščiti deficita. Ker...država ali družba bo redkokdaj pokrila njegove dolgove, dotacije pa bodo komaj zadostovale za najnujnejše potrebe. Čakali smo tudi, da bo Tomizza pomagal koga plasirati pri njih. Ni se zgodilo. Pa ne zato, ker je avtorju manjkalo volje in velikodušnosti, pač pa zato, ker mora zahodni pisec kar non stop sebe pehati in porivati naprej, prepričevati založnike, da ne sodi med zgubarska podjetja. Kako rad je pritekel Tomizza, ob izidu vsake svoje nove knjige, k Bogdanu Pogačniku, Josipu Tavčarju pa še h komu, da mu pomagajo roman popularizirati in priporočiti prijatelju založniku, ker vsak prevod - ki donaša založniške tantieme in avtorske pravice - je jamstvo več, da je pisatelj odličen dirkalni konj, na katerega se spleča staviti in vanj investirati, saj ustvarja dobiček.

Mi smo vrh tega na subvencionirane leposlovne prevode (Cirila Kosmača, na primer, skrajno brusasto (beri: neinteligentno) napisali: knjiga je izšla s pomočjo tega in tega inštituta in podobne psihološko zgrešene oslarije. Na Zahodu je ogromno knjig bodi samozaložniško dejanje, bodi s to ali ono pomočjo. Nikjer pa ni to obešeno na veliki zvon(ec). Naj mislijo ljudje, da je založnik dal iz svojega žepa, kajti če je dal, če je svoj denar riskiral, je to znamenje, da je v kvaliteto knjige verjel; in če je on verjal, zakaj ne bi bil prepričan tudi bralec?

A rajši neham, da ne doživim z vaše strani še linča, saj se živo zavedam, da ni lahko in niti prijetno biti prerok...kolektivne nesreče. A naj vas rajši pitam z iluzijami? Naj vam kupim dudo ali biberonček, nalijem vam sončnoalpskega mleka in vam gadam v zibelko z vgrajenim mehanizmom za zibanje?

Vi niste bili kandidatka za novo Jurčičevo nagrado, pa tudi sicer se vas nagrade raje izogibajo. Da vam jih niso dajali, bodo spoznali, ko bo najbrž prepozno?

in krivicam, govori o pokončnosti, o tovarištvu, o človečnosti.

Nagrade me nasplošno pustijo precej indeferentno, ne zbiram niti točk, ki jih razne živilske tovarne vežejo na svoje artikle. Po mamini želji pijem kavo Lavazza, po njenem naročilu moram odrezati vogalček s točkami, točke pa se potem valjajo v nedogled na mizi, ker si ne vzamem časa, da bi jih dala v kuverto in pismo odposlala. Izjema so nagradne križanke. Morda zato, ker sem jih že od mladih nog reševala in rešitve

Vilenica 1987 na dvorcu Zemono

Eh, kolegi, pripravite se, da postanete krotki kot golobice, a zviti kot kače! Časi, da vas bo država štela za...delavce, nepovratno minevajo. Tisti lepi in po socializmu dehteči okvirčki v Književnih listih časnika Delo z avtorskimi honorarji bodo, žal, nekoč izginili. Ne bo več merjenj, za koliko so povprečne bruto mesečne plače porasle v Sloveniji...

Zakaj bi morala kandidirati za novo Jurčičevo nagrado? Kakšne literarne veščine sploh nagrajujejo pod njegovo egido, varstvom? Eno nagrado pa sem le dobila. Uganite, katero? Narodne vstaje, pa še ponosna sem nanjo, saj tista moja pesniška antologija iz italijanske Rezistence je...super, ogovarja srce trpečih v vsaki vojni, nestransko in nepartijsko vabi k uporabi proti zlu

pošiljala Ugankarskemu tedniku (La Settimana enigmistica) v Milan. Prejemala sem - enajst do dvanajstletno punčo - vsak drugi ali tretji teden več mesecev zapovrstjo kot nagrado eno in isto mladinsko knjigo FILO E REFE (Nitka in Konec). Ko sem imela brušurk za eno zvrhano polno nočno omarico, sem rekla: Stop! Ne pošiljajte več! A ker je trajalo več tednov, preden si

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

nagrado prejel, sem po usodni nehalni odločitvi kot zadnjo knjigo dobila čisto drugačno, in sicer Osvojitev sveta (La Conquista del mondo). Morda zato pošiljam rešene križanke uredništvom; iz domotožja po Nitki in Koncu in iz pobožne želje po osvojitvi sveta. Pa še vnučko uvajam v skrivnosti in radosti enigmistike, učim jo po kapljicah logičnega sklepanja in opazovanja.

Vas imajo za kraško gospodinjico. Vzemiva to dobesedno in povejte, kakšen bi bil vaš jedilnik za kakšno dobro kraško kosilo ali večerjo?

Saj sem, prava kraška gospodinja in še literarna (samozvana, unikatna), kateri pišejo slovenski navdihnjeni poeti kvartine. Citiram vam ostrico - brez repa in glave, se mi zdi - Dušana Ludvika, ki se glasi:

*Sem od Sežane furt sitnari
neka Gospodinja,
ko zmešan tekst zravnam,
zanima me, komu se udinja?
Uči: lojalnosti ni treba
do drugega režima,
žerjav, ko mu ne štima klima,
se vzdigne kar do Rima.*

Objavil jo je dvakrat - enkrat v *Domu in svetu* lani decembra in malo prej v *Sodobnosti*, z drobnimi retušami (pisari - sitnari, po njej - uči, se vzdigne kar do Rima - se vzdigne - kam? Do Rima?).

Zdaj se hamletovsko sprašujem: kar je zravnal, je tudi razumel, ali je usekal kar mimo, saj ni nič dokazal, le nekaj tjavdan česnal in smisel iznakazil? In zakaj je objavil dvakrat? Ker je sodil, da je tak umotvor, da zasluži dvojno objavo in dva honorarja? Morda iz potrebe po piljenju in je pričakovati še kakšen tisk s tečnari (namesto pisari in sitnari), s končnim klicajem (namesto pike ali vprašaja)? Ali iz bojznosti, da bi njegov inspiriran glas preslišala (najhujeje je za ustvarjalce, da sejejo v veter brez odmeva!).

Nisem! Po tehtnem preudarku mu tvegam dati celo nasvet: Prebrati ponovno "zmešan tekst", sneti z oselnika oslo in dodobra nabrusiti ostrico ali jo nesti k brusarju. In šele nato izstreliti. V obojestransko veselje!

Me je sram povedati, da imam glede hrane čisto plebejske okuse: za večerjo kakšno lahko mineštrco, obvezno zelenjava, obvezno sadje, tu in tam kaj zraven, košček sira, jajce, par rezinic šunke, namaz polenovke. Za kosilo pa je vedno dobrodošel krožnik testenin, najrajši špagetov (z najrazličnejšimi omakami).

testo. Ko bi naši peki pekli v Trstu, bi imeli Higijenski urad (Ufficio igiene) vsak dan na vratu in plačali toliko glob, ker je v kruhu preveč vlage in je nezadostno zapečen (torej nezdrav), da bi bili črni!

Vi ste s svojim žanrom pisanja nekoliko pred časom; polemike, koserije, glose, "jolkizme", aforizme pišete že desetletja in v tako zaokroženem smislu najbrž nimate tekmeča?

Namesto odgovora, ki ga ne znam, vam napišem jolkizem:

boditvijo Vzhoda rahlo upadla. Vtis je, da se srečujejo vedno isti ljudje. Novih idej pa je vse manj. Zanimivo je, da tujci večinoma mislijo, da bodo dobili manj oziroma doživeli slabše razmere. Kras se jim zdi ne samo lep, ampak tudi bogat. Na dejavnost slovenskega PEN in Društva slovenskih pisateljev pa najbrž gledate z določeno distanco. Ker ste neobremenjeni, bi lahko marsikaj rekli; na primer o mednarodnem angažiranju, ki je najbrž uspešnejše kot nekatere neplodne polemike doma?

Na dejavnost PEN in Društva slovenskih pisateljev gledam na splošno z veliko simpatijo - saj gre v bistvu za naše cehovske inštitucije in korporacije; želeli bi bilo kvečjemu malo manj klanovskega in grupaškega duha, ki prostor in obzorje, hočeš nočeš, oži, in več pripravljenosti za odprtost in širino, več kohezivnih, vezivnih naporov. Nanju gledam pač iz sežanske distance. Ker sem zaradi družinskih razlogov na dom skoraj tako privezana kot pes na verigo, me tja pač nikoli ni. In žal niti drugam. Višja sila, ki se mi ne zdi nobena tragedija. Ena vrata se zaprejo, druga se odprejo; odvzeta ti je ta možnost in avtomatično dana druga. Kot je rekel francoski pesnik Paul Eluard: Noč ni nikoli popolna... Vedno je kakšno odprto in razsvetljeno okno...

Vilenica, Kranj, Štaterberg, blejsko PEN srečanje in še in še... kot lepe gasilske veselice ali padalski in letalski mitingi, pa športne manifestacije in razno razne šagre in prošenja in opasila. S časnikarskimi Gorjupovimi dnevi in osmofebruarsko Prešernijado. Na njih ne bomo nič usodno važnega izrekli (oprostite, Milena in Capuder et consortes, trajalo bo, dokler bo pač trajalo, ker je iz krhke in minljive snovi kot muhe enodnevnice!). In tudi drugi, neomenjeni, mi ne zamerite!

Družina Milič - Varl oktobra 1955

Vse po možnosti malo soljeno, malo zabeljeno, poljubno odišavljeno. Ali riž(ot). Zrezkov ne maram, drugače pa je meso (košček) lahko zraven. Obvezno zelenjava in sadje. Slaščice so mi všeč. Dobro, ne one standardne. Tudi svež hrustljav kruh, resnično pravilno pečen; ne tiste na pol surovine, ki so največkrat pri nas naprodaj, ali celo sežgani na površju, sredica pa skoraj

Kaj črne luknje v veselju so nekaj takšnega kot črne gradnje pri nas? V kompetenci kakšnega nebeškega Jazbinska ali Gantarja?

Bili sta na vseh Vilenicah, se pravi na srednjeevropskih literarnih srečanjih. Očitno je krivulja zanimanja z nastankom novih držav in osvo-

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

*Literarni večer ob 60. obletnici rojstva Srečka Kosovele
16. marca 1963 v Sežanski kinodvorani.*

*Od leve proti desni so: Gregor Strniša, stoji Veno Taufer, Saša Vegri,
Lino Legiša in Mimi Ravbar.*

O čem smo pravzaprav tako vneto in sproščeno marnjali pred petimi ali desetimi leti na Štajerskem v tistem nepozabnem gradu, ki je na kolenih prosil: Restavraciji, usmilite se me! Ali v Portorožu? In na Bledu? Niti sveta ne bomo preobrnil... Preživeli pa bomo (in smo!) skupaj nekaj silno prijaznih dni v kulturnem kramljanju in razpravljanju. O bog, daj nam lepo vreme! Bog daj vsaj toliko sredstev, da bo srečanje na določeni višini, z minimalnimi spodrsaljaji ali pomanjkljivostmi..!

Morda smo oziroma so od Vilenice preveč pričakovali, dobili pa, kar sem jaz - zlovešča ptica - od vsega začetka napovedovala. Ker so pritlehno "napoved" objavili Književni listi, s katero sem konsternirala (potrla) domače visokotelečne duhove, je ne bom tu ponavljala, da ne dregnem v stare in še nezacejene rane. Mi se pravzaprav ne znamo veseliti, doživeti praznovanje zaradi praznovanja brez konstantnega iskanja dlake v jajcu. To še ni tako tragično, saj dlako navsezadnje lahko še najdemo; jajcu v korist. Bolj klavirno je naše nergaštvo: kaj bi bilo, če bi bilo, ko bi bilo, in

podobno... Večne nepotešenosti, ki govorijo le o naši nagnjenosti k duhovni frigidnosti. Ne in ne...slovenstvo do kolektivnega in sproščujočega orgazma zlepa ne pride..., kvečjemu ob kakšni osamosvojitvi..., pa še po njej privleče na dan tisto latinsko kraljico, ki pravi, da je vsak človek po koitusu (spolnem občevarju) žalosten. Che mone! Ko smo storili vse (ali skoraj vse), da steče literarni praznik kot po olju..., začnemo jokati, da ni več kot prvič, da se gremo reprize in ponavljanja in, jejhata, vedno isti obrazi... Saj drugače ne more biti!

Jaz videvam povsod - na italijanski in na slovenski TV - vedno iste ksilte. Ko nam Ljubljana predvaja kakšen dogodek iz Cankarjevega doma, mami kar po vrsti naštevam (poimensko) politike, pisatelje, prevajalce, igralce itn.: Glej Marijanove (vaše!) brke pa Čirovo brado in zvesto Veroniko zraven, glej Štefko in Milana pa znana stisnjena usteca na kurjo ritko! Oni tam gor je Gradišnik; glej ga fičfiriča Marka Crnkoviča pa Nežo (Maurerjevo) in Milo (Kačičko); glej Jančarja in Grafenauerja itd.!

Živimo v jaslicah. Če kihneš v Sežani, ti v Murski Soboti zaželi bog pomagaj. Smo pač vsi Sattlerjevi znanci iz bližnje oziroma sosednje ulice..! To bi nas moralo celo osrečevati, saj zdrsnesh v alienacijo, odtujitev v svetu pretirane anonimnosti, kjer se počutiš kot mravlja sredi mravelj, brez skupinske duše, na žalost...

Nič nisva rekla o ljubezni. Tu sem diskreten, ne pa radoveden!

Kaj naj rečem o ljubezni? Da je prečudovita stvar, kot trdi Han Sujin? Naj damo bralcem nasvet svetega Avguščina: Ljubi in delaj, kar hočeš!? Naj pokličem na pomoč svetega Pavla z zna-

Družina Milič - Varl za Božič 1958

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

menitim in že prevečkrat izrabljenim pasusem: Ko bi vse jezike govoril, ljubezni pa ne imel, sem brneč zvon in zveneče cimbele... (Navajam po spominu)?

Moj oče je rad pravil, da je življenje ljubezenski valček, ki se konča s pogrebno koračnico. Italijani poznajo to šegavo modrost: Ljubezen krajša ali skrajšuje čas in čas skrajšuje ali krajša ljubezen. Ameriški TV igralec Buddy Sorel je prepričan, da zaradi ljubezni ljudje počenjajo same norosti. On, na primer, se je poročil. Čehov je svaril pred poroko in zakonsko ljubeznijo vse tiste, ki se samote bojijo. Nekateri so celo mnenja, da je ljubezen pogubno čustvo (un sentimento deleterio), ki rado iz onostranstva prekvartira na zemljo pekel. Kaj vse si misli o tej žgečkljivi in spotakljivi tematiki Stendhal, pa si oglejte v njegovih kar zajetnih knjigi *O ljubezni* (De l'amour)! Prepričana sem, da boste našli kaj uporabnega tudi vi, ljubi bralci.

Meni osebno še najbolj ustreza Avguštinov *Ljubi in delaj, kar hočeš!* Misel je kajpak malce dvoumno formulirana, saj daje možnost vsaj dveh interpretacij, razlag. Prva, najbrž Avguštinova, ima ta pomen: Če ljubiš...kogar si bodi (mater, ženo, otroke, prijatelja, soseda, sovražnika, psa, naravo...), boš do njega ali do njih nujno pozoren, da mu ali da jim hote ali ponevedoma ne povzročiš kaj hudega. Kratil boš sebi, da boš njemu ali njim dajal, itd.... Druga: Ljubi le sebe in ožji krog ljudi ali stvari, ki so tebi po meri, na vse druge ali drugo pa se požvižgaj, ne omejuj svojih pravic in luštov zaradi njih, njim na ljubo. Če jim tvoj stil življenja v zvezi z njimi ne paše, slabše zanje.

Skratka, ljubezen je strašno važna, saj smo brez nje duhovni invalidi. Če pa mene vprašate, kaj bi rajši: trpela zaradi ljubezni

ali zaradi hudega zobobola, vam takoj odgovorim: zaradi ljubezni. Trpeti zaradi zobobola je tako prozaično, dolgočasno.

NA KONCU: GREH SE POVE, GREŠNIKA TUDI!

Vi, Jolka, se v svojih polemikah in kritikah ne držite načela: "greh" se pove, grešnika pa ne; svoje besede opremite vedno z imenom in priimkom za vse, se zdi. Nomina non sunt odiosa. Zakaj?

To vprašanje sem si postavila sama v vašem imenu, ker domnevam, da ste se vsaj kdaj vprašali, kaj me sili, da omenim vedno konkretno osebo. Manjka le naslov in telefonska številka.

Mene bolj moti anonimnost kot imenovanje, saj brezimna "graja" (ali hvala) lahko leti na vsakogar, in konsekvntno, na nikogar. Navzoči, eden po eden, lahko prepoznajo v rečenem tega in onega in magari vse, razen sebe ali "krivca". Večkrat le ugibajo, na koga je letelo, dano pa jim ne bo nikoli vedeti zanesljivo, za koga je šlo. Ker gre za javne stvari, pa še za grehe v navednicah, in včasih celo za spraševanje, se mi zdi edino prav in pošteno, da se zavzemam za "transparentnost", kot se radi izražamo zadnje čase. Saj nikogar ne kličem na zatožno klop, kvečjemu za mizico improviziranega mini "žarišča", kjer se dva pogovarjata o literarnih rečeh in osvetljujejo različne poglede. In se zavzemata za načelo odgovornosti. Odkritost sodi med nevarne športe. Meni pa malce ugaja živeti nevarno! VIVERE PERICOLOSAMENTE! Kako prijetno shrljivo..!

Proti Merčam 1960

Kamen je določal človekov obstoj in njegov razvoj...

IZRAZITE KRAŠKE OBLIKE

Redke so dežele, v katerih sta kamen in človek tako medsebojno povezana in v takem sožitju, kot je to prav na Krasu. Kamen je bil tisti, ki je določal človekov obstoj in njegov razvoj. Ponesel pa je tudi sloves pokrajine in z njo ljudi po vsem svetu. Kras je sinonim, soznačnica, ki ga povsod uporabljajo za pokrajino z značilnimi površinskimi in podzemeljskimi oblikami, ki nastajajo predvsem s kemičnim delovanjem vode na lahko topljive kamnine. Odtod izvira tudi termin "matični kras", kajti prav tu, na Krasu, so prvič opisali in razložili nekatere kraške pojave.

Kras in izrazito kraške oblike...

Geografsko je Kras valovita, proti severozahodu nagnjena planota med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino. Na severozahodu se konča s Soško ravnino in na jugovzhodu z Brkini. Tudi geološko je omejena; na eni strani z morjem, na drugi strani s flišnim peščenjakom in glinovcem - s kamninama, ki ne zakrasevata.

Na Krasu so se izrazite kraške oblike razvile ma apnencih in dolomitih. Ti so nastali iz krednih in terciarnih karbonatnih usedlin plitvih toplih obkontinentalnih morij. Kljub navidezni monotonosti kamnin nam nekoliko natančnejši pogled razkrije številne različke. To so znali s pridom izkoristiti Kraševci kot arhitektonsko-gradbene tipe, točno določena kamninska osnova pa je nudila tudi podlago, na kateri uspeva vinska trta, ki daje teran.

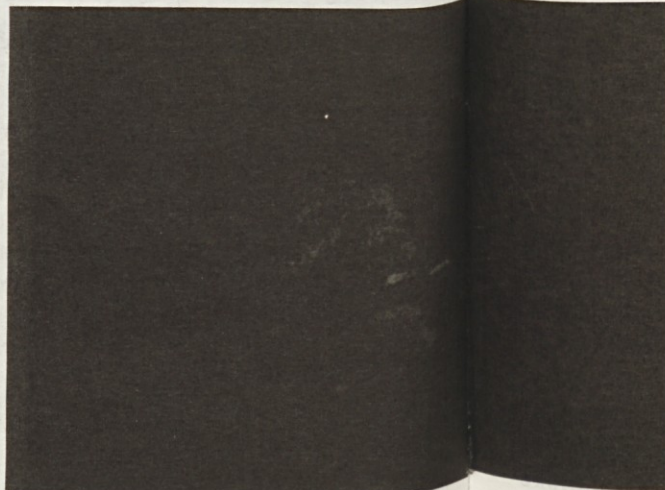
Najstarejše kamnine - temnosivi apnenci, dolomiti in dolomitne breče

Najstarejše kamnine na Krasu so temnosivi apnenci in dolomiti ter dolomitne breče. Nastali so iz sedimentov ali usedlin, ki so se odlagali v plitvem toplim zatišnem morju in na

obrežnih plimskih ravninah pred približno 100 milijoni leti, to je v obdobju prehoda med spodnjo in zgornjo kredno... Občasno so prevladovali tudi kopni pogoji, v katerih so nastajale boksitne karbonatne gline... Med okamnina mi prevladujejo v teh kamninah mikroskopski rakci oklepni (ostrakodi) in enocelične luknjičarke (foraminifere), že tu pa se pojavi tudi drobni rudistni školjk, ki so živele le v zgornji kredi... Take kamnine najdemo v dva do tri kilometre širokem vzporednem pasu ob meji z Italijo ter na območju severno od osi Sežana-Divača.

Tem okamnina m sledi ozek, do devet metrov debel pas apnencev in dolomitov, ki jih sestavljajo pretežno lupine hondodontnih školjk (sploščene, visoke

Okamenele školjke rudisti so najznačilnejši fosili Krasu. Velikost je približno 15 cm.

SO NASTALE NA APNENCIH IN DOLOMITIH

Bojan Otoničar

školjke-ostrige jezičaste oblike z močnimi reberci, ki so po obliki še najbolj podobne današnjim leščurjem). Velike količine teh školjk povedo, da so se verjetno naplavljele v plitvo obrežno morje.

Starostno mlajše kamnine - komenski skrilavec in repenski ter koprivski apnenec

Starostno mlajši so apnenci in ponekod tudi dolomiti, ki so podobni tistim pod plastmi s hondodontami, le da so

svetlejši in bolj debelo plastoviti. Apneni sediment se je odlagal v nekoliko bolj razburkanem morju med mejo plime in oseke. Občasno so se v to okolje naplavliali mikroorganizmi bolj odprtega globljega morja.

Med temi apnenci in dolomiti leži v širši okolici Komna, okrog Kobjeglave ter med Pliskovico in Skopim do 100 metrov debel paket temnega ploščatega apnenca, ki je poznan kot komenski skrilavec.

V njem se menjavajo debele in tanke plasti črnega, pogosto laminiranega ali ploščatega apnenca, med katerimi se tu in tam pojavljajo pole in leče roženca (kremenčasta kamnina).

V skrilavih polah so konec prejšnjega stoletja našli številne dobro ohranjene

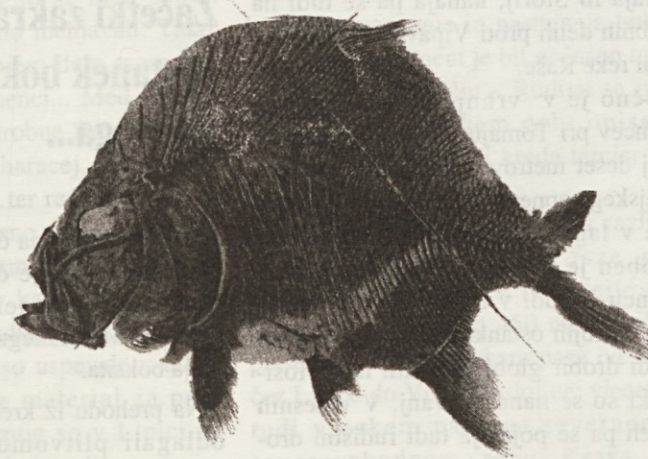
fosilne, to je okamenele ribe. Po značilnostih plasti lahko sklepamo, da so se odložile v mirnem, plitvem in neprezračnem morju ter v lagunah.

V mirnem, proti globljemu morju odprtem plitvem morju se je pred približno 90 milijoni leti usedal drobnozrnat apneni sediment. Iz njega so nastali gosti apnenci, ki so ponekod prešli v dolomite.

Med temi kamninami se pojavljata dva značilna različka, ki sta poomembna za kamnarstvo. To sta repenski apnenec in koprivski apnenec. V repenskem apnencu so rudisti (ukrivljenemu rogu podobne školjke, ki so bile s spodnjo lupino prirasle na podlago, zgornja lupina pa je tvorila pokrovček) izredno številni in dajejo kamnini videz "rožastega" apnenca - tip "fiorito". Rudisti so rastli v obsežnih tratah in grebenih toplih morij.

Koprivski apnenec se od repenskega apnenca loči po tem, da je temnejši in da so rudistni ostanki zdrobljeni ter zaobljeni. Pogosto so med njimi tudi fosilni ostanki drobnih školjk in polžev. Ta drobni se je po vsej verjetnosti odlagal na obrežnih ravninah in sipinah, ki so bile izpostavljene morskemu valovanju, tako da so se školjčni skeleti močno drobili in oblili... Na slovenskem delu Krasa najdemo te kamnine v ozkem pasu med Repnom, Sežano in Divačo ter na osrednjem delu Krasa v okolici Koprive.

Riba *Ancylostylos gibbus* iz komenskih ploščatih apnencev, dolga približno 30 cm

Po poplavitvi morja nastanek za kamnoseštvo pomembnega lipiškega apnenca

Sledila je poplavitvev morja, tako da so bile usedline občasno nad morsk gladino. To se kaže v izrazitih izsušitvenih porah, luknjicah. Iz teh usedlin je nastal sivi apnenec, v sklopu katerega se ponekod pojavlja nekaj metrov debel horizont z do tri centimetre velikimi onkoidi (sferičnimi delci, ki so nastali s pomočjo mikroorganizmov). Nad temi plastmi so se v mirnem zatišnem morju in v lagunah usedali olivnosivi gosti apnenci z občasnimi medplimskimi značilnostmi. V zgornjem delu se je energija morja nekoliko povečala... Med fosili so zastopane foraminifere, ostrakodi in drobir rudistnih školjk, občasno pa tudi naplavljeni mikroorganizmi globlje morja. Značilnosti teh apnencev so tudi lokalni grebeni in trate rudistov.

Naslednji značilni kamninski tip je svetel debeloplastovit do masiven lipiški apnenec, bogat z rudisti ali z njihovim drobirjem. Odlagal se je v nemirnem, zelo plitvem morju, in je zaradi debelin ter ugodne strukture kamna pomemben za kamnoseštvo. V zgornjem delu postane lipiški apnenec nekoliko temnejši in bolj drobnozrnat, redkejši pa so v njem tudi rudisti... Tu prevladujejo med fosili foraminifere, najti je še ostrakode in neskeletne zelene alge.

Ta apnenec se je odlagal v zatišnih delih plitvega morja in v lagunah, občasno pa je bil izpostavljen medplimskim razmeram. V zgornjem delu so zanimive še temne plasti apnenca z belimi pikami, ki predstavljajo foraminifere - keramosferine (Keramosferina tergestina, ki je dobila ime po Trstu)... Pas, kjer nastopata lipiški apnenec in apnenec prejšnjega tipa, se vleče iz Italije, prečka mejo med Sežano in Lipico ter se nadaljuje proti vzhodu južno od Divače do Škocjana. V osrednjem delu Krasa dobimo te apnenec v okolici Dutovelj,

Tomaja in Štorij, nahaja pa se tudi na obrobni delih proti Vipavski dolini in v dolini reke Raše.

Bočno je v vrhnjem delu lipiških apnencev pri Tomaju in Dutovljah razvit nekaj deset metrov debel paket temnega tomajskega apnenca z rožencem. Odlagal se je v lagunah in lokalnih kanalih... Podoben je komenskemu ploščatemu apnencu in tudi v njem se najde redke sledove ribjih ostankov. Podobno vsebuje tudi drobir globljemorskih mikrofosilov, ki so se nanašali vanj. V vmesnih plasteh pa se pojavlja tudi rudistni drobir.

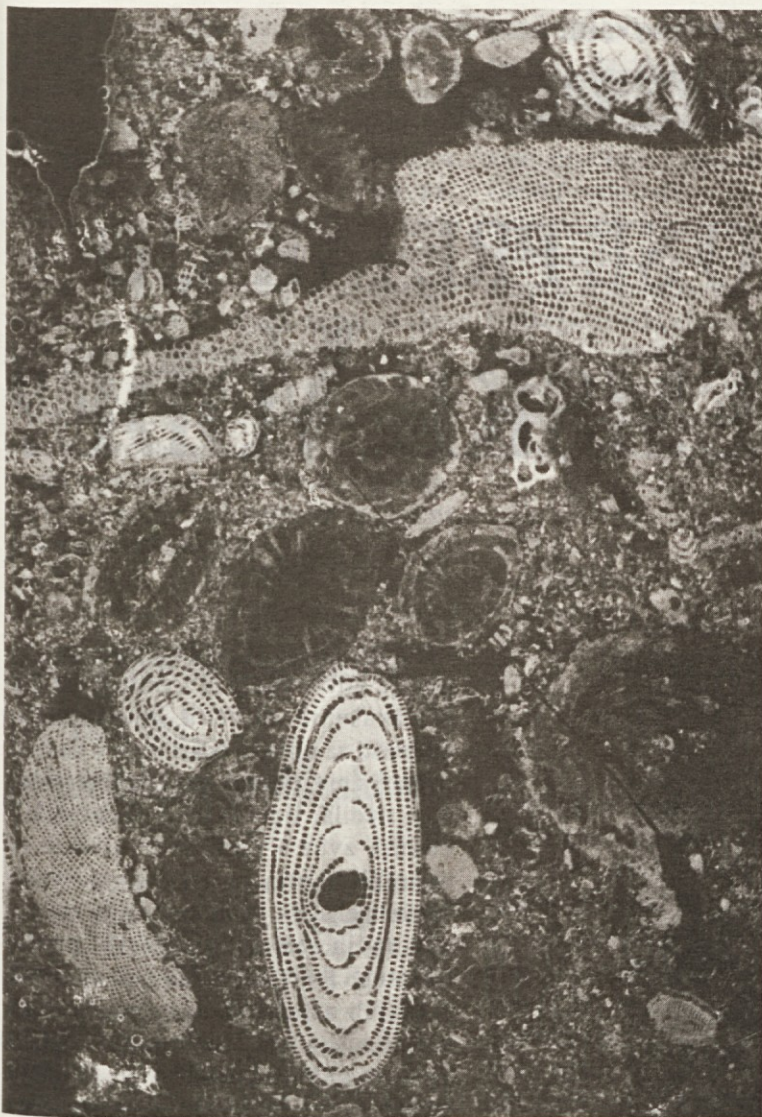
Zgornjekredni apnenec s preseki rudistov.
foto: J.Čar

Začetki zakrasevanja in nastanek boksita, pa tudi premoga...

Sladila je lokalna okopnitev karbonatne plošče in prišlo je do zakrasevanja (paleokras) ter ponekod, predvsem na obrobju Matarskega podolja, do nastajanja boksita.

Na prehodu iz krede v paleogen so se odlagali plitvomorski, lagunski in brakični (mešanje sladke in morske

KAMNINE NA KRASU

*Alveolinsko-numulitni apnenec; zbrusek je povečan, v naravni velikosti je širok 1 cm!
foto: M.Grm*

vode) sedimenti, ki so se med seboj vodoravno in navpično menjavali. Tako prevladujejo v spodnjem delu temnejše sivi drobnozrnati apnenci... Med plitvomorske organizme (drobne foraminifere, ostrakode, oogonije haracej, kopuče ali gručne neskeletnih alg ter redkeje polži in iglokožci) so se občasno nanašali globjemorski mikroorganizmi. Apnenec se je odlagal v lagunah, v katere je občasno močnejše dotekala sladka voda (brakično okolje). Rastline, ki so uspevale v takih pogojih, pa so dale material za premogove plasti. Premog so v Lipici in Vremskem Britofu celo kopali!

Med občasnimi okopnitvami je prihajalo do zakrasevanja in nastajanja boksitnih gnezd. Sediment je bil občasno tudi v medplimskem okolju... Rudisti se pojavljajo le v spodnjem delu opisanih apnencev, saj na meji kreda-terciar izumro...

Debelina teh plasti je zaradi različno dolgega trajanja kopne faze pred začetkom usedanja te formacije zelo različna - od 150 do 450 metrov. Tem plastem sledimo v ozkem pasu od Italije čez Lipico do Vremske doline; vlečejo se tudi v ozkem pasu na severnem in severovzhodnem robu Krasa nad

Vipavsko dolino, v centralnem delu Krasa pa jih dobimo v okolici Krepelj in v okolici Gabrka severno in vzhodno od Divače.

Morje se je nato spet nekoliko poglobilo in v poplinskem okolju se je pred 60 do 55 milijoni leti usedal apnenec, ki vsebuje številne foraminifere - miliolide. Te apnenec zasledimo na mestih, opisanih pri prejšnjem kamninskem tipu, razen v okolici Krepelj, kjer jih zaradi tektonskih razmer (premikanje plasti zemeljske skorje) ni.

Zaključni, najmlajši kamninski tip Dinarske karbonatne plošče je debeloskladoviti svetlosivi, včasih tudi beli alveolinsko-numulitni apnenec. Značilne zanj so številne, bolj ali manj diskaste, do nekaj centimetrov velike foraminifere. Ponekod se v zgornjem delu te enote pojavlja rjavkast apnenec z rožencem. Alveolinsko-numulitni apnenec se je usedal v nekoliko bolj razburkanem plitvem morju... Tudi ti apnenci se pojavljajo na podobnih mestih kot že opisana litološka ali kamninska enota.

Sledi še prehod v nekarbonatni in zakrasevanju nenaklonjeni globjemorski fliš. Ta je lahko postopen, prek bazaltnega laporja, ali pa je erozijski in tektonski. S flišem je omejen tudi Kras, saj ta že pripada Vipavski dolini, Brkinom ali Kraškemu robu.

O tem, kako je človek izkoriščal tisto malo na Krasu, kar mu je narava nudila - in prav kamen je bil tisti, ki je odigral odločilno vlogo v obstoju in razvoju življenja na tem prostoru, boste lahko prebrali v tej rubriki v naslednji številki revije Kras!

Mednarodni raziskovalni projekt

ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER SAZU

KAKO SE PRETAKAJO PODZEMSKÉ VODE?

Andrej Kranjc

**Tako kot lani je bilo
tudi letos po
pomladanskem deževju
na Trnovsko-Banjski
planoti in ob njenem
vznožju,
posebej okrog izvirov
ob Vipavi in Hublju,
pogosto videti ljudi,
ki so se zanimali za
stanje vode,
z različno opremo
in aparati, z avtomobili
domačih in tujih
registracij ter z napisi
ali znaki najrazličnejših
inštitutov.
Še posebej opazno je
bilo vlivanje
fluorescenčnega sledila
v Lokvo, kar je
zabeležila tudi RTV.**

Triletni mednarodni raziskovalni projekt

Vse v uvodu omenjeno in še marsikaj, česar slučajni opazovalec ne more videti, sodi v mednarodni projekt "Širjenje škodljivih snovi v krasu - sledila in modeli" in vanj vključene raziskave, kar vse je del širše aktivnosti mednarodne skupine ATH (Association of Tracer Hydrology - Zveza za sledilno hidrologijo), ki vsaka tri ali štiri leta prireja mednarodne simpozije (Symposium on Water Tracing - SWT) iz tematike o sledenju podzemskih voda. ATH vključuje več kot deset evropskih držav in ZDA, v terenskih raziskavah pa ponavadi sodeluje kakšnih pet držav. Do sedaj je ATH organizirala že šest mednarodnih simpozijev (tretji je bil leta 1976 v Sloveniji); zadnjega v nemškem mestu Karlsruhe leta 1992.

Na simpoziju v Nemčiji so sprejeli predlog, da bo naslednji simpozij spet v Sloveniji, kar je bilo potrjeno po podrobnem, večdnevem ogledu terena, kjer naj bi potekale raziskave, to je Trnovsko-Banjske planote. Zaradi obsežnega raziskovalnega programa, obsežnosti terena ter zamotanih podzemskih vodnih povezav so sklenili, da bodo raziskave izjemoma trajale štiri leta in da bo zato zaključni simpozij šele leta 1997.

Glavni namen ATH in simpozijev je iskanje novih sledil in sledilnih metod, preizkušanje njihove uporabnosti, možnosti za njihovo odkrivanje v vodi in ugotavljanje, kakšna je praktična vrednost sledila. Ugotavljanje podzemskih vodnih zvez s posebnimi sledili se uporablja pri raziskovanju vseh "podzemeljskih" voda, tudi talne vode v nevezanih sedimentih (pesek, prod), lahko tudi pri ugotavljanju zvez in napak v vodnih napeljavah, pri proučevanju vodnih tokov v jezerih in morju, najbolj pa se to metodo uporablja pri sledenju vodnih zvez v kraškem podzemlju. Tam se pretakajo velike količine vode na različne, včasih zelo zapletene načine. Njihov tok je človeku zelo redko neposredno dostopen, v celoti tako rekoč nikjer. Obenem je poznavanje vodnih zvez v kraški notranjosti bistvenega pomena za gospodarstvo in življenje na krasu sploh!

Kaj bi moral vedeti

Človek bi moral vedeti, odkod in kako priteka voda v kraške izvire, ki jih uporablja za pitje; moral bi vedeti, kam odteka odpadna voda, tako gospodinjstva kot komunalna in industrijska; moral bi

KRAS IN VODA

vedeti, kam odteka deževnica s kraških gmajn, in tudi, kam bi na primer odteklo staro strojno olje, če bi ga kdo izlil v obcestni jarek. A to še ni dovolj! Moral bi vedeti tudi, kakšne so zveze z vodovodnimi zajetji, saj je bistvena razlika, ali voda iz kanalizacije, napeljana v vrtačo, takoj in neposredno priteče v kraški izvir, ali pa nekje v podzemlju zastaja, se meša z večjimi tokovi in skupaj z njimi priteka na površje.

Vprašan je cela vrsta; z vsakim odgovorom na eno vprašanje se pojavi kup novih vprašanj. A to je gibalno napredka, motor novih raziskav in z njimi povezanih odkritij.

Raziskave so pomembne za velik del primorskega prebivalstva

Na vrsto vprašanj, povezanih s podzemnimi vodnimi zvezami, poskušajo odgovoriti tudi raziskave, ki jih vzpodbuja in opravlja ATH v letih 1993-1996 na Trnovsko-Banjški planoti. To so izbrali za nekakšen poskusni poligon, vadišče na predlog **Petra Habiča** iz postojnskega inštituta za raziskovanje krasa predvsem zaradi pomena vodonosnikov, to je naravnih podzemnih vodnih zbiralnikov. V njih se zbirajo velike količine razmeroma čiste in zdrave pitne vode, ki pritekajo na dan v številnih, tudi zelo močnih kraških izviri ob vznožju planote in so zajeti za oskrbo velikega števila prebivalstva z vodo. To so: izviri Vipave (za Vipavo), Hubelj (za Ajdovščino), Mrzlek (za Novo Gorico), Podroteja (za Idrijo). Z marsikaterim izmed teh virov pa so težave. Vipava ima zaledje na (poseljeni) Spodnji Pivki, v Mrzlek zateka voda iz soške akumulacije, v Podroteji so se pojavili PCB-ji, na sami Trnovsko-Banjški planoti se širijo gospodarstvo, urbanizacija, večja se promet, ipd.

Tako raziskave, ki zanimajo ATH, sovpadajo z življenjskimi potrebami ne le prebivalcev planote, ampak velikega dela

primorskega prebivalstva. In to je tudi razlog, da te raziskave podpirajo, vključno finančno, ministrstvi za znanost in tehnologijo ter za okolje in prostor, pa tudi upravljalci vodovodov in še posebej Goriški vodovodi.

V projektu sodeluje deset slovenskih inštitutov in zavodov ter sedem takih ustanov iz Avstrije (Graz, Dunaj) in ZR Nemčije (Freiburg, Karlsruhe, München). Terenske raziskave so osredotočene v zaledje izvirov Vipave in Hublja. Poleg točnejše opredelitve zbirnega območja teh virov - za varovan-

je pred onesnaževanjem je to bistvenega pomena - naj bi s pomočjo sledilnih metod spoznali tudi načine podzemnega pretakanja v različnih hidroloških razmerah: kako se pretakajo vode po jesenskem deževju, kako ob suši, kako ob spomladanskem taljenju snega ipd. Za taka spoznanja pa je treba poleg poznavanja vodne zveze in časa, ki ga voda potrebuje za pot, imeti še številne druge podatke. Zato ne opazujemo zgolj tega, kdaj se bo "obarvana" voda pojavila v izviru, ampak merimo tudi pretoke, fizikalno-kemijske lastnosti (temperatu-

Injiciranje barvila v požiralnik v Mrzlem Dolu (Trnovski gozd) foto: mag. Martin Knez

**Poznavanje
vodnih zvez
v kraški notranjosti
je bistvenega pomena
za gospodarstvo
in življenje na krasu
sploh!
Človek bi moral vedeti,
odkod in kako priteka
voda v kraške izvire,
ki jih uporablja za pitje;
moral bi vedeti, kam
odteka odpadna voda,
tako gospodinjska kot
komunalna
in industrijska;
moral bi vedeti,
kam odteka deževnica
s kraških gmajn;
in tudi, vedeti bi moral,
kam bi na primer
odteklo staro strojno
olje, če bi ga kdo izlil v
obcestni jarek...**

ra, Ph - kislost, nevtralnost ali alkalnost, specifična električna prevodnost, trdota), izhlapevanje in poraba vode v prsti ter količina izotopov. Za uspešne ugotovitve in sklepe je treba poznati tudi podrobno geološko zgradbo ozemlja, kraške značilnosti in posebnosti, meteorološka in klimatska dogajanja, nujna pa je tudi podpora močnih računalniških programov. Ti naj bi omogočili pripravo računalniških modelov, ki simulirajo ali oponašajo vode v kraškem podzemlju. In samo mimogrede naj omenim, da bi imeli veliko boljše in točnejše podatke o padavinah, če bi "nesrečni meteorološki radar", ki se ga tako otepajo, že deloval.

Dodati je še treba, da tako za sledenje kot za poznavanje lastnosti vodani do-

volj enkratno ali nekajkratno vzorčenje na terenu, pač pa je treba zajemati vzorce voda včasih celo vsako uro, določene podatkepa meriti zvezno. Tokaže, kako obsežne, podrobne in torej tudi drage so take raziskave, saj zahtevajo veliko strokovnjakov različne usmerjenosti, veliko opreme in veliko dela; tudi mehanskega. Brez prijazne pomoči domačinov, ki pomagajo pri zajemanju vzorcev ali dovoljujejo, da se v njihovih hišah in na vrtovih namešča inštrumente, bi šlo veliko težje, saj so ob vodah postavljeni številni avtomatični merilniki višine vodne gladine, merilniki in regulatorji osnovnih podatkov o vodah ter ob sledenjih tudi avtomatični zajemalniki vzorcev.

In kako potekajo same raziskave?

V letu 1993 so slovenski inštituti zbrali že znane podatke o Trnovsko-Banjski planoti, potrebne za nadaljnje delo, predvsem tujih raziskovalcev, in jih objavili v poročilu (Report 7, SWT, No.1). Pričeli smo z geološkimi in speleološkimi raziskavami, pospešili smo meteorološka in hidrološka opazovanja, pričeli smo zbirati vode padavin, potokov, izvirov in iz podzemlja ter opravili prve sledilne poskuse. Več sledil smo istočasno injicirali na različnih mestih (vrtače, kraške jame) v zaledju Hublja in Korentana pri Postojni ob pomladanskem deževju. Drugo serijo sledenja smo opravili aprila letos, ko smo istočasno injicirali štiri različna sredila (uranin, pyranin, stroncijev in litijev klorid) v zaledju Hublja in Vipave (v ponikalnico Lokvo pri Predjami) ob upadajočih pomladanskih vodah.

Sledila so se pojavila na pričakovanih mestih, za vsak primer pa opazujemo celotno vznožje Trnovsko-Banjske planote, tako da o kakem "neuspelem" sledenju ne more biti govora. Sledila so se

pojavi tudi drugod, v bolj nepričakovanih izviroh (tudi na zahodnem obrobju Trnovskega gozda), kar pa ni presenetljivo glede na sedanje poznavanje kraškega vodonosnika Trnovsko-Banjske planote.

Za leto 1995 načrtujemo še en podoben večji kombinirani sledilni poizkus (z več sledili hkrati) in nekaj manjših. Predvsem pa čakajo sodelavce tega projekta še tri velike naloge: obdelava in interpretacija ali razlaga ogromnih količin v štirih letih zbranih podatkov (ob zadnjem sledilnem poizkusu je bilo treba dnevno napolniti več kot 400 stekleničk vzorcev vode!), objava rezultatov v posebni monografiji in na koncu, leta 1997, priprava in izvedba zaključnega 7. mednarodnega simpozija o sledenju voda, kar bo za koordinatorske celotnega projekta, to je Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne, gotovo velika naloga, vendar vredna truda!

Kraški biser...

NARAVNI SPOMENIK

ŠKOCJANSKE

**Na stiku Srednje Evrope
in Sredozemlja,
Alp in Dinarskega gorstva
leži v Republiki Sloveniji
mala apnenčasta pokrajina
z imenom Kras,
kjer so prvič v zgodovini
raziskovali in opisali
naravne pojave, ki so po
njej dobili ime
"kraški pojavi";
ta del Slovenije imenujemo
klasični ali matični kras.
Izraz "kras" je bil sprejet
v svetovno strokovno
izrazoslovje in v večino
svetovnih jezikov.
Škocjanske jame so kot
največji in najslikovitejši
naravni pojav na matičnem
krasu že od nekdaj pritego-
vale mnoge raziskovalce
in ljubitelje narave, ki so
soglasni v oceni, da nimajo
primere na svetu. Zato so
bile 25. novembra 1986 tudi
vpisane v seznam svetovne
dediščine pri UNESCO.**

Tako je začel predstavitev enega izmed naravnih biserov Slovenije in kraških značilnosti profesor geografije **dr. Matjaž Puc** v petjezičnem katalogu "Škocjanske jame", ki je izšel leta 1986 v zbirki NARAVNI SPOMENIKI v založbi tedanjega TOP Portorož, tozdr Gostinstvo Sežana. Ker je besedilo kratko in pregledno, ga objavljamo skupaj s priloženo karto Škocjanske jame v izdaji Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine v Ljubljani leta 1985. Prav gotovo bo za prenekaterega bralca revije Kras prva predstavitev Škocjanskih jam. In tistemu, ki si jih še ni ogledal, spodbuda, da to čim prej stori!

Nastanek

V tem delu Evrope so morja pred milijoni leti odlagala debele plasti apnencev. Ob začetku ledene dobe (pred dvema milijonoma let) se začne kraški pojavi. Tu nastane "kontaktni" kras z mnogimi ponornimi jamami in brezni. Glavni vodni tok je Notranjska Reka, ki je tudi izoblikovala jame. Za to kraško reko je značilno izredno nihanje vode. Ob sušah, posebno poleti, skoraj presahne, ob večjih pomladanskih deževjih pa postane z več kot 300 kubičnimi metri pretoka na sekundo največja ponornica na svetu...

Opis

Reka Reka se najprej vsa steka v ozko dolino, ki se na stiku z apnenci spremeni

v slikovito površinsko sotesko. Po 2 kilometrih priteče do veličastnega ponora pod navpičnimi stenami, nad katerimi varno domuje utrdba Škocjan. Reka izginja v obsežen podzemski rov, v Mahorčičevo jamo, s podzemskim jezerom in mogočnim 100 metrov visokim preduhom - breznom Okroglico, ki ima žrelo na vrhu sredi vasi Škocjan. Nadaljevanje jame podzemске Reke pod Škocjanom se imenuje Mariničeva jama; ta nas pripelje na svetlo, v dno Male Doline, pregrajene od Velike Doline z naravnim mostom Okno. Pod njim sta v kratkem, vendar slikovitem podzemskem vintgarju dva slapova reke; zadnji nas pripelje spet na plano, na dno Velike Doline. V tej dolini z do 180 metrov visokimi navpičnimi in previsnimi stenami je več vhodov v stranske suhe rove; najbolj znani sta Tominčeva jama z arheološkimi najdišči in Schmidlova dvorana, kjer srečamo edinstveno rastlinsko združbo alpskih in sredozemskih rastlin obenem. Šele zdaj Reka dokončno vstopa v divje podzemlje, v svoj edinstveni podzemski kanjon, ki nima primere. Najprej se šumeč požene skozi Rudolfovo dvorano, nato skozi 100 metrov visoko Svetinovo dvorano, ob katere desnem boku je stranska Dvorana ponvic s čudovitimi sigastimi ponvicami; nato reka buči po slapovih navzdol do Müllerjeve dvorane, kjer je prehod v kapniški turistični del jame čez drzno speljani most nad Hankejevim kanalom (zgrajenim leta 1933). Od tam naprej se po kanjonu spuščajo le izkušeni jamarji: skozi Dvorano Nemško avstrijskega

planinskega društva, Rinaldinijevo in Putickovo dvorano vse do najmo-gočnejše 140 metrov visoke in 100 metrov široke Martelove dvorane. Tam se Reka končno umiri v sifonskem Mrtvem jezeru, da se bo spet čez nekaj kilometrov prikazala v soju jamarskih svetilk v Kačji jami pri Divači in nato čez 40 kilometrov v romantičnem izviru reke Timav pri Devinu ob Tržaškem zalivu.

Jame in človek

Jame, oziroma vhode vanje, je poznal človek že v predzgodovinskem obdobju, saj so mu prav zaradi nedostopnosti in divjosti nudile varno zatočišče. Arheološke izkopanine kažejo na njihovo naselitev že od srednje kamene dobe naprej, skozi novo kameno, bronasto in železno dobo, ko je na mestu današnjega Škocjana obstajalo utrjeno naselje. V rimski dobi je tu stala rimska utrdba, v srednjem veku pa utrjeno vaško naselje ob cerkvi svetega Kancijana, zavetnika proti zlim duhovom, hudi uri in poplavam. Tod so gospodarili grofje Petači (Petazzi) iz bližnjega Švarcneka (že stoletja razvaline), medtem ko so imeli postojanko na skalni pečini nad sotesko Reke, v gradišču Školju, grofje Rossetti.

Že od nekdaj so ljudje slutili, da pride Reka spet na dan v 40 km oddaljenem izviru Timava severno od Trsta; ta pojav omenjajo že poznoantični potopisci. Leta 1599 je poskušal oče Ferrante Imperato s pomočjo raznih plovil dokazati zvezo med jamami in tem izvirom; to je prvi znani poskus sledenja podzemske vode na svetu. Vhode v jamo je obiskal tudi Janez Vajkard Valvasor, ki jih je narisane in opisane izdal v svoji Slavi Vojvodine Kranjske leta 1889. Domačini so seveda vse udore in vhode v jame dobro poznali, saj so se vanje velikokrat zatekali ob nevarnostih.

Prvi opisi turističnih spustov v Veliko Dolino segajo v začetek 19. stoletja. Leta 1815 je Tržačan Jožef Eggenhofner s plavanjem prodril po podzemskem rovu od glavnega ponora do Male Doline, nato pa so slikoviti vhodi v jamo postali tako slavni, da je začel leta 1891 okrajni glavar Matej Tominc s pomočjo kra-

jevnega župana Jožeta Mahorčiča urejati pešpot do obsežne stranske luknje v steni Velike Doline, nekdanje imenovane Hlevnjača, sedaj Tominčeva jama.

Začetek raziskovanj notranjih delov jame je bil 21. julija 1839, ko je tržaški vodnjaški mojster Jakob Svetina prodril 300 metrov od Velike Doline navzdol po podzemskem kanjonu. Imena nadaljnjih pobudnikov raziskovanj in raziskovalcev so še: Dunajčan Adolf Schmidl, Idriječan Ivan Rudolf, nato pa še člani 1873. leta ustanovljene sekcije Nemško avstrijskega planinskega društva v Trstu, med katerimi so bili tudi mnogi Slovenci. Najbolj znani so: Jožef Marinič, Anton Hanke, Friederich Müller, Josip Novak; raziskovalci so še Francoz Martel, Ljubljčan Viljem Putick in dr. Oedl iz Salzburga. Vsem raziskovalcem so stalno pomagali domačini iz Škocjana in Matavuna, ki so klesali poti v navpične stene, napeljevali kline in jeklenice ter vodili obiskovalce. Najbolj znan je Jožef Cerkenjen (1877-1961) iz Škocjana.

Do konca kanjona je bila jama raziskana leta 1893, leta 1904 so odkrili kapniške Tihe jame, sprva imenovane Jama presenečenj.

Pod Italijo so speljali nove poti in mostove ter prvi del jame uredili za množični turistični obisk. Leta 1945 so jame spet prišle pod matično domovino in leta 1958 so jih elektrificirali. V udorih in jamah še vedno potekajo razne znanstvene raziskave.

Turistična pot po jami

Turistični obisk jame je omejen le na en del podzemskega jamskega sistema, na pol kilometra dolg suh kapniški rov Tihih jam, na prav toliko dolg odsek podzemskega kanjona Reke in na slikovito udorno Veliko Dolino. Pešpoti so skrbno urejene in električno razsvetljene, iz Velike Doline pa vozi navzgor poševno dvigalo.

Začetek poti je na dnu mogočne udorne doline Globočak zahodno od sprejemnega centra v Matavunu (15 minut peš, dostopen tudi z vozili). Tu so 1933. leta prekopali umetni 140 metrov dolg predor do skrajnega konca Tihih jam, stranskega kapniškega rova podzemskega kanjona.

Sprehod po jamah začnemo v izredno

lepo zasiganem Paradižu, rov se nato razširi, zviša in začne spuščati po slikoviti Kalvariji do ravnega odseka. Lepo vidimo odloženo ilovico, ki jo je nekoč nanašala podzemska Reka. Povsod nas spremljajo lepi stalagmiti in stalaktiti. Rov se nato zoži in zniža, potem pa odpre v najlepši del Tihih jam, v Veliko dvorano. Tu nas pričaka pravi gozd velikanskih razgibanih stalagmitov in siga kristalno bele barve. Največji je stalagmit Gigant. Za dvorano nas pričakujejo Orgle, nato pa se začne rov odpirati proti podzemskemu kanjonu Reke, pravemu presenečenju za obiskovalca. Šumenje deroče vode čez slapove in brzice v globinah neverjetno razsežnih Müllerjeve in Svetinove dvorane (100 metrov višine in 60 metrov širine) z divjimi navpičnimi in previsnimi stenami naredi tako mogočen vtis, da ostanejo sicer lepe Tihe jame kar pozabljene.

Tam, kjer se soteska Reke na koncu Mullerjeve dvorane zoži v Hankejev kanal, preči prepadna bregova Hankejev most (imenovan po Atonu Hankeju, najdrznejšem raziskovalcu jam v preteklem stoletju). Most je leta 1933 zamenjal Mačjo brv, staro, precej nevarno prečenje, katere ostanke še sedaj lahko občudujemo skoraj tik pod stropom še kakšnih 20 metrov višje.

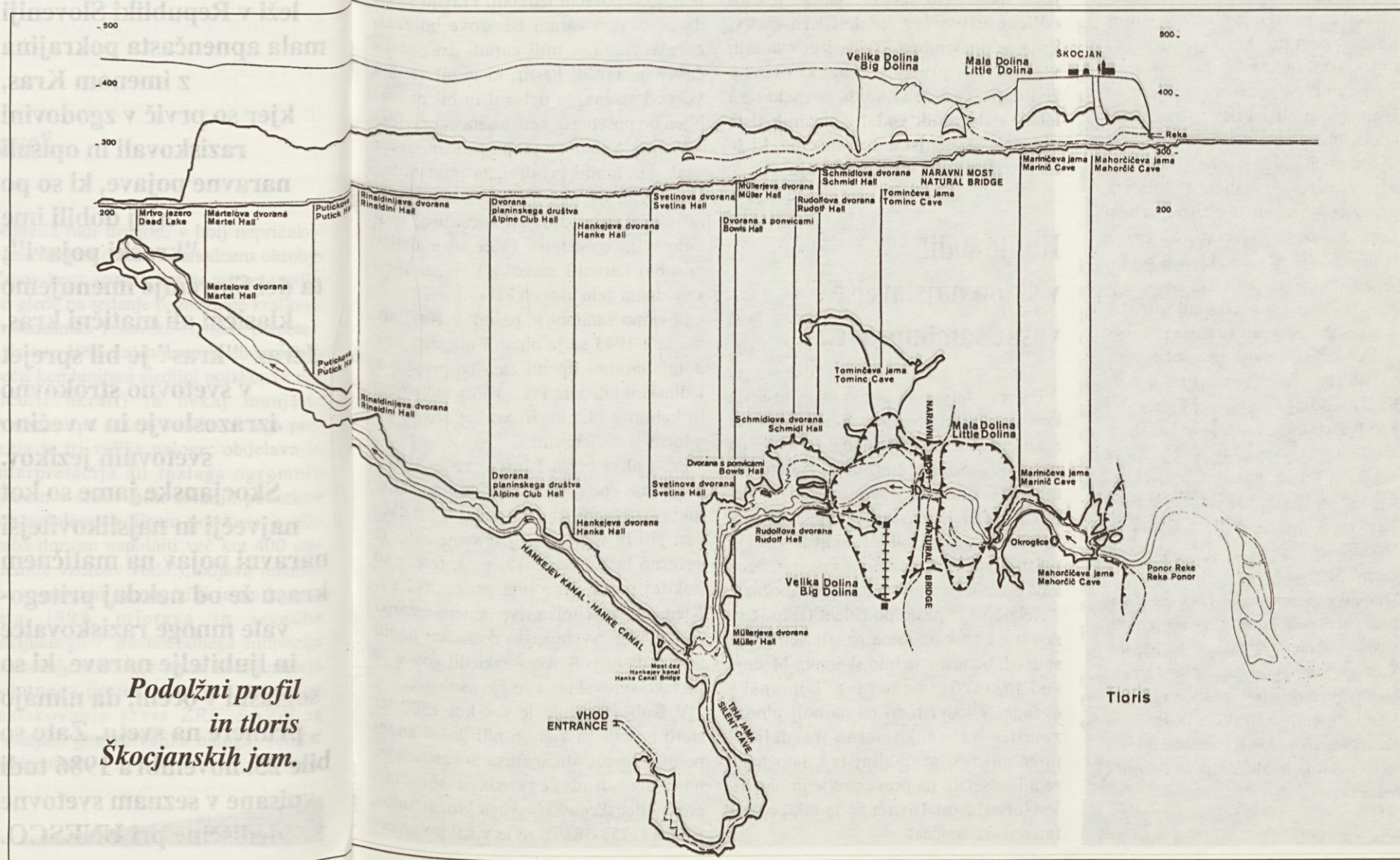
Drzna, toda varna pot je nato vklesana v steno nad desnim bregom Reke in vodi v smeri proti vodi. Ob koncu Svetinove dvorane se dvigne v stransko Dvorano ponvic z zelo redkim pojavom v jamah, z velikimi sigastimi ponvicami. Od tam se prebijemo skoraj pod strop Rudolfove dvorane, začetek podzemskega kanjona za ponorom v Veliki Dolini, nato pa se spustimo v Schmidlovo jamo, ki jo že osvetljuje dnevna svetloba Velike Doline. Ta udorna dolina je izjemno

slikovit naravni pojav, ki nima primere. Je udor nad podzemskimi jamami s premerom 300 metrov, ima navpične in previsne stene ter je do 180 m globok. Razdeljen je na dva dela, v Malo Dolino na vzhodu, pod vasjo Škocjan, in v Veliko Dolino na zahodu. Obe dolini pregrajuje naravni most Okno.

Iz Schmidlove dvorane imamo za turistično pot dve možnosti: prva je pod navpično, 180 metrov visoko steno čez Prukerjevo jamo do spodnje postaje dvigala, druga pa po severnem obodu Velike Doline mimo arheološko evropsko pomembne Tominčeve jame in nad slapom Reke čez Tommasinijev most pod naravnim mostom spet do spodnje postaje dvigala. To nas dvigne 90 metrov višje na južni rob udorne doline. Od zgornje postaje dvigala je do sprejemnega centra 5 minut hoje.

In kako do Škocjanskih jam?

Do Škocjanskih jam in do naravnega spomenika, vpisanega v seznam svetovne dediščine UNESCO, se pride najlažje z motornim vozilom, seveda pa lahko tudi z vlakom, biciklom ali peš. S ceste Ljubljana-Postojna-Divača-Koper-Trst se zavije v odcepu, ki je 2 kilometra južno od Divače proti Kozini, in nadaljuje pot še poldrugi kilometer proti vzhodu do Matavuna in sprejemnega centra Škocjanskih jam. Z vlakom pa do Divače in potem peš proti vzhodu skozi križišče ceste Ljubljana-Koper s cesto v Lokev in Lipico ter odtod skozi Dolnje Ležeče in proti jugu mimo Gradišča pri Divači do Matavuna. Vsega skupaj nič več kot 3 kilometre!

Danes komaj še prepoznavna in rabljena dediščina...

KAL - STARODAVNI ZBIRALNIK VODE

France Vardjan

V Mali splošni enciklopediji, ki jo je leta 1975 izdala Državna založba Slovenije, piše pod geslom "kal": kalna luža v plitki kotanji za napajanje živine, zlasti na Krasu; pogosto krajevno ime na slovenskem, zlasti v kraškem svetu, na primer na Postojnskem, v Banjščicah, na Šentviški planoti, na Dolenjskem, v Beli krajini itd...

Na Krasu ni vasi ali zaselka, ki ne bi nekdanj imel vodnega zbiralnika ali kala preproste konstrukcije in z neprepustnim dnom, naj bo to v njenem središču, ob robu vasi, kje na polju, kjer so nekdanj pasli živino. Vrsta ledinskih imen, to je imen neobdelanih površin ali posebnih oznak za prostor za napajalnikom za živino, še dandanašnji opozarja na nekoč pomembne objekte. Taka imena so na primer: Kalič, V Kalu, Na Kalinah, Kaluže, Na Kaluži, Podkaluža, Kalina, Prvi kal, Drugi kal, Dolnji kal, Stari kal, Na koncu, Na stezah, Na Vrlaku, Jepnenca, Jezero, Luži, Lužah, Na Lužah, Lokvica (!), Bačilo, Bičevca, Brbovec, Na Blatu, Globočaj, Guranje ali Dulanje krepke, Kopriva, V močilu, Na močilu, Mučilo, Tenera, Hrbec, Studence, Strnišča, Štirnci, Podulci, Podnovi, Robidnica, ali na primer po priimkih: Čotnikov, Drenekov, Majcenski, Šatarjev, Šatarski kal itd... So imena, ki so hkrati opredelitev lege, posebne oblike in videza, orientir, zbirališče vaščanov in nemalokrat, če je dovolj vode, tudi perišče. In so čudovita identifikacija ali določitev nekega kraja...

Kras - prostor in tipična krajinska struktura med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino, med Soško dolino in Brkini, imenovan tudi matični kras - je ne samo delo narave, temveč je tudi odlično ustvarjen izdelek Kraševcev. Zato je pomemben vsak njegov detajl, vsak delček pretekle rabe, ki priča o življenju. Tudi vsak kal in prenekatera lokev - zbiralnik vode! Zbiralnik tiste osnovne življenjske potrebščine, ki je na krasu nikoli ni bilo v izobilju

Kal je sodil v sklop najstarejše vaške samouprave...

Trditev, da je tudi v tem primeru voda kraška duša, ni pretirana. Res je sicer kal služil predvsem za napajanje živine in ga pregrobo pojmujeemo celo z lužo ali mlako, v kateri se smejo kališati svinje, je kal na krasu častitljiv objekt skupne lastnine. Točneje, bil je! Sodil je v sklop najstarejše vaške samouprave. In brez kala živinoreja enostavno ni bila možna.

Nekoč se je paslo po celem (tako imenovana transhumantna paša); veliko lastniških odnosov je bilo skupnih. Mednje sodijo tako imenovane komunske ograde, v katerih so na najbolj plodni zemlji, na enakomerno razdeljeni površini med gospodinjstva, istočasno sadili in sejali, na primer zelje in ohrovt. V Gorenju pri Divači se je tak prostor imenoval Flanišče.

Zaradi zgodovinskega spomina je vredno posebej omeniti tudi vaške ovčarje, pastirje, črednike ob tisočletni tradiciji ovčjereje na krasu, ki so jo po letu 1952 praktično povsem iztrebili. Pravijo sicer, da predvsem zaradi Bengove bolezni, toda verjemite, tudi zaradi drugačnih časov in navad! Pastir, ki je bil vredna vaška lastnina, je deloval in bil priskrbljen po posebnem nenapisanem pravilu.

V vasi Avber se je, na primer, ovčar vsak dan hranil pri drugem posestniku. In v dokaz njegove pravice do hrane so si iz roke v roko podajali kačeduro, spodnjo svinjsko čeljust. Ovce so molzli v posebni kamniti stavbi ali muzarju na vzhodnem delu vasi ob kalu Rupe.

Posebno zanimiv je pašnik v Kazljah. Do leta 1943 se je ohranil obzidan in z dominantnimi lipami zasajen prostor z ledinskim imenom Pri stajah z muzarjem in kalom v bližini. In kraj je slovel po odličnem ovčjem siru.

Pri Lokvi blizu Lipice, ki je dobila svoje ime - po ustnem izročilu - po veliki lokvi, iz katere so popotniki s križišča cest pili in v njej napajali svoje osle, je severno hrib Klemenka, na katerem so nekdanj pasli. Ime ima po cerkvi sv. Klemenca, zaščitnika ovc, katere ostanki so še vidni. Svetnika so domačini hodili prosit, da bi volkovom zaklenil gobce in jih tako varoval pred volčjo nadlogo.

V Kobjeglavi, ki je več kot 1300 let staro naselje in kjer so bili doma znani politik Abram, slikar Birsa in častivredni nabiralec ljudskega blaga ter član prosvetljskega Zoisovega kroga Anton Rudež (1757-1829), se je v kal po umet-

NARAVOVARSTVENA IN KULTURNA DEDIŠČINA

nem kanalu po potrebi stekala voda iz dveh višje ležečih lokvic.

V kraju **Sveto**, v osrčju Komenske planote in z znamenito osmerokotno baročno cerkvijo sv. Tilna iz leta 1574, so zajemali pitno vodo iz dveh obzidanih lokev vse do prve svetovne vojne, pa tudi kal so imeli.

Nedaleč od Svetega, pri **Komnu**, je kal z zanimivim ledinskim imenom Robidnica skoraj kilometer iz naselja.

Vanj so vodile kamnite stopnice... Upam, da so njihovi ostanki še vidni!?

V **Velikem Dolu**, tipični kraški občestni vasi z močno živinorejo in z lepimi narcisami na pašnikih, ki jim domačini ponosno pravijo jurjevke, je bilo kar nekaj kalov. V večjem, z ledinskim imenom Na Rešiljkah, so Dolke še do prve svetovne vojne prale perilo. V bližnjem kalu Vratence pa so nekdanje gojili zlate ribice in jih uspešno prodajali

v Trstu za akvarije.

Perilo so domačinke prale še v **Krepljah**, ob komenski šterni, v **Dutovljah** v kalu Brbovec, v vasi **Pliskovica**, kjer so kal leta 1963 preuredili v športno igrišče, in še kje...

Počasi in zanesljivo kmalu ne bo več kala pod vasjo **Gorice**, pa kala na pašniku Podbreg. Komaj še kdo ve za tri lokve in opuščeni kal Paradonova luža in za Zajčke kaliče!

Med zanimivimi naj omenim še kal v **Preserju**, dominantno obraščen z drevjem, pa kal v **Tomaju**, v katerega so zbirali deževnico s klanca. V **Rodiku** so imeli dva kala s stalno vodo, medtem ko so vzdrževali kar 32 kalov. Tako veliko, da so zmogli v suši oskrbovati z vodo celo deset kilometrov oddaljene Lokve.

V **Utovljah**, kjer narcisam pravijo bedenke, se kal imenuje Na močilu. Tam so pridelovali konopljo ter jo doma močili in trli v prejo, tkanje pa odnašali v Hruševico. Morda je ime Na močilu povezano z obdelavo konoplje?

Iz kalov so dobivali tudi led

Še ena zanimivost je povezana s kalom kot vodnim zbiralnikom! Pogosto spremlja kal ledenica ali več ledenic. To je posebna kotanja, jama, najpogosteje obzidana in prekrita, dobro zaprta, da v njej ni prepaha. Pozimi so v kalu zamrznjeno vodo - led lomili in razrezovali v ledene bloke ter jih shranjevali v ledenici do pozne pomladi, ko so ledene klade razvažali predvsem v Trst, gostilničarjem in v pivovarno Senožeče.

V **Dolenji vasi pri Senožečah** je bil tik pod trgom znameniti kal, blizu napajalnika, s slovitim slovenskim napisom postavitve, in s perilnikom. Malo dlje pa so pozimi sekali led v globoki ledenici za potrebe pivovarne.

In v bližnjih **Potočah** je ob vaškem kalu delovala taka ledenica vse do leta 1935. Odtod so led vozili v Trst čez goro Gabrk.

Kal v Samčih, Sveto pri Komnu

NARAVOVARSTVENA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Razlika med kalom in lokvijo

Praviloma je kal malo večje zajetje s stoječo vodo na neprepustnem dnu, često iz nabite gline, v bližini hiše ali v naselju, neredko tudi sredi pašnika. V največ primerih ga polni dež. Torej umetna tvorba, potrebna rednega vzdrževanja in čiščenja. Pogosto so kali obzidani. Nekateri kali so bili celo vezani na stalnejši vodni izvir, dokler je tak vir deloval in dajal vodo. Sicer pa je kal predvsem vodni zbiralnik.

Od kod ime, strokovnjaki niso enotnega mnenja. Še zlasti ne zato, ker ima pri mnogih narodih Evrope izraz podobne korenine in podoben pomen. Morda je povezava besede "kal" z grškim izrazom qualos, kar pomeni "ilovica"? In kakor se zdi naivno razmišljati v tej smeri, se stari Kraševci še dobro spominjajo časov, ko so kotanjo za kal obložili z ilovico ali kar z zemljo, tako imenovano kraško ilovico, ki je precej glinasta. To je potem živina med napajanjem v kalu s parklji gnetla in z dodajanim blatom ustvarjala samodejno, za vodo povsem neprepustno dno. Morda pa izraz prihaja iz latinščine? Squalos pomeni "umazan" - kal pa pomeni tudi blato, usedlina, mlaka...

Zanimivo je, da kal poznajo tudi Tolminci in da sega to ime častitljivo v preteklost, v planšarsko kulturo staroselcev, verjetno v obdobje halštata, zagotovo pa v latenski čas. In Tolminci še danes rečejo: "Sneg se je skalil", ne pa: "Sneg se je stalil", ker je staljeni sneg med drugim napolnil tudi kal z vodo!

Lokev, lokva je prej naravna mlaka, luža, predvsem na prostem, proč od naselja, lahko tudi v gozdu. Ima skoraj isti pomen kot kal: luža, bajer, tolmun, zaliv. Lokvica je voda iz mlake, lokvanj je lepa vodna rastlina s čudovitimi cvetovi in listi (*Nyphaea alba*). Beseda je lahko izposojenka iz nemškega

*Lokva pri Kermoljevem koncu, Sveto pri Komnu.
Polnila se je s klanca. Vidi se dostop po stopnicah.*

Lache ali pa iz italijanske besede lacca - vdrta tla. Pa še vrsta drugih oblik je; vse do mnenja, da je izraz zelo star in ilirskega porekla. Močvirnato območje marsikje poimenujejo z ledinskim imenom Na Lokah.

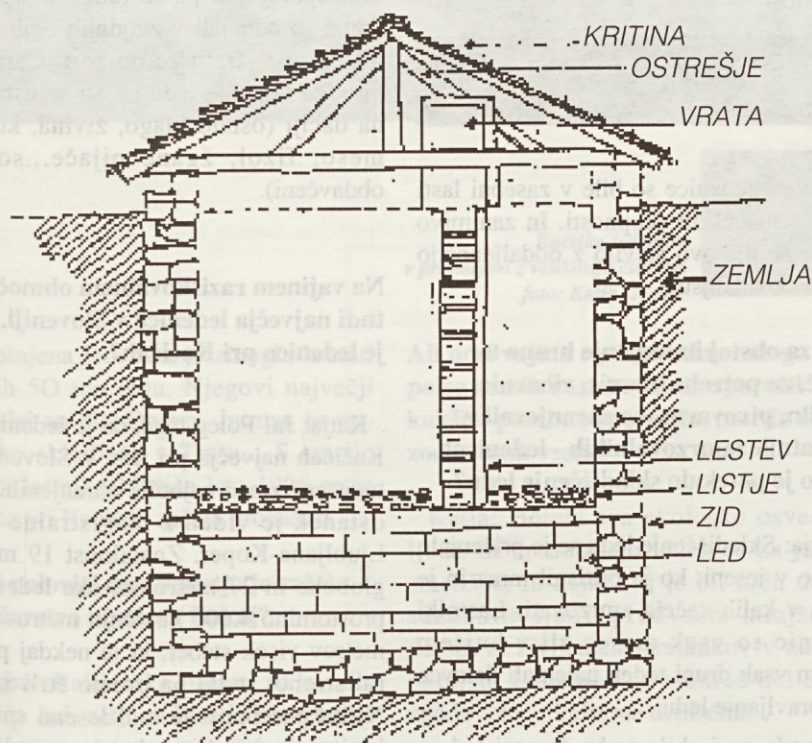
LEDENIČARSTVO

Pogovor o nekdanji
neagrarni dejavnosti Kraševcev - ledeničarstvu

LEDENICE

SO DEL NAŠE ZGODOVINE

Tanja Trebec

"...In Dejak je brez obotavljanja razodel svoje namene... Ledenice v Ločah niso več zadostovale. Mar ali bodo zgradili še eno. In potem še eno, vrag vedi, kam bo vse to dovedlo. Mesto se veča in se poleti pari v vročini. Meso in riba, vse to se usmrači po skladiščih, če ni ledu. Potrebe pa so vedno večje, vsak dan zahtevnejše: Dajte, dajte, ljudje božji, saj vam v Brkinih ne manjka ledu! Ne vode poleti ne ledu pozimi vam ne manjka, samo premakniti se morate!"

Tako navaja potrebo Trsta po ledu **Milan Lipovec** v svoji knjigi "Ljudje ob cesti", ki je leta 1981 izšla v Kopru pri založbi Lipa. In nadaljuje:

"...Zdaj zahtevajo že vse gostilne, da jim pivovarna obenem s karatelom pripelje tudi škriv ledu. To, vidiš, zdaj zahteva že vsak ribar, že vsak krčmar, tudi tak, ki ima svojo točilnico v usranem kotu. Takšne so, vidiš, potrebe mesta. In Trst je veliko mesto. Kaj pravim? Črevo nenasitno, bi moral reči..!"

Katja Hrobat in Boštjan Bugarič sta opisala ledeničarstvo v okolici Hrpelj in Kozine...

Kaj je ledeničarstvo in kaj so ledenice, sta v izčrpnih raziskovalnih nalogi z naslovom "Opis ledeničarske dejavnosti v okolici Hrpelj in Kozine" razjasnila dijaka 3. letnika koprške gimnazije **Katja Hrobat in Boštjan Bugarič**. Na regijskem tekmovanju Znanost mladini sta si z njo prislužila nagrado in nastop na državnem natečaju Znanost mladim maja letos v Ljubljani.

Mlada raziskovalca sem prosila za pogovor o njuni nalogi. Njune odgovore navajam v nadaljevanju:

Kaj je ledenica in kaj ledeničarstvo?

Katja: Ledenica je poseben objekt (podoben umetno zgrajeni jami). Dve tretjini objekta je vzdignena v zemljo, ena tretjina pa daje videz pastirske, iz kamna zidane koče. Značilna je bila tako

Razvoj Trsta se je začel leta 1719, ko ga je nemški cesar Karel VI. (1685-1740) in oče Marije Terezije razglasil za svobodno pristanišče. V drugi polovici 18. stoletja so začeli graditi Veliki Kanal s pristaniškimi pomoli in ladjedelnico. Notranjost dežele je bila prometno z razvijajočim se pristaniščem vse bolj povezana in razvoj Trsta je cvetel v vseh pogledih... Vse večje je bilo tudi povpraševanje po naravnem ledu, kajti umetnega še niso poznali. Brkinski in kraški kmet sta se zaradi nedonosnosti svojih majhnih kmetij in zaradi takšnega povpraševanja po ledu oprijela nove, neagrarne, nekmetijske dejavnosti - pridobivanja ledu ali ledeničarstva.

LEDENIČARSTVO

imenovana suha zidava. Streha je bila pokrita s slamo ali s strešniki. S slamo krita streha je bila boljši toplotni izolator.

Na raziskanem območju sva zasledila tri vrste ledenic: ledenice kvadratnega tipa, ledenice tunelskega tipa in ledenice okroglega tipa. Zadnji, okrogli tip ledenice, je bil tudi najbolj razširjen.

Led, ki so ga čez zimo in pozno jeseni shranjevali v ledenicah, so v toplejših mesecih z vozovi tovorili večinoma v Trst in ga tam prodajali. Z ledeničarstvom so ljudje dobro zaslužili; marsikdo si je z izkupičkom zgradil hišo ali si kako drugače pomagal.

Kdaj se je razširila nova dejavnost - ledeničarstvo? Kaj je poleg nerentabilnosti malih kmetij in potreb mesta po ledu še vplivalo na razvoj nove dejavnosti?

Boštjan: Točnega podatka o zgraditvi prve ledenice nimamo, ustna izročila pa pričajo, da se je ledeničarstvo pričelo v 19. stoletju in trajalo do prve polovice tega stoletja. Poleg nedonositosti malih kmetij in vse večjega povpraševanja po ledu je na razvoj ledeničarstva predvsem vplivala hitro razvijajoča se industrijska proizvodnja piva. Leta 1820 je začela obratovati v Senožečah prva pivovarna ADRIA, katere lastnika sta bila brata Holt, leta 1894 pa je podjetje prevzela domača družina Dejak, katere moška predstavnik citira Milan Lipovec v knjigi "Ljudje ob cesti".

Na ožjem območju Divaškega Krasa in Matarskega podolja sta evidentirala 80 ledenic. Je bila to prva raziskava?

Boštjan: V okolici Hrpelja in Kozine je to prva raziskava o ledeničarstvu. Darih Humar iz Zavoda za varstvo okolja in naravne dediščine Nova Gorica je raziskoval okolico Lokve in Divače.

Zbrala sva podatke za 80 ledenic, ki so bile v naslednjih krajih:

Kraj	Število ledenic
Krvavi potok in Mihele	8
Vrhopolje	18
Nasirec	12
Kozina	9
Hrpelje	7
Klanec	7
Velike Loče	5
Ocizla	4
Dane pri Divači	3
Slope	2
Hotična	2
Materija in Povžane	2
Rožice	1
Skupaj ledenic	80

Naštete ledenice so bile v zasebni lasti ali v lasti vaških skupnosti. In zanimivo je, da se njihovo število z oddaljenostjo od Trsta zmanjšuje.

Led za obstoj in hlajenje hrane ter pijač, za potrebe mesnic, ribarnic, gostiln, pivovarn... so shranjevali v takratnih zamrzovalnikih - ledenicah. Kako je potekalo skladiščenje ledu?

Katja: Skladiščenje ledu se je pričenovalo pozno v jeseni, ko je pritisnil mraz in je voda v kalih začela zmrzovati. Lastniki ledenic so vsak mesec ali v hujšem mrazu vsak drugi teden najemali delavce za spravljanje ledu.

Seveda pa je bilo treba še prej led v bližnjem kalu ali (redko) potoku nasekati na kose ali plahte (kakšnih 5 do 10 metrov dolge), jih spraviti do ledenice in tam vsako plahto razsekati na primerno velike kose pravilnih oblik in kar najbolj enakih dimenzij.

Led so metali v ledenico v pokončni legi, da se nasekani bloki niso lomili. Pri tem so si pomagali s kavliji. Bloke so nizali v vrste podobno kot skrle, med posamezne plasti ledenih blokov pa so poglagali bukovno listje, da se kosi ledu

niso med seboj ledinili ali sprijemali in zaradi toplotne izolacije... Seveda je morala biti zunanja temperatura za skladiščenje ledu obvezno pod 0 stopinjami Celzija. Potem so ledenico skrbno zaprli, da je ohranjala temperaturo čim bolj pod lediščem vode. In tako zaprta je ostala do prvih toplejših pomladanskih mescev ter začetkov odvažanja ledu kupcem.

In kako je potekal prevoz ledu v Trst?

Boštjan: Ledene bloke so prevažali s posebnimi vozovi - kasoni, ki so zmogli breme kakšnih 3.000 kg ledu. Seveda so led dobro pokrili z vrečevino ali s platnom. Vprega je bila najpogostejše volovska, uporabljali pa so tudi konjsko. Od doma so odhajali v zgodnjih urah, da je bil tovor v Trstu že ob zori. Carine ni bilo, za tehtanje ledu pa so se ustavljali na daciji (ostalo blago, živina, kokoši, meso, fižol, žgane pijače...so bili obdavčeni).

Na vajinem raziskovalnem območju je tudi največja ledenica v Sloveniji. To je ledenica pri Kačičah?

Katja: Ja! Poleg tega, da je ledenica pri Kačičah največja pri nas, v Sloveniji, je tudi ena izmed najbolj ohranjenih. Njen ostanek je viden z magistralne ceste Ljubljana-Koper. Značilnost 19 metrov globoke in 27 metrov široke ledenice s prostornino 4.000 kubičnih metrov je 22 metrov visok steber, ki je nekdaj podpiral streho, sedaj pa prosto štrli iz nje. Njena posebnost je tudi leseno spiralno korito ob stenah, po katerem so ledene klade spuščali vanjo.

Ledenico pri Kačičah so zgradili leta 1860. Gradili so jo mesec dni, krstila pa jo je vaška "šlogarica" ob polni luni z vedrom vode. Zaradi velikosti ledenice je njen lastnik gostilničar Mušič iz Trsta odkupoval led od kmetov iz okolice po 1 goldinar za voz tovora, kmetje iz oddaljenejših krajev pa so dobivali za voz pripeljanega ledu po 2,5 goldinarja. Ob ledenici je dal Mušič zgraditi še manjšo hišo in tehtnico.

LEDENIČARSTVO

Ostanki Rudetove ledenice v Hrpeljah
leta 1921

Kačiška ledenica
v primerjavi z velikostjo človeka
foto: Katja Hrobat

Napolnjena ledenica je zmogla hraniti kakšnih 50 ton ledu. Njegovi največji odjemalci so bili Dreher, Jutman in pristaniško skladišče v Trstu... S smrtjo njenega lastnika Mušiča leta 1906 pa je ledenica pri Kačičah začela propadati.

V prvi polovici tega stoletja je začelo ledeničarstvo upadati. Zakaj?

Boštjan: Italijanske oblasti so uvedle davek na led, zato so kmetje prenehali s sicer donosno dejavnostjo. Poleg tega pa je umetna pridelava ledu po prvi svetovni vojni leta 1920 izpodrinila njegovo pridobivanje v naravi...

Vajina naloga je zagotovo zelo zanimiva. Katerim dejstvom bi se nepoznavalci najbolj čudili?

Katja: Posebno zanimivo se mi zdi, da je bilo na Kozini v prvih tridesetih letih tega stoletja devet družin in samo ena med njimi ni bila lastnica ledenice!

Ali nosi vajina raziskovalna naloga poleg samih raziskovalnih sporočil še kakšno posebno sporočilo, morda opozorilo nam vsem?

Katja: Hotela sva ekološko osvestiti ljudi, ki uporabljajo ledenice za javna smetišča. In najin cilj je bil tudi, da bi seznanila ljudi, predvsem mlajše, z delom in življenjem prednikov v našem okolišu. Ledenice so namreč del naše zgodovine in kulturne dediščine!

"Strokovnjaki novogoriškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine uvrščajo ledenico pri Kačičah med spomeniško zaščitene tehniške spomenike in dali so pobudo za njeno obnovo oziroma zaščito, kar je zelo pomembno. Ledenico so pomagali čistiti sežanski jamarji in prostovoljni gasilci. Led iz nje sicer danes ne bi bil najbolj primeren za hlajenje piva, je pa ledenica dobila svojo vizualno funkcijo. Kdorkoli jo vidi, je nad njeno arhitekturo očaran in

presenečen hkrati". Tako sta napisala v svoji nalogi Katja in Boštjan.

Hvala vama, mlada raziskovalca, da sta vedenje o ledeničarstvu in ledenicah obudila in ledenice obvarovala pred pozabo in - upam - tudi pred nadaljnjim propadanjem ter izginenjem!?

Naj bo ureditev ledenice pri Kačičah za zgled in opomin vsem, ki malo-marno prezremo kup smeti, ki zapeljejo "razsut" avtomobil v bližnjo dolino, in vsem, ki kakor koli zastrupljajo naravo. Očiščen planet Zemljo dolgujemo preteklim in prihodnjim rodovom, če nas že lastna usoda v smrdljivem in strupenem okolju ne zanima!

KAMNITA DEDIŠČINA MOJEGA KRAJA

Zveza prijateljev mladine Slovenije je v šolskem letu 1993-94 razpisala za osnovne šole med drugimi tudi raziskovalno nalogo mladih geologov. Izbrati je bilo mogoče med dvema projektoma - Moj kraj v Valvasorjevem času in Kamnita dediščina v domačem kraju... Predstavljamo vam obsežen raziskovalni projekt učencev osnovne šole Antona Šibelja-Stjenka iz Komna, katerih delo je ob pomoči učiteljic usklajevala in vodila mentorica Zdenka Jerant-Ličen. V predstavitvi njihove naloge z naslovom "Kamnita dediščina mojega kraja" pa je s podatki pomagala ravnateljica komenske šole Nada Lozej.

Ravnateljica OŠ Antona Šibelja-Stjenka gospa Lozejeva je takole predstavila projekt in razloge zanj:

"...Ob načrtovanju dela za šolsko leto 1993-1994 sem želela, da bi se naši učenci vključili v kakšen projekt, ki bi jih pritegnil k sodelovanju čim več in vzbudil njihovo zanimanje za raziskovalno delo, hkrati pa pritegnil tudi pozornost širše skupnosti. In odločili smo se za sodelovanje na natečaju Zveze prijateljev mladine Slovenije, ki je za mlade geologe razpisala dve raziskovalni nalogi - Moj kraj v Valvasorjevem času in Kamnita dediščina v domačem kraju. Odločili smo se za drugo in jo poimenovali **Kamnita dediščina mojega kraja**.

Projekt zajema: portale, kamnite okenske okvire, kamnite nadzemske dele vodnjakov, kamnite mize, kamnite stebre in stebičke, kužna znamenja, spomenike, kapelice in druga znamenja, kamnita korita, kamnite možnarje, opestrine ali vogelne kamne in babe pri kozolcih. V njem so sodelovali učenci več krožkov - geografskega, zgodovinskega, fotografskega in likovnega. Pod vodstvom mentorice Zdenke Jerant-Ličen in ob sodelovanju drugih učiteljic so zbrali na terenu veliko gradiva. Veliko so jim pomagali tudi krajanji z različnimi informacijami in podatki. Zbrano gradivo so uredili in poslali na Zvezo prijateljev mladine Slovenije.

Ker je projekt zelo obsežen, se zavedamo, da smo šele na začetku. Zato smo si zadali za nalogo, da ga bomo v naslednjih

letih dopolnjevali po posameznih področjih, dodali pa mu bomo še projekt o naravni dediščini mojega kraja.

Volje in želja imamo dovolj, žal pa nam za uresničitev načrtovanega primanjkuje denarja. Za

pomoč smo prosili sekretariat za gospodarstvo in družbeno planiranje skupščine občine Sežana. Upamo, da nas bodo finančno podprli in tako pomagali k spodbujanju raziskovalnega duha v mladih Kraševcih!"

VSEBINA IN SOAVTORJI

Raziskovalna naloga komenskih učencev - interesno združenih v krožkih, kot so: geografski, zgodovinski, fotografski in likovni - z naslovom "Kamnita dediščina mojega kraja" sestoji iz naslednjih delov:

1. Vsebinski pregled
2. Nalogo so oblikovali
3. Slovarček
4. Uvodna beseda
5. O mojstrih, ki so oblikovali kamen
6. Kamen, samo kamen, kamren...
7. Vodnjaki
8. Portal pri portalu
9. Kamnite kraške vasi v verzih
10. Dve kraški vasi - Kregolišče in Tomačevica
11. Skrb za slovensko kulturno dediščino tako... in drugače
12. Seznam literature

Raziskovalno nalogo "Kamnita dediščina mojega kraja" so opravili pod mentorstvom Zdenke Jerant-Ličen člani fotokrožka osnovne šole Antona Šibelja-Stjenka iz Komna s Sergejem Coljo, člani likovnega krožka in 26 učencev:

Andrej Bandelj, Marjetka Jelen, Karin Jeranče, Martina Milanič, Andrejka Ritenšek, Valentina Suban, Damjan Ščuka, Karmen Švara, Sanja Terčon in Tanja Terčon iz 7. a razreda;

Alenka Godnič, Jasmina Kermolj, Irena Lah, Anita Petelin, Nataša Šavli in Mojca Švara iz 7. b razreda;

Katja Colja, Tjaša Jazbec, Maurizio Labinaz in Neli Tavčar iz 8. a razreda;

Anita Frankič, Davor Karanovič, Petra Mozetič, Leonida Pangos, Denis Peric in Mitja Pipan iz 8. b razreda.

Ker obsega zbrano in urejeno gradivo komenskih šolarjev več kot 170 strani pisnega in slikovnega sporočila, smo se odločili v naši reviji izbor vsega najpomembnejšega objaviti v nekaj nadaljevanjih. Tokrat predstavljamo poleg vsebine in vseh sodelujočih učencev ter priložnostnega slovarčka v projektu uporabljenih krajevnih in narečnih izrazov še uvod v raziskovalni projekt!

UVODNA BESEDA

S projektom o kamniti dediščini našega kraja se je spoprijelo nekaj učenk in učencev dveh sedmih in dveh osmih razredov naše šole. Naloga je bila že takoj zanimiva, a tudi težka - obsežna. Se pa šele sedaj, ko je dokončno urejena, zavedamo, koliko stvari bi še morali raziskati. Kras je zrasel na kamnu, zato sta pravzaprav vse življenje in vsa preteklost Kraševcev prevzeta z njim. Še pesnik je rekel: "Kamen, kamen, samo kamen..!"

V našem šolskem okolišju je najmanj dvajset vasi in zaselkov. In v vsakem je kaj videti. Toda, nekateri so skoraj zapuščeni, drugod nimajo več mladih, ki bi zdaj hodili v šolo. Zato so imeli prednost pri obravnavi predvsem tisti zaselki in vasi, iz katerih so tudi učenci 7. in 8. razredov. Nekateri so kamnito dediščino svojega kraja prav ljubosumno urejali; če so našli kakšno posebno kamnito okno ali portal, so bili nanj prav ponosni. Kot, da nas je to bogastvo kamnite, tehnične dediščine šele zdaj povsem osvojilo!

Učenci so hodili od hiše do hiše, spraševali, risali, merili, fotografirali. Utrinjale so se lepe misli, iskale pozabljene besede. Nekaj podatkov smo pa našli tudi v gradivu Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine... Gradiva je bilo vse več in več; in večkrat smo našli še kaj lepšega, starejšega,... a kaj, ko je čas tekel...In nazadnje smo prišli do ugotovitve, da smo skoraj na začetku.

Še imamo kamnito bogastvo, prav ponosni smo nanj; verjetno pa so ga še pred nami znali bolje

ceniti tudi meščani, tujci; veliko zapuščenih, najlepših, tipičnih kamnitih kraških hiš so kupili in zdaj se spet odpirajo kalone in oživljajo borjači. V kamnitih okenskih okvirjih in in kamnitih posodah cvetijo nageljni. Kamni v zidovih okrog borjačev so nehali drseti. Trdno branijo domače pred burjo, pred pogledi... Največkrat le ob koncu tedna. In tudi vse več domačinov poudarja kamnite detajle: nič več ne razprodajajo špiljet in kamnitih korit. Če drugje ne, je skrb za kamnito kulturno dediščino vidna v kamnitih zidovih - ograjah okrog hiš... Vse več jih je... Vse manj je cementnih, železnih.

Našli pa smo tudi drugačne primere. In takrat nam je bilo hudo. Koliko čudovitih stirn, kamnitih stopnic, gankov, streh umira pozabljenih in zanemarenjenih!

Zdaj je naloga tu. Zadnji teden smo zbrano urejali; prej smo material le prinašali, se pogovarjali in spraševali. Predvsem pa

smo se veliko naučili. Spoznali smo, na primer, da najlepše fotografije kamnitih lepot in njihovih detajlov nastanejo v oblačnem vremenu...

Nasploh pa nas čaka še vrsta kamnitih prič naše preteklosti, da bi nam spregovorile. Zato si moramo še vzeti časa, da prezrto popravimo!

In še nekaj! Vsi smo hoteli ustvariti strokovne naloge, vendar se na strokovne izraze premalo spoznamo. In tudi sicer nismo tega delali v okviru kakšnega krožka, pa tudi pravega strokovnjaka nismo imeli. Njih smo le spraševali za nasvete.

Naš končni cilj je bil, da bi tudi drugod spoznali, koliko ljubezni so rodovi pred nami namenjali kamnu, edinemu gradivu, ki ga je bilo tod zares v izobilju. Vanj so upodabljali in klesali. Ga požlahtili. In ga vzljubili.

**Mladi ljubitelji
kamnite dediščine
na Komenskem**

Da boste lažje razumeli...

SLOVARČEK

borjač - dvorišče

gank - balkon

hram - klet

kamin - dimnik

kantina - klet

kalona/kolona - portal; kamnit vhod, zgoraj obokan ali raven; vedno le kot vhod na dvorišče pred hišo, ne pa kot vhod v samo hišo.

parton/porton - 1) v nekaterih vaseh vhod na dvorišče (borjač), le da je zgrajen iz dveh stebrov in zaprt z železno ograjo; 2) v nekaterih vaseh lesena vrata v zaprti kaloni/koloni.

pilj - sakralno ali ruralno vaško znamenje (drugod na Slovenskem: pil)

lor - žleb

škure - polknice

špiljete - klesani kamni, ki tvorijo okenski okvir

štirna - vodnjak

Ob delu je bilo zbrano bogato slikovno gradivo

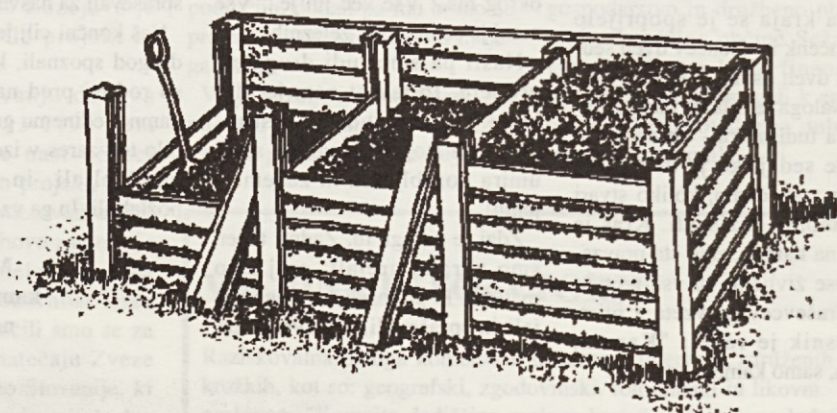

Koristna uporaba
komunalnih
ali gospodinjskih odpadkov

KOMPOSTIRANJE

USTVARJA HUMUS

V 1. številki revije Kras smo v sestavku inž. Zdenka Škrlja na 34. strani utemeljili naslovno misel "Komunalni ali gospodinjski odpadki sodijo v zabojnike" ter poudarili, kako smotrno je ločevanje bioloških odpadkov iz njih, saj so uporabni za pridelovanje humusa v kompostnem kupu. Obljubili smo še, da bomo poskušali prav za pravilno odlaganje bioloških odpadkov na kompostišča ob vrtovih, stanovanjskih blokih in na kmetijah narediti čim več... Tudi s poučnimi napotki v naši reviji. In v tej številki obljubo uresničujemo... Tudi zato, ker s kompostiranjem bioloških odpadkov razbremenimo gospodinjstvo za tretjino hišnih odpadkov, komunalno podjetje pa razbremenimo za vse biološke odpadke, če jih namesto v smetiščne kontejnerje ali zabojnike odlagamo na kompostne kupe!

Z dovoljenjem Jožeta Leskovarja iz založbe Barles, d.o.o., Senovo povzemamo glavne misli priročne knjižice "Abecednik o kompostiranju". Zanj smo se odločili, ker kratko, razumljivo in s slikami nazorno pojasnjuje, kako zbirati gospodinjske odpadke, jih koristno uporabljati in kako odlagati neobnovljive odpadke.

Uvoda misel

Narava ne pozna odpadkov. Proces njihovega recikliranja ali obnavljanja in ponovne uporabe, ki poteka v njej, nam je lahko za zgled tudi pri kompostiranju organskih odpadkov iz gospodinjstva in z vrta. Hkrati si ustvarimo jasno sliko, kako poteka naravno gospodarjenje z odpadki.

Osnovni pogoj za ekološko naravnano gospodarjenje z odpadki je: preprečevanje odpadkov, njihovo zmanjševanje in ponovna uporaba odpadkov. Seveda bomo lahko odpadke smiselno in učinkovito uporabljali le, če jih bomo

načrtno zbirali pri njihovem viru. In prizadevajmo si, da bomo tiste odpadke, ki jih ni mogoče znova uporabiti, kar najbolj zmanjšali!

Opadki, ki jih lahko znova uporabimo...

Letna količina gospodinjskih odpadkov doseže v masi na osebo v povprečju 200 do 300 kg ali po obsegu dva do tri kubične metre. Približno eno tretjino teh sestavljajo kuhinjski in vrtni odpadki, ki so organske narave. Te se pri ločenem zbiranju in shranjevanju lahko kompostira. Na papir, karton, steklo, stare tkanine, stare kovine in pločevinke, ki jih je mogoče reciklirati ali s predelavo spet uporabiti, pa odpadke približno 40 odstotkov mase vsebujejo gospodinjskih odpadkov. To pomeni, da lahko z ločenim zbiranjem omogočimo ponovno uporabo treh četrтин hišnih odpadkov in hkrati privarčujemo dragocene surovine ter energijo.

RAZBREMENI GOSPODINJSTVO ODPADKOV IN

Nevarni hišni odpadki, kot so: baterijski vložki, kemikalije, barve, laki, stara olja, zdravila in podobno so samo majhen del hišnih odpadkov. Ker so zelo strupeni, zahtevajo poseben način zbiranja in shranjevanja ter zelo odgovorno odstranjevanje. Zato bomo o tem v naši reviji še posebej pisali!

Od skupnih gospodinjskih odpadkov ostane tako samo še četrtnina, ki jih ne moremo reciklirati, pa jih je treba zato shranjevati ali sežigati!

Možnosti kompostiranja

Kompostiranje na domačem vrtu ima to prednost, da se hkrati s tem seznanjamo tudi z naravnim procesom gospodarjenja z odpadki. Kompostiranje in uporaba humusa iz zrelega kompostnega kupa potekata na določenem mestu in kraju.

To velja tudi za skupna kompostišča, ki so primerna za naselja z urejenimi vrtovi, za šole, dijaške in študentske domove, bolnice, domove za ostarele prebivalce in druge ustanove. Ob njih se ponuja tudi možnost, da se njihovi uporabniki oziroma prebivalci vključujejo v skupna prizadevanja za varstvo okolja.

V okviru javnih komunalnih služb se organizira decentralizirano kompostiranje. Mišljene so kumunalne vrtnarije, v katerih organske snovi nastajajo, a so jim te tudi potrebne.

V okviru javnih služb se organizira centralno kompostiranje organskih odpadkov na osnovi načrta o kompostiranju.

Poljedelsko kompostiranje je oblika, ki je tesno povezana s strukturo poljedelstva. Lastno poljedelsko gnojilo se meša z biološkimi odpadki.

Tudi če "odmislimo" kompostiranje v naravi in njegove naravne procese, ki tečejo samodejno, je to v vsakem primeru povezano z zavestnim varovanjem okolja. **Nagrada za vloženi trud je čisto okolje.**

Kompostiranje na lastnem vrtu...

Prostor za kompostiranje lahko uredimo na vsakem vrtu; tudi na manjšem. Zadošča že dva ali tri kvadratne metre površine. Delo bo uspešnejše, če bo prostor za kompostni kup zavarovan pred vetrom in če bo kup v polsenci, na primer v grmičevju.

Prostor za kompostni kup ogradimo z opeko, lesom ali žično mrežo. Taka ograda naj bo premakljiva, odstranljiva. Za pregraditev pa ne bomo uporabili impregnirane lesa, ker vsebuje škodljive kemikalije. Ograditev mora omogočati dobro prezračevanje kupa. In pri pripravi prostora moramo misliti tudi na to, da bomo morda sčasoma potrebovali prostor še za en kup. Ko bo prvi dozorel v humus, bomo odpadke odlagali na drugega!

Kompostiranje lahko v marsičem primerjamo z nastajanjem humusa na gozdnih tleh. Tudi v gozdu je končni proizvod razpadanja organskih snovi humus, ki nastaja zaradi delovanja mikroorganizmov. Ti potrebujejo dve skupini organskih snovi: 1. ogljikove

hitrate oziroma snovi, ki so bogate z ogljikom - **rjavi bioodpadki**, in 2. beljakovine oziroma snovi, ki so bogate z dušikom - **zeleni bioodpadki**.

Za nastanek zrelega komposta iz organskih odpadkov potrebujejo mikroorganizmi snovi iz obeh skupin bioodpadkov v intervalnem razmerju. To razmerje se imenuje **ogljik-dušikovo razmerje (C/N = 20-30:1 skupne mešanice)**. Če tega razmerja ni mogoče doseči pri kompostiranju v lastnem vrtu, moramo poskrbeti vsaj za to, da odpadkov ne nalagamo na kompostni kup v predebelih plasteh prve in druge skupine bioodpadkov.

Proces kompostiranja

Razkrojna faza (ki traja mesec ali dva meseca): V prvem tednu kompostiranja se lahko temperatura razvije do 60 stopinj Celzija in takrat se začne "slavnostna pojedina" milijonov mikroorganizmov. Toploljubne bakterije in glivice se hitro in nenehno množijo ter prebavljajo v začetku lahko razgradljive sladkor, škrob in beljakovine. V naslednji fazi se razkrajajo celulozni in leseni delci. Končni proizvod popolnega razpada so voda (H_2O), ogljikov dioksid (CO_2), amoniak (NH_3) in nitrat (NO_3). Tako se hranljive snovi v organskih sestavinah spreminjajo v začetne mineralne oblike. **Ta proces se imenuje mineralizacija.**

Vmesna faza (ki traja dva meseca do štiri mesece): V tem obdobju se temperatura v kompostnem kupu počasi znižuje do približno 40 in celo samo 25 stopinj Celzija. Razgrajevalno delo prevzamejo druge skupine mikroorganizmov in glivic (Titling, klobučaste glivice

ČISTO OKOLJE

itd.) ter manjše živalice. **Izhodne snovi in se-stavine se zvečine dokončno razkrojijo** in prostornina kompostnega kupa se zmanjša.

Faza zorenja (zrelo obdobje, ki se začne po preteku štirih mesecev, to je razkrojne in vmesne faze): Temperatura kompostnega kupa še naprej pada in se izravnava z zunanjo temperaturo. Življenjski prostor v njem obvladujejo male živalice, kot so: stonoge, špagaste živalice in na koncu rdeči "kompostni" deževniki, ki poskrbijo, da nastali humus dozori. **V strohnelem kompostu se začnejo združevati minerali in organske snovi**, pri tam pa nastaja zelo stabilen **humusni drobir**.

Seveda se vse tri faze med seboj prepletajo. Ločimo jih glede na temperaturne spremembe in njihove razdruževalne procese.

Zbiranje organskih odpadkov

Odpadki iz gospodinjstva: Za zbiranje organskih odpadkov v gospodinjstvu je dovolj velika petlitrška posoda, ki jo spraznimo vsak drugi ali tretji dan. Če jo

ne praznimo redno, mora imeti zaradi higienskih predpisov pokrov. Zeljne stržene, slab krompir ali krompirjeve olupke, star kruh in jajčne lupine sproti razrežemo oziroma zdrobimo na manjše koščke. Po izpraznjenju posode kuhinjske odpadke dobro premešamo z nekaj lopatkami presejane vrtnje zemlje, ki jo imamo vselej pripravljeno ob kompostnem kupu, in tako zmešane odpadke razporedimo po kompostnem kupu.

Na kompostni kup spadajo iz gospodinjstva naslednji odpadki: sadje in zelenjava, ostanki hrane, majhne količine pokvarjenih živil, jajčne lupine, ostanki mlečnih izdelkov (brez mleka), čajna in kavna usedlina (s filtrom), lasje, odmrle sobne rastline, stara zemlja lončnic, papir za domačo rabo (serviete, robčki, zavitki).

Nikakor ne spadajo na kompostni kup odpadki, kot so: steklo, kovine, papir (tiskovine, karton), tekočine, kosti, pepel, baterijski vložki, kemikalije, laki, ostanki barvil, zdravila, sestavljivi materiali (plastificirana embalaža), tetrapak, plenice), higijenski izdelki in vsebina vrečk in filtrov iz sesalnikov za prah. Te

shranjujemo ločeno in na posebej pripravljenem mestu, dokler ne gredo v uničenje!

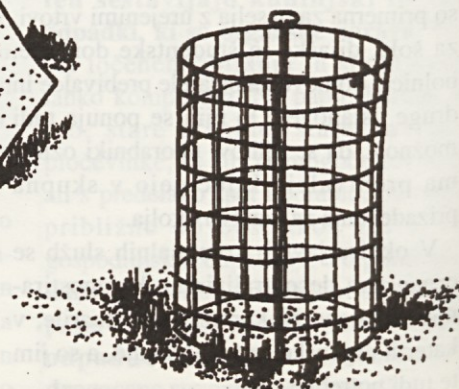
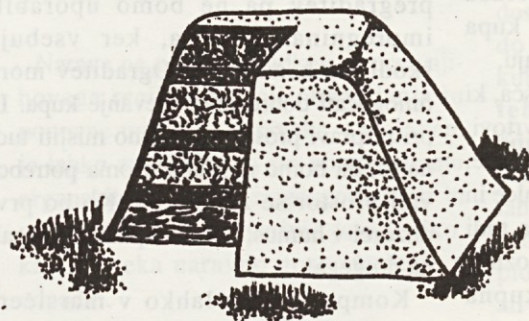
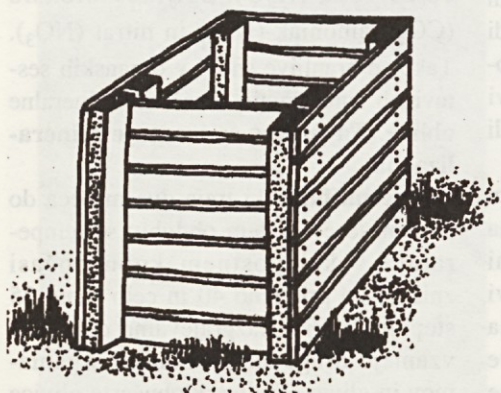
Odpadki z vrta: Listje, grmičevje, živa meja in lesni odrezki naj bodo vedno pripravljeni za mešanje z drugimi odpadki. Veje in vejice naj bodo razsekane s sekiro ali razrezane z vrtnimi škargami na 5 do 8 cm dolge delce. Za velike vrtove je koristno uporabljati rezalni stroj.

Med kompost spadajo z vrta: pokošena trava, ves plevel (pred cvetenjem), listje, drevesa, živa meja in grmičevje, ostanki rož, stebel, zelenjava in gnilo sadje. Plevel, ki je odcvetel ali že semen, je treba ločeno posušiti in požgati. Skupaj z vsebino vrečk in filtrov iz sesalnikov za prah!

Postavitev kupa za kompostiranje

Beseda kompost pomeni "skupek zbranega" (lat.: compositum). Raznovrstnost mešanice odpadkov z nekaj presejane vrtnje zemlje je pomembna za hitrejše delovanje organizmov v kompostu in za hitrejše pridobivanje humusnih sestavin.

KOMPOSTIRANJE V LASTNEM VRTU

POSTAVITEV KUPA ZA KOMPOSTIRANJE

Glavni prostor za kompostišče pripravimo tako, da na izbranem mestu v senci in zavarovanem pred vetrovi odkopljemo in z lopato odmečemo v širini enega metra in dolžini dveh metrov kakšnih 10 centimetrov zemlje in nanjo naložimo od 10 do 15 centimetrov debelo plast razrezanega lesa in listja. S tem zagotovimo prezračevanje komposta in preprečimo, da bi se kup močil od spodaj. Tak prostor zadošča za pripravo kakšnih dveh kubičnih metrov humusnega drobičja!

Na kup nalagamo organske odpadke, pomešane z vrtno zemljo v plasteh, ki so debele največ 15 centimetrov, vmes pa polagamo do 5 centimetrov debele plasti presejane vrtno zemlje. V višino naj kompostni kup ne preseže 120 centimetrov. Stranice naj bodo enakometne, poševne, nikakor ne navpične, vrh pa naj bo zaobljen. Proti dežju ga varujemo z nadstreškom ali ga prekrivamo z vrečami iz jute, nikakor pa ne s plastično folijo!

Prelaganje kompostnega kupa

Prelaganje kompostnega kupa pomeni mešanje razpadajočih organskih snovi, da se pospeši razkrojevalne procese. Notranjo vsebino kupa se razrahlja in prezrači, zunanje plasti se prenesejo v notranjost, nove količine kisika pospešijo delovanje mikroorganizmov, s povišanjem temperature se pospeši razkroj snovi in nastajanje humusa. Priporočljivo je kompostni kup preložiti vsake štiri mesece. In ko kompostni kup po dveh predložitvah doseže potrebno višino, nove organske odpadke odlagamo na nov kompostni kup.

Po šestih do dvanajstih mesecih kompostni kup dozori. Ustvarjen humus lahko uporabljamo kot hranljivo gnojilo na vrtu in za obnavljanje zemlje vsem lončnicam.

In še nekaj nasvetov!

Mikroorganizmi potrebujejo za svoje delovanje v kompostnem kupu primerno vlažno okolje. Kompostni kup se ne sme osušiti, niti se ne sme prepojit z vodo!

Zato ga je treba vseskozi vlažiti; še zlasti, če je v njem veliko suhih organskih odpadkov (listja, lesenih delcev). Če pa so odloženi odpadki zelo vlažni, je treba kup prezračevati z občasnim prebadanjem s kovinsko ostjo. Bolje je, če je kup bolj suh kot moker. Če pa se vseeno nekajkrat preveč premoči, a ni možnosti za izsušitev, je treba kompostni kup znova postaviti.

Vlažnost kompostnega kupa preverjamo ročno. V roko vzamemo pest premešanega komposta in ga stisnemo. Če je premoker, pricurlja med prsti voda. Če je presuh, vode ne čutimo, kompost pa razpade, ko pest odpremo. Primerno vlažen je kompost, če ostane z roko stisnjeni material skupaj (kot stisnjena gruda).

Za življenje in razvoj mikroorganizmov v kompostu je zelo pomembno prezračevanje. Zato organskih odpadkov v kompostnem kupu ne tlačimo... Slabo prezračenost kompostnega kupa ugotovimo po neugodnem vonju.

In še nekaj! Žagani odpadki in ostružki sodijo na kompostni kup le, če so iz čistega lesa (brez lepil, veziv in barvil). Listje leske, hrasta in kostanja vsebuje čreslovino, ki v začetni razkrojni fazi zavira kompostiranje. Zato je treba tako listje dodajati v zmernih količinah. Na kompostni kup sodijo tudi manjši kosi pokvarjenega mesa, ki pa jih je treba odlagati v središče, da ne pridejo do njih psi in mačke. Preveč mokre odpadke enakomerno porazdelimo po vsej površini kupa.

Ločeno zbiranje odpadkov, njihova predelava in kompostiranje koristi vsem: okolju, ker ga s tem manj obremenjujemo, in nam samim, ker je zdravo okolje osnova zdravega življenja. Koristi pa tudi našemu gospodarstvu, ker ponovna predelava odpadkov prihrani surovine in energijo. Zaradi tega lahko država zmanjša uvoz in zmanjša proizvodnjo energije!

Z vodstvom kmetijske zadruga VINAKRAS Sežana smo se dogovorili za serijo prispevkov o pridelovanju vina na Krasu ter o vsem, kar je s tem povezano. V tem, prvem prispevku, vodja kleti v omenjeni zadrugi in enolog Darko Cerkvenik, dipl. inž. agronomije, predstavlja kraški vinorodni okoliš - domovino kraškega terana.

Med Tržaškim zalivom, obronki Vipavske doline in Brkinskim gričevjem se razprostira Kraška planota, ki je med drugim tudi domovina kraškega terana. Kraška rdeča zemlja (terra rosa) in posebna klima z burjo ustvarjajo pogoje za pridelovanje tega enkratnega vina.

Z vinsko trto zasajenih 540 hektarov

Povprečna nadmorska višina Kraške planote je 300 metrov. Zgornji južni del Krasa je nekoliko višji in se proti severozahodu znižuje ter doseže v spodnjem delu, pri Komnu, nadmorsko višino od 200 do 250 metrov. Planota se naprej proti severozahodu in severu spušča v Vipavsko dolino in je tako posredno povezana z morjem. Na severovzhodu se odpira proti Nanosu in dopušča vpliv celinskega podnebja. Z jugozahodne strani loči planoto od morja nižje, od 400 do 500 metrov visoko gričevje.

Na Krasu ni potokov in rek; padavinska voda takoj izgine v razjedeno prepustno apnenčevo podlago. Relief ali navpična oblikovanost je vrtačast in skalnat svet. Kraški vinorodni okoliš zajema poleg Kraške planote še njeno obrobje, tako imenovane Vrhe in Branico, kjer so značilna flišna tla, ki ločijo Kras od Vipavske doline.

Ves kraški vinorodni okoliš prištevamo med

Kraška planota - domovina kraškega terana

KRAŠKI VINORODNI OKOLIŠ

območja za pridelovanje kakovostnih trt in pridobivanje kakovostnih vin. Po podatkih agrokarte in letalskih posnetkov, narejenih za te namene v letu 1985, je v kraškem vinorodnem okolišu zasajenih s trto 54 hektarov zemlje.

Kakšne so toplotne razmere?

Toplota je življenjskega pomena za rast, razvoj in rodovitnost vinske trte. Ta začne brsteti, ko na pomlad doseže srednja dnevna temperatura 10 stopinj Celzija. Šeštevek dnevnih temperatur v urah, ki so višje od 10 stopinj C, imenujemo **vsoto aktivnih temperatur v vegetaciji**. In na Krasu je za kakovosten pridelek vina potrebna letna vsota aktivnih temperatur v vegetaciji od 3.000 do 4.000 stopinj C, medtem ko znaša po klimatskih podatkih ta vsota za vegetacijsko obdobje v kraškem vinorodnem okolišu okrog 3.370 stopinj C.

Cvetenje otežkočajo temperature ozračja, ki so nižje od 15 stopinj C. Temperature med 25 in 30 stopinjami C pa pospešujejo rast in diferenciacijo brstov. Ker sta fotosinteza in disimilacija neposredno odvisni od toplote, je najbolj ugodna temperatura ozračja za dozorevanje grozdnih jagod med 28 in 32 stopinjami C. Pozno spomladi prizadenejo trto vse temperature pod 0 stopinjami C, jeseni pa temperature okrog -4 stopinje C preprečijo dozorevanje rozg, ki so tako manj odporne proti zimskim pozebam. Minimalna srednja letna temperatura za vinsko trto je približno 8 stopinj C, medtem ko je srednja letna temperatura v kraškem vinorodnem okolišu približno 11 stopinj C.

Na spodnjem Krasu se zaradi odprtosti proti Vipavski dolini močneje uveljavlja sredozemski podnebni vpliv. Nasprotno pa vpliv kontinentalnega podnebja in višja nadmorska višina povzročata v zgornjem delu Krasa nekoliko ostrejšo podnebje. Ker začne vinska

trta na Krasu odganjati zvečine v zadnjih desetih dneh aprila, le redkokdaj prihaja do spomladanskih pozeb. Zgodnje jesenske posebe so verjetnejše zaradi podaljšane vegetacije vinske trte pozno v november. Nevarnosti zimskih poseb ni, saj temperature ne padejo pod -15 stopinj C.

Kazalce o toplotnih razmerah združimo v **termičnem koeficientu** ali količniku, ki je za kraški vinorodni okoliš 4,8.

Koliko sonca

Svetloba omogoča fotosintezo in tvorbo asimilantov v vseh zelenih delih rastline. Vinska trta zahteva v dobi rasti, odvisno od podnebnih razmer in sorte, od 1.500 do 2.500 sončnih ur.

Za prikaz dolžine trajanja sončne osvetlitve se uporablja tudi **heliotermični** ali sončno-toplotni **koeficient**. Ugodni pogoji za gojenje trte so tam, kjer so vrednosti tega koeficienta večje od 4,0. V kraškem vinorodnem okolišu je ta koeficient 5,0.

Padavin preveč in premalo...

Vlaga je poleg svetlobe in toplote odločilnega pomena za življenje vinske trte. Poleg količine in razporeditve padavin po mesecih je za njen normalen razvoj zelo pomembna tudi **vlažnost zraka**. Optimalna je med 70 in 80 odstotki, medtem ko je povprečna relativna vlažnost zraka na Krasu 74 %.

Letna količina padavin (približno 1.500 mililitrov na kvadratni meter površine) bi bila ob ugodni razporeditvi po mesecih za razvoj vinske trte celo prevelika. Na Krasu pa se pojavljata med letom dva minimuma ali dve pomanjkanji padavin. Prvo pomanjkanje nastopi v februarju ali marcu, kar bistveno vpliva na vegetacijo. Drugo pomanjkanje nastopi julija ali avgusta. To ni ugodno za

KRAŠKI TERAN

vinsko trto, ker grozdje potrebuje v času oblikovanja jagod obilo vode. Največ padavin pade proti koncu leta; včasih že v septembru, kar povzroča pokanje in gnitje jagod.

Hidrotermični koeficient pove, ali je na nekem območju dovolj vode za razvoj vinske trte. Ugoden vodni režim za vinsko trto kažejo vrednosti tega koeficienta od 1,0 do 2,0. Na Krasu je ta koeficient 2,37.

Poleg suše je največji problem burja...

Slana povzroča največ škode pozno spomladi v zaprtih in neprevetrenih dolinah ter vrtačah. Toča se na Krasu redko pojavlja. Tudi sneg je na tam območju redek pojav. Megla nastaja od časa do časa v novembru in decembru. Veter je na Krasu poleg suše največji problem. Glavna vetrova sta burja in jugo.

Burja je suh, mrzel veter, ki piha s kopnega proti morju. Na vegetacijo vpliva škodljivo, ker lomi mladike, trga listje, ob cvetenju močno izsušuje brazde pestičev, kar zmanjšuje oplodbo in povzroča osipanje

grozdja. Poleg tega močno izsušuje tla. Ker pa je burja pretežno zimski veter in piha v glavnem med vegetacijskim mirovanjem vinske trte, ne povzroča večje škode.

Jugo je topel, vlažen veter. Piha z morja in prinaša toplo ter vlažno vreme. Tudi ta veter je najpogostejši v zimskih mesecih.

Geološki podlagi sta na Krasu v glavnem dve. Ena podlaga so ploščati skladi, ki vsebujejo ostanke fosilov ali okamenelih bitij in rastlin. To so tako imenovani **komenski skladi**, ki so razširjeni okrog Komna in Gorjanskega. Pripadajo zgodnjekrednim apnencem, v katerih je apnenec skupaj s kremenom. Druga podlaga pa so **radiolitni apneni skladi**, ki jih sestavljajo kompaktni svetlejši apnenci iz zgodnje krede. Najdemo jih okrog Tomaja, Avbra in Koprive.

Z vodnim raztapljanjem kalcijevega karbonata (CaCO_3) in magnezijevega karbonata (MgCO_3) apnenci kemično preperevajo. Iz nekarbonatnega ostanka, ki se pri tem procesu sprošča, nastajajo plodna tla. Ta so zvečine zelo plitva, porasla s travo, z grmovjem in gozdnim drevjem, le v vrtačah in dolinah so debelejšje plasti zemlje. In tam so tudi vse

vinogradniške površine.

Vinogradi so razširjeni na rdečerjavih tleh, ki so reliktnega ali prvobitnega izvora. Poznamo jih pod imeni: **jerina**, **jerovica**, **terra rosa**. Ponekod je bolj razširjena **kremenica**, ki zelo hitro mehanično razpada in povezuje skelet tal, kar olajšuje obdelavo zemlje.

Rdeče in bele vinske sorte

V kraškem vinorodnem okolišu gojijo vinogradniki rdeče in bele vinske sorte. Zdaleč najpomembnejša in najbolj razširjena sorta je **refošk**, ki daje v ekoloških razmerah Krasa temno, rubin do karmin rdeče vino - **kraški teran**. Od rdečih sort pridelujejo kraški vinogradniki še: **merlot**, **chabernet sauvignon** in **berbero**.

Kakovost belih vin s Krasa, predvsem v zadnjih letih, dokazuje, da je kraški vinorodni okoliš primeren tudi za kakovostne in visokokakovostne bele sorte. Tako pridelujejo na Krasu odlično kakovost sort: **chardonnay**, **sauvignon**, pa tudi **malvazija**, **rebula** in **laški rizling**.

Ivan Štemberger iz Štjaka,
upokojeni kmet in vinogradnik

POSTAL SEM KMET, KOMAJ ŠTIRINAJST LET STAR!

Oseminšestdesetletnega
vinogradnika
Ivana Štembergerja
iz Štjaka št.8 sem spoznal
konec februarja letos.
Obiskal sem Mozetičeve v
Gorjanskem, ki vam
svetujejo, kako prenoviti
hišo, da bo ohranila svojo
kraško prvobitnost,
in kot gojitelji koz
preskrbijo kozje meso ter
okusne in zdrave izdelke
iz kozjega mleka...
Tudi Ivan Štemberger je
bil tam, pa njegov sin
Ivan, ki nekaj sto metrov
nad Štjakom gradi
poslopje za kmečki
turizem. Da bi jima
arhitekt Miloš Mozetič
svetoval, kako rešiti nekaj
gradbenih nadrobnosti...
Beseda je dala besedo in
nepričakovano srečanje
s kmetom Ivanom,
poznanim med vinograd-
niki Vipavske doline in
kmetijske zadruga
VINAKRAS iz Sežane,
se je sredi maja
nadaljevalo v njegovem
domu z naslednjim
pogovorom...

Gospod Štemberger, pred manj kot tremi meseci sva si pri Mozetičevih ob stisku rok rekla: "Na svidenje v Štjaku!" Zdaj sem tu, pri vas, da za revijo Kras še enkrat poveste kaj tistega iz pogovora v Gorjanskem in še kaj drugega! Vprašanj je precej...

Kdaj ste se rodili in kje?

Rodil sem se 6. februarja 1926 kot četrti otrok v družini očeta Ivana Štembergerja in matere Marije Štemberger, rojene Pavlič. A to ne v tej hiši, Štjak št.8, kjer prebivam z ženo Pavlo in s sinom Ivanom, ampak v hiši št.39, ki stoji čez cesto...

In šole? V kakšne ste hodili in kje?

V šolo sem hodil tukaj, v Štjaku. Bila je osemletka, toda pravih razredov s popolnim učnim programom je bilo le pet. Učenci šestega, sedmega in osmega razreda so v glavnem ponavljali učno snov prvih petih razredov... V šolo sem zelo rad hodil. Bila mi je v spodbudo, ne v breme. Izdeloval sem jo z "ottimo" ali odlično oceno. In bilo nas je v njej veliko; v letu 1937, na primer, kar 134!

Ker sem po veljavnih italijanskih zakonih z izpolnjenim štirinajstim letom 6. februarja 1940 izpolnil šolsko obveznost, se je s tem moje šolanje končalo. Čeprav šolskega leta še ni bilo konec, sem že v februarju prejel končno spričevalo, da sem dokončal osemletko. V njem je

zapisana najboljša možna ocena.

Rekli ste, da je bilo s tem vaše šolanje končano. Zakaj in kako?

Med šolanjem mi je oče večkrat omenil, kakšne načrte ima z menoj. "Po končani osemletki boš šel še v kmetijsko šolo v Pazin!" je nekoč razkril svoje namene. A ostalo je le pri njih. Že 9. maja 1940 je oče umrl in tako z mojim nadaljnjim šolanjem ni bilo nič.

Prevzeti sem moral skrb za kmetijo in delo na njej, saj sem bil po očetovi smrti edini možki. Poleg mame sta bili v družini in s tem na kmetiji še dve sestri, starejši od mene osem let in tri leta... Dela pa je bilo zares veliko, saj smo tiste čase letno pridelali v povprečju od 60 do 70 hektolitrov vina. Brez kakršnih koli strojev, z dvema ročnima nahrbtnima škropilnicama, še brez rogačk za okopavanje trt. Imeli smo samo štrpace... Zaradi prepotrebne gnoja, za domače potrebe ter za prodajo mesa in mleka, je imela kmetija še živino, tudi do deset ali dvanajst glav! Pšenico, rž, ječmen, ajdo, krompir in fižol pa smo pridelovali le za doma.

In tako ste, komaj v petnajstem letu starosti, postali kmet?

Da! Spominjam se pogovora z očetom. Bilo je osem dni pred njegovo smrtjo. Takole mi je govoril: "...Kmetijo prevzameš ti! Ne zahtevam, da bi bil njen

suženj, a na srce ti polagam, da zanjo poskrbiš in njene zemlje ne zapraviš, razkosaš...! Mama ima denar v banki. Sestrarna gre za vrednost treh volov dote in nujna bala vsaki, če se poročita. Sicer imata vsaka svoj kot na kmetiji z vso oskrbo za normalno življenje. Morata pa po svojih močeh z delom na kmetiji pomagati...!

In postal sem kmet, komaj kaj več kot štirinajst let star!

Kako pa je bilo, ko se je pričela vojna?

Junija 1940 se je za nas pričela druga svetovna vojna... S partizani sem se srečal kmalu, saj so imeli prvi svojo postojanko pod Štjakom že v septembru 1941. Agitirali so za pridobivanje somišljenikov. In razumljivo je, da sem iskal z njimi stike. Seveda, v popolni tajnosti.

Spominjam se tudi enournega pogovora s takratnim voditeljem vipavske partizanske čete Ivanom-Slavkom Mohorčičem, doma iz Lož pri Vipavi. Pripovedoval mi je o partizanih, o beli gardi, da je cilj partizanov predvsem uničiti fašizem in uresničiti idejo o brezrazredni družbi... Na vprašanje, ali bomo po zmagi nad fašizmom in po koncu vojne Slovenci združeni, mi je pojasnil, da v brezrazredni družbi to sploh ne bo pomembno, ker da za brezrazredno družbo sploh ni važno, ali bo tod, kjer živimo Slovenci, po vojni Jugoslavija ali Italija. V taki družbi, je dodal, narod sploh ne bo važen...

OBRAZI

Čeprav mi marsikaj, kar sem slišal, ni bilo všeč, sem boj partizanov povezoval z bojem proti fašizmu in z bojem za slovenstvo... Odločil sem se, da se jim pridružim. Še zlasti v februarju 1943, čeprav bi s tem ostala kmetija brez moških rok. Iz zaupnih virov smo zvedeli, da Italijani pripravljajo vpoklic moških v italijansko vojsko, rojenih v letih 1925 in 1926. S še tremi

domačini sem iskal zanesljivo zvezo s partizani, ki jih tistikrat v bližini Štjaka ni bilo več. Zveza pa ni uspela.

In 5. februarja so nas fašisti in karabinjerji prehiteli. Odpeljali so nas...

V italijanski vojski sem bil tja do njene kapitulacije, ko sem na Sardiniji podpisal izjavo, da se želim pridružiti narodnoosvobodilni vojski v Jugoslaviji.

Hotel sem domov. A mi ni bilo dano! Slovence, ki smo bili italijanski državljani, so razporedili pod komando VII. ameriške armade. Zanj sem delal s svojo desetino, seveda brez orožja, sicer pa bil vključen v narodnoosvobodilno gibanje.

Bi se spomnili še, kako je bilo po vrnitvi v Štjak? Kmetija vas je čakala. Pa tudi nove razmere

v osvobojeni domovini... Kako je bilo?

Domov sem se vrnil oktobra 1945. Poprijel sem delo na kmetiji in sodeloval v vseh vaških aktivnostih. Že naslednje leto so me pridobili, da sem postal kandidat za SKOJ, to je Zvezo komunistične mladine Jugoslavije. Sicer pa sem bil član izvršnega odbora SZDL v krajevnem odboru Štjak. Odgovarjal sem za agitprop, to je za propagando, in urejeval stenčas ali štjaški stenski časopis... Seveda sem si kmalu "nabral" najrazličnejše zadolžitve in funkcije. Leta 1947 sem postal predsednik mladinske organizacije v Štjaku in vseh funkcij je bilo kar devet...

Ker pa sem bratrancu nekoč obljubil, da mu grem za birmanskega botra, in obljubo tudi izpolnil ter šel v Trst na birmo, so me po vrnitvi močno kritizirali. A se nisem pustil omejevati, saj sem že imel o novi oblasti in boljševizmu izoblikovano stališče. In zato je sledilo, kar sem pričakoval. Niso me sprejeli v komunistično partijo, kakor so storili z drugimi kandidati za SKOJ... In smo se razšli!

Je to pomenilo konec vašega družbenega in javnega udejstvovanja?

Sploh ne! Najprej so me ignorirali, nato so mi nagajali. Kako so mi odvzeli živino zaradi obvezne oddaje, tega sploh ni več vredno omenjati... Vse šikane sem prestopal...

Leta 1951, ko so krajevni odbor SZDL ukinili, so me domačini kandidirali za svojega občinskega odbornika v občino Štanjel, pa za svojega delegata v Vinarsko zadrugo Vipava. V njej sem bil tri leta v nadzornem odboru, potem sedem let v upravnem odboru in nekaj mesecev sem bil zadnji predsednik njenega zadrugskega sveta. Vse do njene ukinitve leta 1962. Da je bila to zares prava zadruga vinogradnikov, povesta dva podatka: leta

1951 je štela zadruga 650 članov, pred njeno ukinitvijo pa nas je bilo v njej združenih več kot 2100!... No, potem sem bil član upravnega odbora Kmetijske zadruge Sežana, sedaj pa sem v kmetijski zadrugi VINAKRAS član nadzornega odbora!

In kako je tu, v Štjaku pri Štembergerjevih sedaj? Vem, da ste že upokojeni, a še pomagate sinu Ivanu, ki je prevzel vaše delo?

Sedaj sem upokojeni kmet. Čeprav imam težave z zdravjem in težko hodim, še delam na kmetiji, ki jo je prevzel sin Ivan, sicer zaposlen na carini v Sežani. Največ seveda z nasveti, z organizacijo raznih opravil, pa tudi z vsakdanjim delom na domu. Vesel sem, da Ivanu pomaga tudi drugi sin Pavle, zaposlen v kobilarni Lipica.

Veste, za našo kmetijo je še vedno najpomembnejše vinogradništvo, čeprav ne več tako, kot je bilo pomembno nekdaj. Vse bolj se usmerjamo tudi v vzrejo konj, kar dopolnjujemo z živinorejo in sadjarstvom. Sedaj ima kmetija 19 hektarov zemlje, to je sedem hektarov več kot leta 1940, ko sem jo prevzel po očetu. Orne zemlje je slab hektar, 7 hektarov je košenine, en hektar je vinogradov in 30 arov sadovnjakov. Ostalo površino kmetije predstavljajo gozdovi in goličave.

Dvakrat ste nameravali zgraditi hlev za piščance, pa ni šlo. Zakaj?

Pred dvajsetimi leti sem se navdušil za gradnjo perutninskega hleva, a mi ni uspelo. Bili smo preštevilna družina in nujnega kapitala, to je bila četrtina predračunske vrednosti, nisem imel... Leta 1983, po upokojitvi, sem se še enkrat odločil za vzrejo piščancev. Že vse je bilo dogovorjeno s perutninskim kombinatom Neverke v Pivki. Ko bi v letu 1987 morali začeti graditi hlev, pa kombinat Neverke ni več

imel denarja za to. Takratna inflacija je sproti "požirala" vsak razpoložljivi dinar. In spet je šlo vse po zlu!

Odnehali pa niste... Vztrajate naprej in sinu Ivanu pomagate pri gradnji objekta za kmečki turizem. Kaj načrtujete?

Ker pozneje piščančjereja ni bila več zanimiva, sem kakršno koli misel o tem opustil... Sedaj pa sin zavzeto gradi tristo metrov nad vasjo objekt za kmečki turizem... Najprej bo to stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem za najnujnejše potrebe. Radi bi nudili gostom neoporečne domače pridelke in izdelke. Poleg domače hrane iz tega okoliša bomo gostom nudili predvsem pristne in neposredne odnose, mir z neokrnjeno naravo, aktivno preživljanje počitnic s poljubno izbranim delom na kmetiji za rekreacijo, če bo gost to želel, konjsko ježo in delo s konji, sprehode in izlete v okolici in enkratni razgled. S 521

metrov visokega Štjaka se vidi proti severovzhodu Nanos in proti severu rob Trnovskega gozda in Vipavsko dolino, proti zahodu spodnji Kras, proti jugu morje ter proti jugovzhodu Vremščico ter Istro v daljavi. Vse je gledalcu kot na dlani!

Seveda pa ostaja osnovna dejavnost na kmetiji še vedno vinogradništvo, ali ne? Kako kaj obetajo trte sedaj, sredi maja?

Trte kažejo zaenkrat celo boljše kot v normalnih letinah. Kako bo na jesen, ob trgatvi, bomo še videli! Spomnite se, kako dobro je trta obetala vse do srede poletja lani, potem pa se je vreme nekako zarotilo. In izgubili smo tretjino pridelka!

Med našimi trtami prevladujejo chardonnay, pinot (beli) in malvazija. Kakšne tri tone grozdja oddamo kmetijski zadrugi VINAKRAS, ostanek, to je približno 15 hektolitrov vina, pa ostane doma...

Tudi s sadovnjakom imate nekakšne načrte?

Včasih smo na naši kmetiji ustvarjali pomemben delež dohodka tudi v vzgojo in prodajo avtohtonih jabolk in hrušk. Sedaj njihova kakovost ne ustreza več zahtevam današnje prodaje. Ljudje še niso dojeli bistva marsikje drugod po svetu že uveljavljenega gibanja pri prehranjevanju "Nazaj k naravi!", pa zato še ni čutiti večjega zanimanja za avtohtono, neškropljeno sadje... Seveda moramo sedanje sadovnjake pomladiti in jih urediti, da bo pridelovanje sadja gospodarno.

S pomočjo sina Pavla si z Ivanom obetata razvoj nove živinorejske panoge - vzreje šolanih konj za prodajo poznanemu kupcu?

Živinoreja je pri nas sedaj bolj dopolnitev vinogradništva. Tudi zato, ker je ravninskih travnikov malo in je v bregu kositi težko,

STRANPOTA ČLOVEŠKE DRUŽBE

TUDI S KRIMINALOM ŽIVIMO

Božo Truden

Pomembni strokovnjaki sodijo, da je skokovito naraščanje kriminala znak globoke duhovne krize, ki vlada v sodobnem svetu. Čeprav so vzroki v resnici globlji, se lahko pridružimo takšni sodbi. Kriminal je postal ena izmed najbolj bolečih skupnih lastnosti sodobnega sveta. Analitiki razvoja in napovedovalci megatrendov, to je globalnih teženj v svetu, ugotavljajo, da se nezadržno in praktično brez nihanj razvijata le dve človeški dejavnosti: turistična in kriminalna.

Strah in negotovost, ki ju vzbujata kriminal, imata najmanj dve razsežnosti, ki neposredno in neprestano vplivata na kakovost človekovega življenja. Vsak posameznik je vse bolj ogrožen kot oseba, kajti napadi na ljudi so vse pogostejši. Še pogostejše pa je ogrožena človekova lastnina. Nevarnosti prežijo na človeka tudi v prometnih in drugih nesrečah, lahko je plen agresivnih preprodajalcev mamil, itd. Druga razsežnost se zdi bolj prikrita in nekoliko bolj oddaljena, vendar zato nič manj neposredna, kar se učinkovito kaže. Govorimo o organizirani kriminaliteti, saj kriminalna scena pravzaprav počasi prevzema gospodarsko in politično oblast ali nanjo vsaj močno vpliva. Pri tem gre že za neposredno ogrožanje demokratične družbene ureditve in s tem tudi za ogrožanje ekonomske, politične in vsakršne svobode vsakega posameznika posebej.

V ZDA so izračunali, da kar 83 odstotkov Američanov lahko pričakuje, da bodo vsaj enkrat v življenju žrtev kriminala. Pri tam pa ostaja kriminal nekaznovan. Verjetnost, da bo kriminalec prišel v zapor in odsedel večino kazni, je petkrat manjša, kot je bila leta 1960. Aretiranih je manj kot 10 odstotkov vlomilcev in samo 1,2 odstotka jih je zaprtih. Kriminalci odsedijo le eno tretjino kazni in tri milijone takšnih kriminalcev se svobodno sprehaja po ZDA. Policija ne zmore več svojega dela. Pred štiridesetimi leti so na vsakega nasilneža prišli več kot trije policisti, sedaj pa pridejo na vsakega policista več kot trije nasilni kriminalci. Glede na povečanje kriminala od leta 1960 bi Američani potrebovali pet milijonov policistov, imajo pa jih le 540 tisoč. Pri tem se zavedajo, da policija sama ne zmore premagati zločinstva; v to bo treba pritegniti vse družbene subjekte.

Župani največjih nemških mest so se zbrali na posebnem posvetu in v en glas vzkliknili: "Rešite naša mesta!" Čeprav razmere v Nemčiji

še zdaleč niso "ameriške", postajajo središča mest neobvladljiva. Človek se v okolici veleblagovnic srečuje z množico motečih odvisnikov (od alkohola in drog), brezdomcev, otrok, ki beračijo, skupin mladoletnikov. Policija v ZR Nemčiji terja vsaj tridesetodstotno povečanje števila policistov. Prisotnost in vidnost policistov na terenu vnovič postaja pomembna vrednota!

Nekateri ugotavljajo, da kriminaliteta ni nacionalna značilnost, ampak je posledica nemoči in brezizhodnosti v neki družbi. Količina kaznivih dejanj torej ni povezana toliko z narodi kot takimi, niti z bogastvom ali revščino, temveč je povezana predvsem s tem, koliko so družbe notranje trdne in povezane.

Podoba slovenske varnosti je (še) mnogo manj črna, kot pričata nemški ali ameriški primer. Razlogov za to je mnogo, nobeden med njimi pa ni tako močan, da bi nam preprečeval pot v Evropo in v svet tudi v tem smislu. Vse polno znakov je, da postajamo enakopraven član Evrope tudi po kriminalni plati. Nasprotje pri tem je le naša prometna varnost; vstopnico v Evropo bomo dobili le, če bomo prepolovili število mrtvih na naših cestah.

Sicer pa imamo prednosti, ki jih ne smemo zapraviti. Z organiziranim delom lahko ostanemo "oaza miru" v Evropi in našo varnost lahko ponujamo, na primer, v turizmu kot pomembno primerjalno prednost.

Seveda pa statistične ugotovitve le malo pomenijo tistim, ki so žrtve. Letno obravnava slovenska policija okrog 45.000 kaznivih dejanj; več kot 35.000 kaznivih dejanj so različni napadi na premoženje vseh vrst in več kot 2.000 kaznivih dejanj je ogrožalo življenje in zdravje ljudi.

Kljub v začetku ugotovljeni usodni povezanosti med rastjo kriminala in "razvojem" družb je kriminal mogoče preprečevati in zadrževati njegovo rast. Pri tem pa morajo sodelovati prav vsi: vsak posameznik, ustanove, družba, država in seveda policija. Skupni cilj je samo eden: čim manj žrtev!

Kljub v začetku ugotovljeni usodni povezanosti med rastjo kriminala in "razvojem" družb je kriminal mogoče preprečevati in zadrževati njegovo rast. Pri tem pa morajo sodelovati prav vsi: vsak posameznik, ustanove, družba, država in seveda policija. Skupni cilj je samo eden: čim manj žrtev!

še težje pa je na takem terenu pokošenino sušiti in seno spravljati. Postopno tak teren preoblikujemo v ozke terase, na katerih so možni strojna košnja, obračanje sena in njegovo spravilo.

V hlevu imamo sedaj pet ali šest glav živine ter pet konj. Konji so oziroma bodo za ježo gostov, s predanim in strokovnim Pavlovim delom pa že vzgajamo šolane konje za poznane kupce... Ali ni prav, da Pavle svoje bogato znanje kot dresurni jahač v kobilarni Lipica in državni reprezentant v dresurnem jahanju začne na nek način vnovčevati. Vloženi trud z vzgojo in ustvarjanjem vrhunsko šolanih konj naj se mu končno obrestuje!

Kako kaj prenašate svoj upokojenski staž? Je upokožitev olajšanje ali breme?

Ni toliko boleče, da se moraš nekega dne upokojiti. Bolj boli spoznanje, da ne zmoreš več toliko, kot si zmogetel prej... Če je to posledica človekove starosti, se še spoprijazniš. Če pa je posredni spoznanje, da ne zmoreš več zaradi bolezni, je to mnogo težje. Veste, to boli!

In za konec, gospod Štemberger, povejte še, kaj sodite o reviji Kras?

Revija Kras je velika pridobitev ne samo za Kraševce ampak za vse ljudi, ki se kakor koli zanimajo za Kras in kraško pokrajino. Le v roke jim mora priti! V njej je vse pomembno o Krasu in o tem predelu Slovenije zbrano na enem mestu. Revija je pisana zanimivo in razumljivo, neopazno poučno, a ne preučeno, in tudi pomalem kramljajoče! Zato vsakomur, ki jo kupuje ali si jo je naročil, priporočam, naj jo hrani. V njej so za dolge čase uporabne, koristne informacije!

Gospod Ivan Štemberger, hvala za prijeten pogovor!

Pogovarjal se je: L.R.H.

ZAVIST IN IZGOVARJANJE, KAKO JE DRUGIM LAŽJE, NIČ NE POMAGATA

Silva Matos

Izhodišče za poslovni uspeh, za uspeh pri delu in doma, za osebni vzpon in sploh za dobre medsebojne odnose je, da spoznavamo sebe, svojo človeško podobo... Da opazujemo svoje vedenje; da pozorno spremljamo, kako reagiramo v različnih okoliščinah in v različnih situacijah; da poskušamo razumeti, zakaj nas nekaj razveseli ali razžalosti, zakaj se nenadoma razjezimo, zakaj nas nekaj globoko prevzame.

Prav gotovo se tu in tam ukvarjamo tako s samim seboj - odkrito, kritično, a ne prestrogo... Bolje je odkrivati svoje lepe strani, jih utrjevati, saj nam to vpliva pogum. Na tak način se lahko tudi bolj samozavestno in z večjim zaupanjem približamo drugim ljudem. In drugega človeka lažje razumemo, ker se izraža na podoben način, kot to delamo mi; v vsaki reakciji, kretnji, v vsakem izrazu, spoznanju ima namreč delček našega načina. Človek pred našimi očmi je lahko jasna podoba, če se z njim ukvarjamo na tak način, s kakršnim se ukvarjamo s seboj in s svojimi značilnostmi.

Kolikokrat bi nam bilo v svojih medčloveških odnosih lažje, če bi se v sodelovanju z drugimi postavili v njihovo v kožo. Tudi v poslu bi lahko tako večkrat ponudili prav tisto, kar si poslovni partner želi, in na način, ki njemu najbolj ustreza. Ne moremo sicer delati namesto drugih, jim zagotoviti uspeha in ravnotežja brez njihovega sodelovanja. Toda sočlovek je kot podoba sredi svetlobe, če prepoznavamo in spodbujamo v njem tisto, kar moramo v

osnovi zagotoviti sebi za svoj uspeh in svoje ravnotežje.

Kako poslovnemu partnerju, sodelavcu ali pač sočloveku v komunikaciji dati dobro seme za drevo uspeha?

Največ lahko storimo, če:

- vso pozornost usmerimo v njegovo osebnost in umirjeno, a dovolj hitro in učinkovito, izrazimo veliko zanimanje za sodelovanje (Vedrino in uglajena mirnost odpirata poti do sočloveka!);

- z vsem svojim obnašanjem izražamo spoštovanje do njegove osebnosti (Iščemo tudi dobro, ne samo napake, nikakor pa ga ne podcenjujemo!);

- mu dopustimo, da lahko enakovredno sodeluje pri odkrivanju značilnosti posla, možnosti zanj, pogojev, problemov (Da to lahko storimo, mu moramo skrbno prisluhniti in dopustiti, da se počuti pomembnega);

- mu omogočimo ustvarjalno vzdušje, svobodo misli in podpiramo vsako njegovo potezo, vsakršno prizadevanje za dobro sodelovanje;

- gledamo na posel oziroma poznanstvo, ki ga sklepamo, dolgoročno, za partnerjevo in svojo prihodnost - tako, da obema vliva dovolj veselja, poguma in moči za dobro sodelovanje.

Ni dovolj samo moj uspeh! Le zaupanje v skupen uspeh - partnerjev in moj - vliva samozavest in voljo za skupno pot, pa naj bo to poslovna ali kakšne drugačna. Danes je okrog nas vse preveč zasidranih napačnih, meglenih predstav o možnem bliskovitem, naglem uspehu. Odražajo se v zgrehenih poslih, v

površnih "prijateljstvih", v ponesrečenih zakonih...

Izhodišče za dobro, kakovostno sodelovanje, ki se razvija, raste in pogloblja, je, da sprejmeš svojega partnerja, sodelavca takšnega, kot pač je. Seveda je to le izhodišče, kar pa še ni dovolj. Sprejeti moram tudi sebe, svoje delo! To pa pomeni, da moram sprejeti oba, obe strani - partnerja ali sodelavca in sebe. Nič ne pomaga, če se kar naprej samo pritožujem, če kritiziram, če vnašam vsepovsod svojo slabo voljo. Tudi zavist in izgovarjanje, kako je drugim lažje in boljše, nič ne pomaga.

To je samo znak, da si svojega posla ne upamo vzeti v roke, kot se reče. Kadar se namreč pojavijo težave ali kadar nismo uspešni, je treba pogumno odkriti vzroke za to in se stvari lotiti. Morda bo nujna kakšna sprememba, ker smo se že preveč navadili le enega načina dela? Ali pa bomo le spodbudili svoje sodelavce k večji zavzetosti, vložili nekaj več truda? Morda nam manjka odločnosti in poguma? Lahko pa smo zanemarili sodelovanje s poslovnimi partnerji, zanemarili odnose s prijatelji..?

Kako pogosto se zgodi, da se odprejo nesluteni svetovi povezanosti med ljudmi, če pokažemo samo malo lepši odnos do poslovnega partnerja, do sočloveka: samo nekaj drobnih pozornosti, nekaj žara in nekaj dobre volje, nekaj več pozitivnega mišljenja. S tem namreč razdremo ovire in blokade v komunikaciji, v kateri nam je morebiti upadel uspeh, upadel pogum in ob čemer nam je upadlo tudi srce. In spet bolj sproščeno pogledamo v prihodnost..!

USPEŠNO IN ZDRAVO ŽIVLJENJE

Ko VAŠI LASJE POTREBUJEJO NEGO

Lak, briljantina, žele... To so preparati, katerih enega ali celo več hranite doma v kopalnici za urejanje in nego svojih las. Pa res naredijo iz vaših las tisto, kar si želite?

Izbira pravega preparata se začne s tem, da najprej ugotovite, kakšen je tip vaših las. Tega določata dve pomembni značilnosti: zgradba las in njihovo stanje.

Zgradba las: tanki, srednji, močni lasje je oznaka, s katero so etiketirani ali označeni mnogi preparati za nego las. Določa, kateri med njimi je najprimernejši glede na njihovo zgradbo.

Stanje las: mastni, normalni, suhi lasje je oznaka, s katero si pomagata pri izbiri, katera posebna formula preparata in njegovih sestavin bo delovala najbolje.

Na osnovi zgradbe las in njihovega stanja ugotovite v naslednji preglednici, v katero skupino je mogoče uvrstiti vaše lase in kakšne preparate je priporočljivo uporabljati!

Zgradba las	Definicija	Kaj uporabljati?
Tanki/fini	Radi postanejo gladki; preparati radi zdrsnejo z njih.	Lahke preparate, povečajo volumen.
Srednji/normalni	Zlahka obdržijo obliko, stil ali kodre	Skoraj vse preparate, odvisno od las.
Močni/kodrasti	Lažje je česati mokre; praviloma so neubogljivi.	Težke, kremaste preparate, ki zmanjšajo volumen.
Stanje las		
Mastni	Umivanja so potrebni že konec dneva.	Nemastne, hitro sušече preparate.
Normalni	Umiti jih je treba po 2-3 dneh. So svetlejši.	Karkoli!
Suhi	Togi, statični lasje.	Preparate, bogate z olji in mehčalci.

Včasih pa so lasje tako izčrpani, da redna nega ne zadošča več in zato potrebujejo izdatnejšo terapijo.

Za take primere svetujem nekaj učinkovitih domačih postopkov!

Instant popravilo: Uporabite poltrajen šampon v nevtraln

ni barvi ali v barvi las vaše nianse. Oživil bo njihov lesk, njihov barvni odtenek pa bo ostal nespremenjen.

Zdravilna nočna kapa: Nanesite si na lase veliko utrjevalca ali mehčalca (odvisno od stanja las), nadenite si kopalno čepico in z njo na glavi prespite noč.

Mastni lasje: V mešalniku pretlačite dve breskvi, dodajte dve kavini žlički limoninega soka in dve skodelici čaja iz poprove mete. Pustite tako oblogo na laseh pol ure, nakar dobro izperite.

Suhi lasje: V posodi zavrite po eno skodelico mleka, vode in posušeni vrtničnih cvetnih listov ter pustite pripravek ohladiti. Hladnega prelijte v mešalnik, pretlačite z dvema zrelima bananama, dvema kavima žličkama medu in dvema kavima žličkama mandljevega olja. Oblogo vmasirajte v lasišče in lasišče zavijte s PVC folijo. Čez pol ure delovanja oblogo dobro izperite.

Prerasla pričeska: Starodavno in najučinkovitejše sredstvo za prerasle lase je olivno olje.

Vrtačite si v lasišče pol kavine skodelice olivnega olja po dolžini las, pustite olje učinkovati kakšno uro, nakar temeljito sperite s šamponom.

Prepričana sem, da boste po uporabi napotkov za nego svojih las zadovoljni!

Panda

Najbrž se še spominjate iz 2. številke naše revije sestavka dr. Edite Stok "Kajenje? Ne, hvala!" z opisi, kako pogosto kadilci zbolijo za rakom, in prispevka urednice rubrike USPEŠNO IN ZDRAVO ŽIVLJENJE Mojce Kušej, kako v Ameriki ponujajo naprave za lajšanje stresa? Njuni sporočili dopolnjujemo s predstavitev vsebine treh šolskih videokaset založbe Jaka iz Ljubljane, ki so neposredno ali vsaj posredno povezane z omenjenima sestavkoma. Predstavljajo bolezni 20. stoletje - rak in sladkorno bolezen ter stres, ki je rešitelj življenja in njegov uničevalec!

RAK - DISHARMONIJA V CELICI

Osemnajstminutna videokaseta "Rak - disharmonija v celici" išče odgovor na vprašanje, kaj se zgodi, da zdrave celice nenadoma postanejo rakasto tkivo, in na vprašanje, ali je rak usoda ali naključje? Osnovna ideja videozapisa je, da nam poskuša vidno predočiti vso zapleteno, a harmonično soodvisnost procesov v celici, in povedati, kaj se zgodi, da ta harmonična orkestralna celota začne v določenem trenutku igrati kot razglašen orkester in sejati smrt.

Dvajset aminokislin predstavlja osnovo vsega živega - ljudi, živali in rastlin. Biokemično "zaporedje črk" predstavlja dedno informacijo življenja: adenin k timinu, citozin h guaninu. Dezoksiribonukleinska kislina - DNK "daje" navodila, po katerih celica proizvaja ustrezne beljakovine. Če pa je pri tem le ena sama "črka" postavljena narobe, pride do najhujšega - pojavi se rak.

Ve se, da lahko zaporedje črk v DNK pomešajo zunanji dejavniki, ki izvirajo iz človekovega okolja, kakor tudi notranji, telesni lastni vplivi. In prav tako velja, kar često podcenjujemo, da lahko

ZDRAVJE

TRI POUČNE VIDEOKASETE ZALOŽBE JAKA

RAK DIABETES STRES

v veliki meri tudi sami preprečimo razvitje raka.

Videokaseta pojasnjuje, kaj in kako se zgodi, da zdrava celica nenadoma postane rakasta.

SLADKORNA BOLEZEN DIABETES GRENKO ŽIVLJENJE

Osemnajstminutna videokaseta "Diabetes - grenko življenje" predstavi in pojasni dve obliki sladkorne bolezni - mladostni ali juvenilni diabetes mellitus in starostni diabetes. Razloži vzroke, posledice in način zdravljenja. V ospredju so psihološke in socialne sestavine in razsežnosti bolezni. Drugo težišče videozapisa je v predstavitvi oblik in načinov za preprečevanje diabetesa pri odraslih.

Mladostni diabetes je obolenje imunskega sistema. To, da človek zboli za to boleznijo v mladih letih, je svojevrstna usoda. Starostni diabetes pa je v veliki meri "pridobljena" bolezen sodobne civilizacije. Neglede na razliko med obema oblikama diabetesa pa velja, da je bolezen v obeh primerih povezana z uravnavanjem sladkorja v krvi.

Šele z našo poučenostjo o bolezni lahko poglobimo razumevanje problemov in težav, ki jih imajo prizadeti bolniki. In

šele s tem jim lahko priskočimo na pomoč do te mere, da "jim biti sladkorno bolan ne pomeni nujno tudi grenkega življenja..."

STRES - MORILEC ALI REŠITELJ

Šestnajstminutna videokaseta poskuša pogledati za fasado tega tako pogostega in aktualnega pojava v našem življenju, ki velja nekako tudi za modni pojem. Zgovorni primeri pomagajo odkriti bistvo bioloških, fizioloških in psiholoških vzvodov. Pomemben del videozapisa je namenjen nasvetom in pojasnilom, kaj storiti, da bi se stresom mogli izogniti.

Florijan gre v šolo. Je pod vplivom izpitnega stresa. Boji se, da ne bo uspel. Iz biologije potrebuje dvojko, sicer se njegovi poklicni načrti ne bodo uresničili... Tipičen primer za trajen stres današnjega človeka, ki ga utesnjujejo pritiski civilizacije, strah pred konkurenco in možnostmi neuspeha... Florijan mora uspeti. Ob popolnoma določenem trenutku. Potrebuje namreč dvojko!

Stresni dejavniki sprožijo v telesu mehanizem prilagajanja - stresno dogajanje. Središče krmiljenja, žleza hipotalamus, je v medmožganih. Tja prihajajo alarmni signali. Hipotalamus

aktivira simpatični živčni sistem in na tej poti tudi nadledvične žleze. Ta izloča velike količine hormona adrenalina v krvni obtok. Adrenalin poviša krvni pritisk in stopnjuje delovanje srca. V krvi pa adrenalin uravnava stopnjo sladkorja in maščobne kisline. Sočasno sproži tudi drugo reakcijsko verigo, s tem ko sprosti sestavine, ki aktivirajo določene celice žleze možganskega priveska - hipofize. Ta odda signal naprej in sprosti v krvni obtok hormon ACTH, ki povzroči, da skorja nadledvične žleze izloči v kri velike količine kortizona. Ta hormon vpliva na mnoge organe, pri stresu pa je zlasti pomembno, da spodbuja tvorbo sladkorja in maščobnih kislin...Ko preneha delovanje stresnih dejavnikov, vzvratni mehanizem ustavi delovanje stresnega dogajanja - ACTH in kortizon zavirata krmilno središče v medmožganih, regulacijski krog se zapre. Vzpostavi se spet umirjeno izhodiščno stanje. Če pa stres ne preneha in če si stresna stanja prehitro sledijo, organizem ne najde izhoda. In potem nastopijo težave... Povišje se krvni pritisk; neporabljene maščobne kisline pospešujejo poapnenje žil; poapnenje žil in visoki krvni pritisk povečata nevarnost srčnega infarkta; povečano izločanje kortizona oslabi imunski sistem in s tem obrambno sposobnost telesa pred virusi in bakterijami, zmanjšana prekrvitev črevesja pospeši razjede želodca in dvanajsternika; stalno povečana dejavnost možganskega priveska zmanjša nastajanje hormonov v spolnih žlezah.

Maloprodajna cena za eno videokaseto s pošto dostavo - poštним povzetjem je 4.200,00 SIT. Kasete naročite lahko z naročilnico na zadnji strani revije ali po telefonu na št.: 061/131-50-07!

Založba Mihelač izdala knjigo Alojza Rebule VITALNOST "KAČJE ROŽE"

Tržaški pisatelj Alojz Rebula ob svoji sedemdesetletnici (21.7.1924), Šempolaj pri Trstu ne pregleduje nostalgичno svojega dosedanjega bogatega dela, v katerem je eden izmed vrhov roman "V Sibilinem vetru", pač pa je poln ustvarjalnega zagona pri Založbi Mihelač izdal svež in odmeven roman Kačja roža.

Tematika romana sega v narodnostni boj Slovencev na Tržaškem konec dvajsetih let, s posebnim poudarkom na prvem tržaškem procesu. Takrat je slovenska narodna manjšina izgubila več sto osnovnih šol, množično je bilo prisilno poitalijančevanje slovenskih priimkov, najhujša oblika tega terorja pa so bile smrtne obsodbe -

usmrčenih je bilo dvaindvajset Slovencev.

Vse to, ob številnih drugih strašljivih podatkih iz tega časa, seveda ne more pustiti ravnodušnega nobenega intelektualca, še manj pa človeka z umetniško senzibilnostjo. Tako se je Alojz Rebula narodnostnemu boju in iskanju narodne identitete posvetil v jedru svoje drame Kačja roža, nato pa psihološko bolj poglobljeno in s širšimi dimenzijami še v istoimenskem romanu.

Romanu dodaja posebno romantičnost tudi dvojna, slovenska in italijanska optika, ki pa se ne kaže samo na političnem terenu, ampak tudi širše v medčloveških odnosih; na eni strani kot romanski temperament in izrazita čustvena prežetost, na drugi strani pa kot prevladujoča razumska treznost. Tako roman

preseže tematsko ožje politično in zgodovinsko izhodišče in nam precej bolj odstira pogled v različne družbene sloje in s posebno psihološko veščnostjo tudi zarisuje zelo različne značaje.

Kačja roža je pripovedno razgibana do te mere, da že ob prvem prelistavanju romana opazimo menjavanje tretjeosebne pripovedi s prvoosebno in v kurzivu natisnjenim monologom Amosa Borsija, italijanskega humanista in razumnika, osrednje osebe tega dela. Italijanska obveščevalna služba ga iz Firenc pošlje v Julijsko krajino, še zlasti na priporočilo njegovega strica, bivšega D'Annunzijevega reškega legionarja.

Vendar gre pri tej izbiri za čisti nesporazum (Borsi sprva ne ve ničesar o obstoju Slovencev...) in tako Amos kot glavni protagonist romana začenja vedno bolj poosebljati neko širšo človeško tragiko v neuspešnem iskanju življenjskega smisla.

Četudi gre za zahtevno tematiko, je avtorju uspelo ustvariti berljivo pripoved, polno očarljivega in predvsem širokega romanskega vzdusja in posebne poetičnosti sredi opojnih vonjev kraškega rastlinja. S tem delom Alojz Rebula ponovno izpričuje, da zanj ni pomembno samo, kaj piše, ampak tudi, kako je to izpovedano, in pri tem se njegova pripoved opazno in seveda kakovosti v prid izdela iz široke razgledanosti klasičnega izobraženca, ki je vseskozi imel na voljo dve duhovni razgledišči, slovensko in italijansko, in je zato lahko z nekakšno primerjalno objektivnostjo in korektivnostjo ocenjeval in osvetljeval dogodke na obeh straneh...

Žal tudi sedanjí razvoj na političnem prizorišču kaže, da je Rebulov roman še vedno ali morda celo vedno bolj aktualen.

M.N.K.

Rebulov roman Kačja roža lahko naročite z naročilnico, objavljeno konec revije, za 1995 SIT. V ceni je upoštevan tudi 5-odstotni prometni davek. Ob poštni dostavi kupec plača poleg cene še poštnino!

Na obisku
v sirarskem krožku

DOBROTE, KI JIH JE VREDNO POSKUSITI IN POZNATI

Pavel Skrinjar

Bilo je v petek popoldne v maju, ko sem postal pred hišo Mozetičevih v Gorjanskem in potresel zvonček na vratih, da je zacingljaj, in počakal. Odprla mi je Klavdija, solastnica hiše in kozje črede, ter me povabila na sončno stran hiše. Tam je bilo zbranih kar nekaj ljudi. Nekateri so imeli v rokah fotoaparate. Fotografirali so dobre, ki so se ponujale na obloženi mizici. Bili so to člani fotografskega študijskega krožka, ki so prišli na delovni obisk k članom študijskega krožka sirarjev, katerih mentorica je Klavdija Mozetič.

Sirarski študijski krožek tvori pestra družčina šestih članov: Klavdija in Milivoj izdelujeta sire in izdelke iz kozjega mleka, Evgena in Karla izdelujeta sire in izdelke iz ovčjega mleka, Anica in Leonida pa svoje izdelke pripravljata iz kravjega mleka in sta se za to dejavnost odločili zato, ker mleka preprosto nista imeli kam dajati. To sta tudi članici krožka, ki prirajata doma vsako leto osmico. Krožkarji se sestajajo enkrat mesečno; njihovo delovanje pa je resnično študijsko.

Že na prvem srečanju so si zadali nalogo, da si bodo pomagali, vse izkušnje in pridobljena znanja izmenjavali in se lotili tudi skupnega projekta o pridobivanju in predstavljanju različnih mlečnih proizvodov ter o njihovi vsestranski uporabi. Ker je znanje prvi pogoj za kakovostno

delo, so se odločili zaprositi za pomoč strokovnjake, da bodo obiskali znane sirarje in sirarne in se tudi tako česa novega naučili.

Srečanje z mag. Jasno Pirjevec, ki je krožkarjem osvetlila vlogo mikroorganizmov v živilih, je bilo nadvse koristno, saj so se seznanili s higienskimi varovanjem svojih izdelkov. Strokovnjak iz zamejstva Danilo Čotar, dipl.inž., agronomije, pa jim je predstavil nekatere nove vidike pri proizvodnji mlečnih izdelkov in pri njihovi uporabi.

V marcu letos so se člani študijskega krožka podali v Benečijo in si ogledali dve vaški sirarni, objekt za kmečki turizem, v katerem nudijo gostom tudi izdelke iz kozjega mleka, ter kozjo farmo z vso tehnološko pripravo na proizvodnjo sirov. V aprilu pa je mentorica krožka Klavdija Mozetič sodelovala na vseslovenski razstavi "Dobrote slovenskih kmetij" na Ptuj, na kateri je prejela za predstavljenost kozje maslo srebrno priznanje in za kozji mladi sir v oljnim olju zlato priznanje.

Sonce se je že počasi začelo spuščati in nekatere kozice na bližnjem travniku so se že začele približevati staji, ko so člani fotografskega krožka poslikali še prostor, kjer Mozetičevi sirijo. Krožek vodi mentorica Vilma Colja, z njo pa so bili na študijskem terenskem fotografiranju še člani: Duška, Lora, Majda, Mateja, Maruška, Dimitrij, Jože, Maks in Robert.

Pred večerom je prišel na obisk še Radivoj, član kiparsko-slikarskega študijskega krožka. Skupaj smo se pogovarjali o tem in onem, seveda ob poskušanju različnih sirnih namazov in sirov, pa ob čudovitem, doma spečenem kruhu, kuhanih štrkljih in kozarcu dobrega belega domačega

vina. Ugotavljali smo, kako okusne so te dobrote, ki jih v tako imenovani prosti prodaji sicer ne poznamo, in kako prav bi bilo, da bi jih spoznali tudi drugi ljudje. In da bi jih morali narediti na nek način vsem dostopne!

Ne le zvezde, tudi planeti so zanimivi!

NA JUPITRU BO MOČNO TREŠČILO

Kras slovi med drugim tudi po čistem ozračju in po velikem številu jasnih dni ter noči. Zato si lahko zlasti na Krasu, kadar ne sije premočna luna, ljubitelji nebesnega svoda ogledujejo zvezde in ozvezdja ter planete sončnega sistema... Morebiti se še spomninate lanskega avgusta, kako zavzeto ste tisto izjemno noč zrlili v zvezde in pričakovali napovedan dež utrinkov? Tudi letos bo čez mesec spet nekaj zanimivega na nebu!

Nekaj takega, če ne še bolj atraktivnega se obeta za bolj zavzete opazovalce pojavov na nebu v začetku druge polovice julija... Novembra lani je namreč Brian G. Marsden iz Haward-Smithsonovega centra za astrofiziko v ZDA objavil presenetljivo novico, da bo periodični komet SHOEMAKER-LEAVY 9 v letošnjem juliju traščil na planet Jupiter. In kdor ima amaterski teleskop, bo dogodek, ki bo trajal kar nekaj dni, lahko tudi videl.

Astronomi z vsega sveta se že vneto pripravljajo na opa-

zovanje padca razpadajočega komete, sestavljenega iz dvaindvajsetih trdnih kosov, katerih premer je v povprečju en kilometer, in iz milijonov manjših delcev, ki jih obdaja v dolžini 100.000 kilometrov dolgem meglenem prahu. In imeli bodo kaj videti, saj se bo pri trku vsakega izmed teh največjih kometovih delov ob Jupitrovo površino sprostila strašanska energija, ki jo je mogoče primerjati za naša pojmovanja z eksplozijo 250.000 milijonov ton eksploziva TNT (trinitrotoluola)! Ti veliki kometovi kosi namreč potujejo po vesolju s hitrostjo 60 kilometrov na sekundo.

Ker je komet SHOEMAKER-LEAVY 9 razpotegnjen v tako dolgo vrsto sestavnih kosov, bo njihovo zadevanje ob Jupitrovo površje mogoče opazovati kar več dni. Brian Marsden pravi, da bo to med 18. in 23. julijem po univerzalnem času. V Sloveniji

bo to zanimivo dogajanje mogoče opazovati vsak večer po nekaj ur takoj po sončnem zahodu.

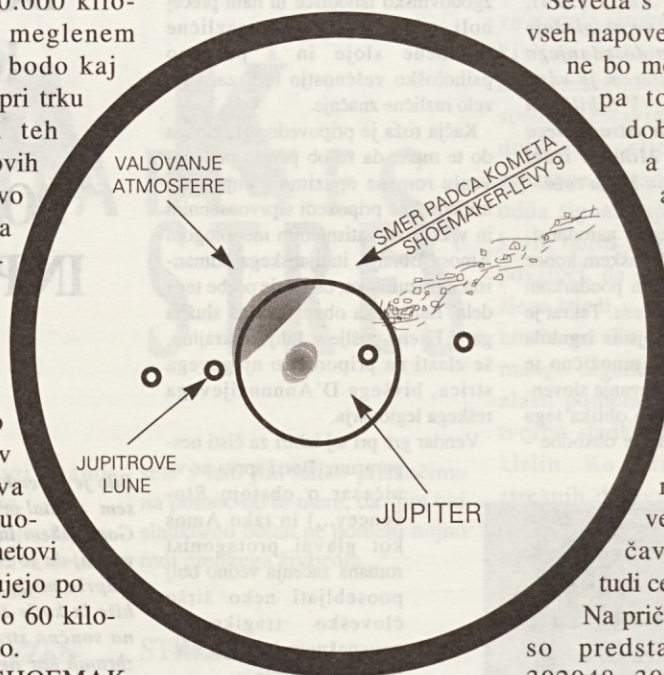
Astronomi menijo, da bo Jupitrova atmosfera ob trkih

padali na njegovo, našim očem nevidno stran, bo mogoče njihove učinke videti že po nekaj urah, saj se ta planet vrti zelo hitro.

Seveda s prostim očesom vseh napovedanih dogodkov ne bo mogoče videti. Bo pa to mogoče zelo dobro opazovati s amaterskimi astronomskimi teleskopi firme Tasco, ki jih uvaža kamniška podjetje TOLOS, d.o.o. Na zalogi imajo več tipov teleskopov, ki se razlikujejo po velikosti ter povečavi in zaradi tega tudi ceni.

Na pričujočih treh slikah so predstavljeni modeli 302048, 302911 in 302011 vsak z najpomembnejšimi posebnostmi in z maloprodajno ceno.

Teleskop 302048: premer objektiv 60 mm, goriščna razdalja 700 mm, okularja 12,5 mm in 4,0 mm, Barlowova leča 2,5x, povečave: 56-krat

mogočnih kometovih kosov močno zavalovala, možno pa je tudi, da kateri od kometovih delov trešči na katero izmed Jupitrovih lun. Niso pa si še enotni v oceni, na katero Jupitrovo stran bodo padali kometovi kosi. Če bodo

na, 129x, 175x in 402x, iskalo 5x24, azimutna nastavitev in trinožno kovinsko stojalo. Maloprodajna cena 45.160,50 SIT.

Teleskop 302011: reflektor tipa Newton, premer ogledala 114 mm, goriščna razdalja 900 mm, okularja 20 mm in 4 mm, Barlowa leča 2x, povečave: 45-kratna, 90x, 225x in 450x, iskalo 5x24, nemška ekvatorialna nastavitev, gibki vijaki za nastavitev in trinožno kovinsko stojalo. Maloprodajna cena 112.723,00 SIT.

Teleskop 302911: reflektor tipa Newton, premer ogledala 114 mm, goriščna razdalja 500 mm, okularja 20 mm in 4 mm, Barlowa leča 3x, povečave: 25-kratna, 75x, 125x in 375x, iskalo 5x24, nemška ekvatorialna nastavitev, gibki vijaki za nastavitev in trinožno kovinsko stojalo. Maloprodajna cena 115.723,00 SIT.

Izbrani amatersko astronomski teleskop s pripadajočim stojalom, s potrdilom o enoletni garanciji in z napotki za ravnanje z njim lahko naročite z izponjeno nepreklicno naroočilnico, objavljeno na zadnjih straneh revije Kras. V podjetju TOLOS, d.o.o., jamčijo, da boste teleskop prejeli po poštne povzetju najpozneje v sedmih dneh po prejemu naročilnice. Poštino plača prodajalec!

Seveda bi se amaterskega astronomskega teleskopa samo zaradi opazovanja padca kometa SHOMAKER-LEAVY 9 na Jupiter še ne izplačalo kupiti, toda nebo zlasti na Krasu ponuja brezštevilna opazovanja in prodiranja človekovega pogleda v vesolje... Zakaj se ne bi tudi vi in vaši svojci ter prijatelji navdušili za astronomijo?

Da bi kar najbolj ustregli kupcem

PRESKRBA PRENOVILA MARKET V KOMNU

prenovljenega marketa v Komnu Boris Hrobat, direktor trgovskega podjetja Preskrba iz Sežane, in nadaljeval: "V zadnjem času smo tako obnovili markete v Sežani in Dutovljah, na Kozini in v Senožečah. V zelo zahtevni prenovi tega marketa, v Komnu, smo obnovili streho, uredili sanitarije za goste ter sanitarije z garderobami za osebje, zamenjali smo dotrajane električne in vodovodne instalacije ter centralno ogrevanje, posodobili skladiščni prostor, uredili hladilnice za sadje in zelenjavo ter mlečne izdelke, zamenjali vso opremo v kuhinji, marketu in bife-

svežega blaga visoke kakovosti po konkurenčnih cenah in s postrežbo usposobljenega ter prijaznega osebja. Zadovoljnji kupci pa pomenijo tudi priznanje sežanski Preskrbi in zaposlenim v komenskem marketu za njihov vloženi trud. Da je res tako, kaže tudi posluš za želje krajanov, saj so delovni čas v bifeju Preskrbinega marketa v Komnu podaljšali do 21. ure!

Po besedah direktorja Hrobata si v Preskrbi prizadevajo, da bi na spodnjem delu Krasa postavili tudi sodobno trgovino s tehničnim blagom. Za to že iščejo ustrezne prostore in potreben denar.

Dolgoletna želja, da bi uredili market v Komnu, se je 380-članskemu kolektivu trgovskega podjetja Preskrba iz Sežane uresničila dan pred prvomajskimi prazniki, ko so slovesno odprli prenovljeni objekt marketa, kuhinje in bifeja.

"Z obnovljenim objektom v Komnu končujemo krog posodabljanja svojih prodajnih mest po programu, ki smo ga sprejeli pred dvema letoma." Tako je začel svoj priložnostni nagovor ob odprtju

ju ter poskrbeli za ureditev okolice marketa s postavitvijo vrtnih sedežnih garnitur za goste. S tem smo med drugim zagotovili prijetno počutje naših strank in gostov ne le v marketu, ampak tudi v senci dreves na ploščadi pred marketom. Dodati velja še to, da smo objekt prenovili v lastni režiji in da zaradi prenovitvenih del obratovanje marketa ni prav nič trpelo, je pa to narekovalo velike delovne napore zaposlenih v njem."

Za kupce, ki prihajajo v Preskrbin market v Komnu, je poleg velike prostorske preglednosti raznovrstnega blaga na policah pomembna nova moderna hladilna tehnika, ki zagotavlja, da je vsa presna hrana ohlajena in vedno sveža. S tem je potrošnikom iz Komna in okoliških vasi zagotovljena ne le bogata izbira blaga ampak tudi izbira

Pri posodobitvi opreme v komenskem marketu je sodelovala tudi mesnopredelovalna industrija Kras iz Sežane, s katero Preskrba zelo uspešno poslovno sodeluje.

Po slavnostnem odprtju prenovljenega marketa so domačini kupovali v novem okolju, kakor da se ni zgodilo nič posebnega. Prve kupce so tudi nagradili, kar tudi na svojstven način priča o skrbi in pozornosti Preskrbinih prodajalcev nanje.

Sledila je poskušina proizvodov nekaterih znanih proizvajalcev - Preskrbinih partnerjev: MPI Kras Sežana, kmetijske zadruge VINAKRA iz Sežane, Fructala iz Ajdovščine ter Mlekarne iz Vipave.

Olga Knez Stojkovič

Iz Konjerejsko turističnega centra Lipica

POMLAD TUDI ZA KOBILEŠ

V lanskem letu je bilo v Konjerejsko turističnem centru Lipica, ki slovi po svoji več kot 410-letni tradiciji vzreje čistokrvnih konj lipicancev, pripuščenih 23 kobil in v letošnji pomladi jih je do srede maja žrebilo že 21. Tako pričakujejo v Lipici letos 23 žrebet letnika 1994. Prva žrebeta so se rodila že v februarju; največ pa se jih je rodilo v drugi polovici marca do srede maja.

Letos bodo v lipiški kobilarni pripustili 38 kobil in mladih žrebic. Pripust regulirajo tako, da bo v prihodnjem letu večina kobil žrebila v marcu in aprilu, s čimer bi bila razlika med prvorojenimi in zadnjerojenimi žrebeti čim manjša. To namreč precej vpliva na boljšo organizacijo njihove reje.

Letošnja žrebeta so se rojevala s težo med 45 in 55 kilogramni, najtežja pa so imela celo 60 kilogramov, kar je zelo solidna teža. Žrebeta tehtajo ne le po žrebitvi ampak tudi vsakih trideset dni. Podatki kažejo, da priraščajo za več kot kilogram na dan. S tem se tudi potrjuje dobra mlečnost lipicanskih kobil, kar kaže, da so dobre matere. Težo žrebet in druge meritve opravljajo vse do tretjega leta starosti konj in tako zbirajo dragocene podatke o priraščanju in razvoju mladih lipicancev.

Po besedah vodje kobilarne **dr. Stanka Renčlja** v lipiški kobilarni, v kateri imajo 180 konj, spremljajo parametre rasti od rojstva do leto dni starih žrebet. Poleg dnevnega prirastka na teži spremljajo še podatke o telesnih merah (višina žrebeta, obseg prsi in piščali, dolžina trupa, dolžina spodnjih in zgornjih zob - klešnikov, medčeljustna razdalja v spodnjem čeljustnem kotu). To je pomembno

za pravilno uravnavanje prehrane in zagotavljanje pravilne in enakomerne rasti skeleta - kosti in hrustanca - ter rasti mišic.

Spremljanje podatkov v prvem letu starosti, v fazi odraščanja mladih žrebet in med njihovim šolanjem, je osnova za odmerjanje obrokov hrane vsakemu konju. Zbrane podatke bodo posebej obdelali; koristili bodo za nadaljnje delo v kobilarni in tudi članom rejskega združenja lipicancev.

Nasplošno velja mnenje, da je lipicanec po prehranbenih zahtevah skromen konj. Zbrani in obdelani podatki prispevajo k boljšemu poznavanju pasme in k še bolj

strokovnemu odmerjanju hrane konjem v delu, saj se ve, da se lipicanca uporablja tudi kot zmernega in zanesljivega jahalnega konja in konja za zahtevnejše dresurne elemente. To narekuje prilagoditev prehrane ter drugih elementov reje in nege zahtevnemu izkoriščanju konj in ohranjanju njihove delovne in športne kondicije. Urejena prehrana kobil pa zagotavlja njihovo redno bregost in dobro odraščanje. Le tako lahko od kobil pričakujejo večje število zdravih in čvrstih žrebet.

Iz malega raste veliko
in čvrsto...

ŠPEDICIJA **A&B** **TAVČAR** **V NOVIH** **PROSTORIH** **NA TERMINALU**

Prvi maj je pomenil za podjetje A&B Tavčar iz Dutovelj, ki se ukvarja s špediterskimi storitvami, s trgovino ter z uvozom in izvozom blaga, novo delovno zmagajo. Od podjetja Transšped so kupili na Terminalu v Sežani, Partizanska št. 89, poslovne prostore in se prvi dan po prvomajskih praznikih preselili vanje.

Za kakršne koli informacije v zvezi s prevozi blaga in z njegovim carinjenjem pokličite po telefonu na št.067/72-211 ali 73-491 oziroma uporabite telefaks št.067/72-967.

Po besedah marljivega podjetnika in hkrati tudi poznanega kraškega kmeta Borisa Tavčarja si je podjetje za svojo osnovno dejavnost zastavilo proizvodnjo in polnjenje kraškega terana. Družina Tavčar iz Dutovelj je poznana širom po Sloveniji in na tujem po izvrstnem teranu in po tem, da oživlja in ohranja stare kraške običaje. Pri Tavčarjevih so že leta 1985 obnovili prirejanje vsakoletne osmice, na kateri gostom ponudijo poleg domačega pršuta in terana ter belega vina še bogat izbor drugih domačih dobrot.

Ker je v družini dovolj mladih moči, so dejavnost podjetja v letu 1990 razširili še na špedicijo s trgovino ter izvozom in uvozom. Takrat sta opravljala vse podjetniške posle ustanovitelj Boris Tavčar in sin Aleks. Sčasoma pa se je obseg naročil in poslov tako povečal, da sta v podjetju poprijela za delo še sin Boris in ustanoviteljeva soproga Anica.

Na mejnem prehodu Vrtojba pri Novi Gorici so Tavčarjevi odprli svojo poslovno enoto z dvema sodelavcema, saj želijo povečati obseg poslovanja. Menijo namreč, da je v špediciji dovolj dela za mlade, ki so voljni delati z ljudmi.

Četudi je videti iz te predstavitve, kakor da je v ospredju poslovnega interesa Tavčarjevih špedicija in posredovanje izvoza ter uvoza, pravi Boris Tavčar, da negujejo tradicijo staršev, ki so se na kmetiji ukvarjali predvsem z vinogradništvom in s pridelovanjem kakovostnih kraških vin.

V novih poslovnih prostorih na Terminalu v Sežani ob Partizanski cesti vam bodo Tavčarjevi naredili vse, kar je v njihovi moči, da zadovoljijo vaše špediterske, izvozne in uvozne želje. In enako velja za vaše morebitne želje po izvrstnem teranu in drugih pristnih vinih kraškega vinorodnega okoliša!

Olga Knez Stojkovič

POŠTNI PREDAL 17

Pismo dr. Branka Marušiča

ZGODBE PO MERI ČASA...

Spoštovano uredništvo!

V svojem razgovoru za revijo Kras (števil. 2, 1994, str. 15) je gospa Miličeva omenila pozabljenost (amnezijo) kot eno izmed značilnosti podobe današnjega Slovenca. Kot primer je navedla podatke

o g. Stanetu Čehovinu, objavljene v 19. snopiču Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Ker sem geslo napisal podpisani - kar ga. Miličeva izrečno poudarja - sem dolžan naslednje pojasnilo.

G. Stane Čehovin je ena izmed približno 50 še živelih uglednih primorskih osebnosti, o katerih sem napisal ustrezna gesla za omenjeni leksikon. Zapis o Stanetu Čehovinu sem sestavil v prvi vrsti na podlagi podatkov, ki mi jih je poslal v pismu (to pismo sem v članku posebej citiral). Prejetih podatkov nisem preverjal, ker sem zaupal preudarnosti g. Čehovina, da z dezinformacijami o

samem sebi ne mora stopati pred javnost.

Opomba gospe Miličeve kaže, da bo potrebno sedanjo metodo dela pri pisanju leksikonskih gesel spremeniti z zbiranjem dodatnih informacij, saj naj bi nekatere sodobnike, kot kaže dani primer, zapuščal spomin in naj bi ti svoje življenjske zgodbe spreminjali po meri časa, v katerem živijo.

Čehovinovega pisma ne bom objavil kot dokazno gradivo; ne smem zlorabiti zaupanja, čeravno je objavljeno zasebnih pisem v današnji Sloveniji modno (primer prof. Rizmana).

Branko Marušič

POŠTNI PREDAL 17

Pismo iz osnovne šole
Antona Šibelja-Stjenka v Komnu

Z VESELJEM SMO SPREJELI VAŠE POVABILO

Spoštovani!

Iskreno vam čestitam ob izidu 1. številke revije Kras in vam želim, da bi z njenim izdajanjem uresničili cilje, ki ste si jih zadali. Če bo postala in ostala samo kraška, bo postala tudi revija Kraševcev in obenem njihov glasnik v širšem prostoru...

Z veseljem smo sprejeli vaše povabilo šolarjem k sodelovanju. Na naši šoli pripravljamo nekaj projektov, ki bi prav gotovo našli mesto v reviji. Sedaj končujemo projekt "Kamnita dediščina mojega kraja". V njem je sodelovalo več krožkov: fotografski, geografski, zgodovinski, likovni. Naši učenci so pod vodstvom mentorice Zdenke Jerant-Ličen zbrali dosti gradiva. Njihovo delo je potekalo predvsem na terenu. V načrtu imamo posneti še videokaseto.

Na naši šoli imamo prave jamarje, ki so opravili že precej spustov. Na njihovi poti v "jamski svet" jih spremljajo člani fotografskega krožka. Konec marca smo v kulturnem domu v Tomačevici pripravili z učenci sedmih razredov velikonočno mizo z naslovom "Pirhamo, pečemo, kuhamo". Pri ureditvi mize, kakor so jo pripravljali nekdanji, sta nam pomagali Bernarda Kukanja in Milka Furlan. Skupina deklet in fantov pa je pirhala pod vodstvom Klavdije Mozetič.

Ob tej priložnosti so učenci izdali šolski časopis. Na naši šoli je kar precej novinarjev, ki bi jim bila strokovna pomoč, kakršno nam ponujate, zelo dobrodošla.

Nastela sem le nekaj drobcev iz bogatega zunajšolskega dela naših šolarjev in njihovih učiteljev!

Ravnateljica Nada Lozej

Naročilo iz Domžal

SEM PRAVA KRAŠEVKA

Spoštovani!

Pred dnevi sem na TV Slovenija opazila oglas za revijo KRAS. Informacijo o njej pa sem dobila po telefonu v Kosovelovi knjižnici v Sežani.

Ker sem prava Kraševka, bi vašo publikacijo rada videla, prebrala. Zato vljudno prosim, da mi vsaj eno, še raje obe številki, pošljete na moj naslov (lahko po povzetju!).

Hvala in iskren pozdrav!

Silva Gorenc,
Domžale, Masarykova 12

KRAŠKI POSLOVNI IN TURISTIČNI KAŽIPOT JUNIJ 94

Prenekateri bralec revije je presenečen, ker ga je v njej pričakala zloženka KRAŠKI POSLOVNI IN TURISTIČNI KAŽIPOT - JUNIJ 94 s predstavitvijo osemindesetih podjetij, družb, ustanov in obrtnikov s Krasa in njihove poslovne in/ali turistične ponudbe. Presenečeni pa niso v njej predstavljeni ponudniki storitev, saj so jo nestrpno pričakovali. Žal je njena priprava trajala mnogo dlje, kot smo načrtovali... Predstavitev svoje ponudbe v njej je napovedalo veliko naročnikov, le manjši del pa jih je sporočil potrebne podatke in informacije... Očitno še vedno ni kdo ve kako nujno informirati javnost o svoji dejavnosti in svoji poslovni ponudbi ter s tem vplivati na večje povpraševanje po svojih storitvah!

Zloženka KRAŠKI POSLOVNI IN TURISTIČNI KAŽIPOT je s svojim pristopom pri nas prav gotovo novost. Zato je tudi avtorsko zaščitena.

Ponudniki storitev so glede na prostor, ki ga v njej zavzemajo, v enakopravnem položaju. Vsi se predstavljajo v enako velikih pravokotnikih, nič večjih od vizitke ali posetnice manjšega formata, to je velikosti 70 x 45 mm. Poleg predstavitve imena in morebitnega zaščitnega ali razpoznavnega znaka - logotipa - je v takem pravokotniku ponudnikovo sporočilo, kakšne storitve opravlja, kje in kdaj. In dodani so še najnujnejši podatki o njegovem telefonu in morebitnem telefaksu za komuniciranje z njim.

Posebnost ali drugačnost zloženke KRAŠKI POSLOVNI IN TURISTIČNI VODIČ od najrazličnejših oglasnikov, katalogov in drugih marketinških publikacij je v abecednem geselniku ali katalogu storitev v njej predstavljenih ponudnikov. Da uporabnik zloženke najde, kdo, kje in kdaj nudi zanj pomembno, iskano storitev, mu ni treba pregledati in skrbno prebrati vseh 58 objavljenih informacij v pravokotnikih o poslovni in/ali turistični ponudbi. Iskano, v določenem trenutku zanj pomembno storitev poišče v geselniku ali katalogu in si prebere objavljene informacije ponudnikov pod pripisanimi zaporednimi številkami... In, če ni s Krasa ali če mu Kras ni najboljše poznan, lahko na objavljenem zemljevidu tudi ugotovi, kje približno, kako daleč je ponudnik storitve, ki ga zanima...

Res, vodič, kakor se spodobi!

Seveda je v tej številki revije priložena zloženka le prva publikacija take vrste o kraški poslovni in/ali turistični ponudbi. Prizadevamo si jo razširiti z novimi ponudniki in z novimi storitvami. Je pa uresničitev te namere odvisna od ponudnikov - podjetij, družb, ustanov, obrtnikov in drugih nosilcev najrazličnejših dejavnosti. Če se nam bodo pridružili, nam bo uspelo sčasoma izoblikovati takšen poslovni in turistični kažipot po Krasu, ki bo v dobri meri predstavljal vse bogastvo storitev, ki jih zmore in ponuja to območje Slovenije!

MEDI CARSO

61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/125-14-22

NAROČILNICA ZA REVILJO KRAS

Spodaj podpisani(a,i) nepreklicno naročam naslednjih šest izdaj revije Kras, ki jo pošiljajte po pošti na naslov:

Ime in priimek: _____ poštna št.: _____ kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____ država: _____

Naročnino s poštnino za tuzemstvo 2.300 SIT ali za tujino 5.000 SIT, 26.000 Lit, 60,00 DEM, 100,00 \$ bom(o) plačal(a,i) po prejetju računa in/ali položnice (znesek in valuta sta podčrtana!).

Revija Kras naroča: ime (in priimek): _____ poštna št.: _____ kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____ država: _____

Podpis: (ŽIG)

NA REVILJO

Kras

SE LAHKO NAROČITE

Čeprav je revija Kras naprodaj v vseh prodajalnah Preskrbe iz Sežane, v kioskih, trafikah in trgovinah s časniki in revijami po vsej Sloveniji in na Tržaškem, se nanjo lahko tudi naročite in si zagotovite njeno prejemanje po pošti. Lahko pa jo naročite svojim sorodnikom in prijateljem, katerih korenike so na Krasu, a sedaj živijo kje daleč na tujem. Revija Kras jim lahko postane nova vez z domovino!

Izpolnite naročilnico s podatki o sebi in svojem naslovu ali o osebi, ki bi ji radi zagotovili pošto dostavljanje revije Kras. Za naročnino letos načrtovanih 6 izdaj revije in poštnino boste plačali 2.300 SIT za prejemnike v Sloveniji. Za prejemnike na tujem pa je naročnina za šest izdaj revije s pošto dostavo 5.000 SIT, 26.000 Lit, 60,00 DEM ali 100,00 \$.

Za redno prejemanje revije Kras po pošti na svoj naslov ali naslov koga drugega lahko tudi telefonirate na sedež podjetja Mediacarso, d.o.o., Ljubljana, Rimska 8, ki izdaja revijo Kras. Telefon je: 061/125-14-22. Pri klicu iz tujine zavrtite še vhodno številko Slovenije: 386 (torej št.: 386-061-125-14-22)!

Uredništvo

NAROČILNICA ZA KNJIGO "KAČJA ROŽA"

Spodaj podpisani(a,i) nepreklicno naročam _____ izvod(a,ov) knjige Alojza Rebule "Kačje rože" po ceni 1995 SIT za izvod. Kupnino in poštnino bom plačal ob poštni dostavi!

Naročnik (ime in priimek): _____

poštna št.: _____ kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____ država: _____

Podpis:

NAROČILNICA ZA ASTRONOMSKI TELESKOP

Podpisan(a,i) nepreklicno naročam spodaj podčrtani teleskop:

A - model 302048 za maloprodajno ceno 45.160,50 SIT

B - model 302011 za maloprodajno ceno 112.723,00 SIT

C - model 302911 za maloprodajno ceno 115.723,00 SIT

Naročnik (ime in priimek): _____

poštna št.: _____ kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____ Podpis: _____

NAROČILNICA ZA VIDEOKASETE ZALOŽBE JAKA

Podpisana(i) nepreklicno naročam spodaj podčrtano(i,e) videokaseto(i,e) založbe Jaka po ceni 4.200 SIT:

A - Rak - disharmonija v celici

B - Sladkorna bolezen (diabetes - grenko življenje)

C - Stres - morilec ali rešitelj

Naročnik (ime in priimek): _____

poštna št.: _____ kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____ Podpis: _____

Uredništvo revije

Kras

MEDIACARSO

66223 Komen p.p. 17

Znamka za
12 SIT

061/125-14-22

**SPREMENJENA
TELEFONSKA
ŠTEVILKA
UREDNIŠTVA !**

Med pripravo te izdaje revije se je spremenila telefonska številka uredništva. Med tednom kličite uredništvo v Ljubljani na št. 061/125-14-22, v petkih popoldne in sobotah dopoldne pa pokličite št. 067/78-434!

Uredništvo

067/78-434

Uredništvo revije

Kras

MEDIACARSO

66223 Komen p.p. 17

Znamka za
12 SIT

Uredništvo revije

Kras

MEDIACARSO

66223 Komen p.p. 17

Znamka za
12 SIT

Uredništvo revije

Kras

MEDIACARSO

66223 Komen p.p. 17

Znamka za
12 SIT

POPRAVKI

V 2. številki revije se nam je na 11. strani pod fotografijo občinske zgradbe v Sežani zapisalo, da slika prikazuje kulturni dom Srečka Kosovele... Na 40. strani smo napisali o monsignorju Francu Krapežu - zlatomašniku, da je bil po posvečenju imenovan za župnika v Velikem dolu, namesto "v Velikem Dolu", in da je tam ostal do leta 1081, namesto da bi pisalo "do leta 1981"... Fotografiji nonota Avgusta Vrabca iz Pliskovice na 42. in 43. strani pa smo pripisali Tanji Trebec, namesto da bi pod njiju pripisali: foto Damjana Žerjal, dijakinja 3. letnika fotografske šole.

Bralcem in vsem prizadejim se za napake iskreno opravičujemo!

Uredništvo

SC Johnson

projon

d.o.o. Ljubljana

Firma **JOHNSON PROFESSIONAL** se predstavlja

Svetovno znano firmo Johnson, ki jo v Sloveniji zastopa podjetje PROJON, d.o.o., iz Ljubljane kot izključni distributer in proizvajalec JOHNSON PROFESSIONAL proizvodov, je ustanovil leta 1886 gospod Samuel Curtis Johnson s postavitvijo tovarne za proizvodnjo voskov, namenjenih zaščiti lesenih tal in pohištva, in biroja z imenom S.C.JOHNSON. Danes jo uvrščajo med najbolj uspešne zasebne firme v ZDA.

Razvejana dejavnost firme S.C.JOHNSON je rezultat nenehnega raziskovanja tržišča o povpraševanju po njenih kakovostnih proizvodih in zavzete inovativne dejavnosti zaposlenih.

V Evropi so prvo Johnsonovo firmo ustanovili v Veliki Britaniji. Potem so sledile njegove firme v Avstraliji, Kanadi in Franciji. Vse skupaj je pozneje postalo pravi Johnsonov pohod po vsem svetu. Sedaj ima razvejano organizacijo v 46 državah in 12.000 zaposlenih. In danes slovi S.C.JOHNSON & SON kot najboljši proizvajalec loščil za zaščito vseh vrst tal in pohištva, sredstev za čiščenje sanitarij in kopalnic ter dišav za bivalne prostore.

Johnsonova firma je s svojimi proizvodi v Sloveniji že dvaindvajset let. Začetni program izdelkov za avtomobilsko kozmetiko je bil plod uspešnih poslovnih dogovorov v letu 1971. Sledila je proizvodnja njenih izdelkov v Sloveniji za čistočo, nego in vzdrževanje.

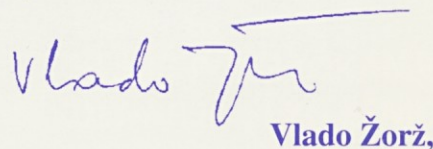
S.C.JOHNSON je organiziran v dva večja sektorja - široka potrošnja (Consumer division) in profesionalni del (INO CHEM program).

Značilnost njegovega programa je sistem, ki se ga označuje z 1,2,3, v praksi pa to pomeni: 1. priprava (prepare), 2. zaščita (protection) in 3. vzdrževanje (maintain). To je osnova INO CHEM programa, ki ga v Sloveniji zastopa podjetje PROJON, d.o.o. iz Ljubljane, Cesta v Mestni log 90, kot izključni distributer in proizvajalec JOHNSON PROFESSIONAL proizvodov.

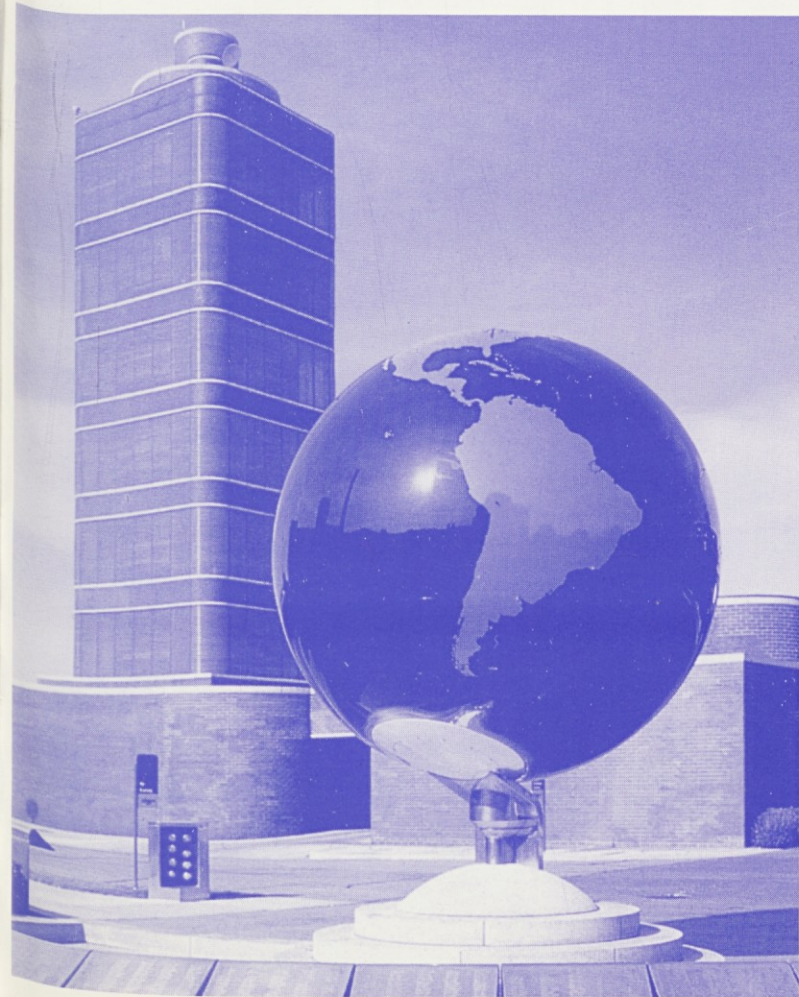
V podjetju PROJON, d.o.o., imamo zaposlene v tujini izšolane demonstratorje, katerih osnovna naloga je usposabljanje ljudi, ki skrbijo za čiščenje, nego in vzdrževanje poslovnih prostorov, hotelov, šol, vrtcev, bolnic, ustanov, športnih in rekreacijskih objektov ipd. Naučijo jih pravilno uporabljati Johnsonove proizvode, kar pomeni visoko kakovost storitev in racionalno porabo čistil in sredstev za vzdrževanje.

Podjetje PROJON, d.o.o., sproti preverja kakovostno raven Johnsonovih izdelkov, nadalje zagotavlja njihovo dostavo ob dogovorjenem času na dogovorjeno mesto in glede na naročnikove posebnosti svetuje najprimernejše proizvode za čiščenje, nego in vzdrževanje prostorov ter opreme.

Da vam svetujemo ali vas obiščemo in pripravimo demonstracijo Johnsonovega programa čistil in sredstev za vzdrževanje, nam telefonirajte na št. 061/273-178 ali 272-766. Lahko nam tudi pošljete telefaks s svojimi željami na št. 061/272-766. In veseli bomo, če nas obiščete v poslovni zgradbi distribucijskega centra Lesnine ob Cesti v Mestni log 90 v Ljubljani, to je na Viču!

Vlado Žorž,

direktor podjetja PROJON, d.o.o.

Svoje čase je bil naš slogan

NOČ IMA SVOJO MOČ.

Zdaj ga povzemamo od
naših zadovoljnih naročnikov:

**TAM, KJER TIŠKAJO
NAJLEPŠE!**